

Riječ

mh

matica hrvatska
OGRANAK WIESBADEN

glasnik hrvatske kulturne zajednice wiesbaden

DAS WORT - MITTEILUNGSBLATT DER KROATISCHEN KULTURGEMEINSCHAFT WIESBADEN

broj 56/57
veljača
2019.

Migrantenvvereine

Aktivnosti *Hrvatske kulturne zajednice - Ogranka Matrice hrvatske u Wiesbadenu*

Sajam knjiga u Frankfurtu

Predstavljanje *Riječi* broj 55

Gledaju, a ne vide

Die Sprache der Philosophie

Gutenberg u Splitu

Hrvatsko-njemački
bilateralni odnosi

Preise der *Deutschen
Gesellschaft für Kroatisistik*

In memoriam:

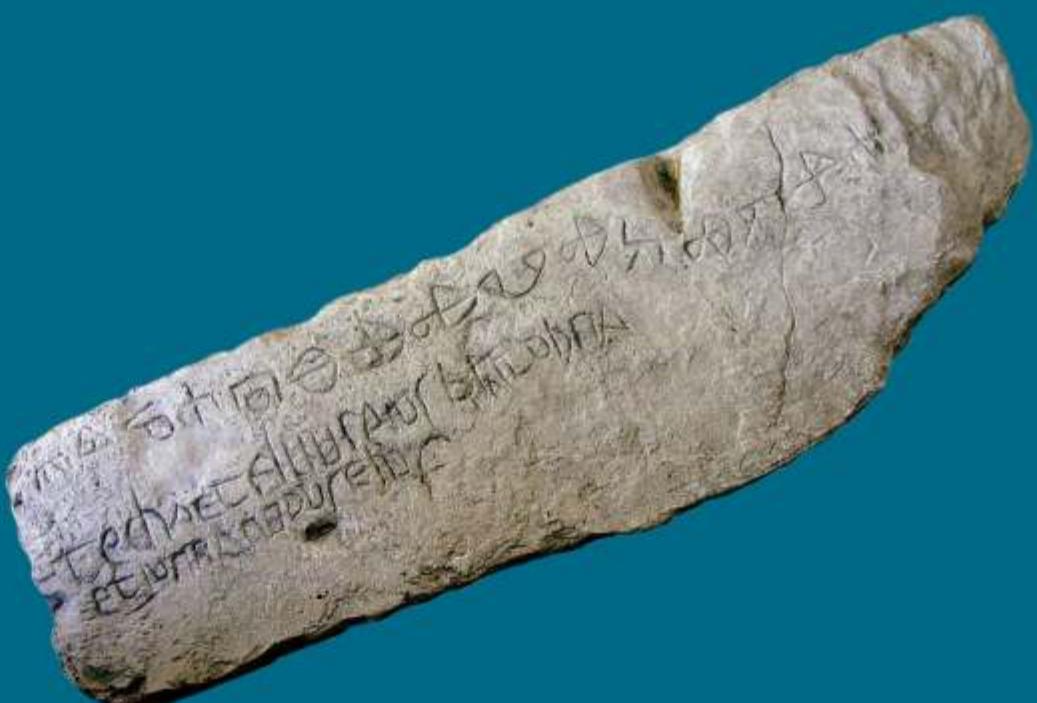
Nedjeljko Fabrio

Oliver Dragojević

Dragutin Trumbetaš

Ivan Šponar

Ilija Peran

...
Tec hiet aliu nra ngs bato bna
et mura do obu jeli u f

*Valunská ploča,
Valun/otok Cres, XI st.*

GRUßWORT VON JOSIP JURATOVIĆ (MDB) FÜR DIE ZEITSCHRIFT RIJEČ

anlässlich der Buchmesseeröffnung in Frankfurt am Main

Bücher sind Balsam für die Seele. Sie sind unterhaltsam, regen zum Nachdenken an, bringen uns zum Lachen, aber manchmal auch zum Weinen. Als ich noch ein Schüler war und in der kroatischen Stadt Koprivnica lebte, war ich von Romanen so sehr fasziniert, dass ich mich schlichtweg entschloss Bibliothekar zu werden. Als Bibliothekars-Laie einer literarischen Privatsammlung lieh ich meinen Mitschüler/innen und Freund/innen verschiedene Romane aus – schließlich hatte ich in meiner Buchsammlung einige Bestseller verschiedener internationaler Autoren und die abenteuerlustigen Romane von Karl May, Ernest Hemingway und Jules Verne ließen die Jugendherzen immer wieder höher schlagen.

Josip Juratović, Ivica Košak – Berlin 2014

Die Kultur prägt von Beginn an unser Leben. Als ich als kroatischer Wirtschaftsmigrant nach Deutschland kam, pflegte ich – wie die meisten von uns – die alltäglichen Gewohnheiten und Traditionen aus meinem Herkunftsland weiter. Es war zwar selbstverständlich beispielsweise die Ess- und Musikkultur aus der „alten“ Heimat weiter zu leben, aber sie floss auch in die deutsche Kultur ein, wurde mit ihr verwoben und formte sich zu einer neuen Identität.

Die Literatur ist selbstverständlich ein wesentlicher Bestandteil der Kultur. Sie verbindet Menschen. Viele kroatische Migrantinnen und Migranten sowie Einheimische aus dem Herkunftsland vermitteln heute durch ihre literarischen Werke einen Teil ihrer eigenen Identität. Daher freut es mich außerordentlich, dass auf der Frankfurter Buchmesse immer wieder den kroatisch-stämmigen, renommierten Autorinnen und Autoren eine Plattform für kulturellen Austausch gegeben wird. Kultur verbindet Menschen aller Nationen. Sie lebt von Vielfältigkeit. Daher fungieren diese Schriftstellerinnen und Schriftsteller nicht nur als Botschafter ihres Landes, sie sind vor allem kulturelle Brückenbauer zwischen den verschiedenen Völkern.

Dieses kulturelle Mandat trägt auch die Zeitschrift „Riječ“ der „Kroatischen Kulturgemeinschaft e.V. Wiesbaden“, der ich zu ihrer Teilnahme an der Buchmesseeröffnung in Frankfurt am Main von ganzem Herzen gratuliere.

Die Tätigkeit der „Kroatischen Kulturgemeinschaft“ ist von enormer Wichtigkeit für die kroatische Diaspora, aber auch für die Kulturwelt, in der sie jahrzehntelang wirken. Ich danke den Kulturschaffenden dafür und wünsche ihnen viel Erfolg für ihre weitere gestalterische und redaktionelle Arbeit.

*Josip Juratović
Mitglied des Bundestages*

UVODNA RIJEČ

Dragi članovi i prijatelji Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden, poštovani čitatelji,
pred Vama je novi - 56/57 dvobroj Riječi.

Razdoblje iza nas bogato je događanjima, a onda posljedično i osvrtima na iste, te Riječ i ovoga puta izdajemo u formi dvobroja. Motiv koji dominira ovim dvobrojem, a koji je tema tekstova *Riječ na Sajmu knjiga u Frankfurtu Ivice Košaka i Gledaju, a ne vide Alide Bremer* jest Sajam knjiga u Frankfurtu. Sudjelovanje autorice na Sajmu rezultiralo je i objavom ulomka *Blagdani sreće i tuge* iz romana Ave Karabatić, a komentarom *Happy hour* popratio ga je Ivica Košak. Prve stranice donose *Pozdravnu riječ* dr. sc. Gordana Grlića Radmana, novog hrvatskog veleposlanika u Republici Njemačkoj. A kao poseban uvodnik na njemačkom jeziku, rad redakcije Riječi pozdravlja Josip Juratović (SPD), član njemačkog parlamenta iz Berlina. Pored gospodina Radmana, intervjuom pod naslovom *Duh Assisija u Wiesbadenu* čitateljima Riječi predstavio se i novi župnik Hrvatske katoličke misije Wiesbaden, fra Kristijan Montina. Radost koju je fra Kristijan svojim dolaskom donio pastvi pomiješana je s osjećajem tuge zbog odlaska fra Mirona Sikirića, a od kojeg se pismom, koje prenosimo u cijelosti, u ime župljana dirljivim riječima oprostio Rajko Radišić.

Spomenuti *duh Assisija* prisutan je u radu i djelu gospođe Janike Ernst, a što je s lakoćom moguće iščitati iz intervjuja pod naslovom *Spasiš li jednoga, kao da si spasio svijet*.

Predsjednik Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden svojim je tekstovima popratio odlazak dvojice istaknutih hrvatskih kulturnih djelatnika, književnika Nedjeljka Fabrija te dugogodišnjeg osobnog, ali i istaknutog prijatelja Zajednice Dragutina Trumbetaša.

Godinu iza nas obilježio je i odlazak *slikara duše*, morskog vuka Olivera Dragojevića, a što je tekstom *Oliver Dragojević obilježila gospođa Rina Milković*.

Uvijek, osobito nama migrantima, aktualnu temu migracije i integracije još je jednom obradila Ivanka Pernovšek u tekstu *Integracija? Migracija?*.

Kompleksnu temu života u migraciji sjajno je prikazala i Ljiljana Tadić-Adžamić tesktom *Tri tone usamljenosti jednog migranta* koji se, zajedno s člankom Velibor Čolić u Frankfurtu Ivice Košaka, bavi životom i djelom hrvatsko-francuskog pisca Velibora Čolića.

Tekstovi *Jedan od najvažnijih političara aktualnog kazališta mladih Ivice Košaka, Plenković želi ugraditi nove kockice u hrvatsko-njemački bilateralni odnos i Dodjela nagrada za mastere i doktorate na hrvatske teme Aleksandre Brnetić te Perković Gewinnerin des Wettbewerbs der DGfK Antonele Rajić* komentari su aktualnih društveno-političkih događanja.

Svoj pogled na vječno žive društvene teme, a oko kojih je zapravo nemoguće postići konsenzus te nikada i neće prestati biti aktualne, Ivica Košak iznosi u tekstu *Bunny Maja hvata zečiće u Wiesbadenu*.

Tekstom *50 godina Njemačko-hrvatskog društva iz Mainza* Ivica Košak obilježio je taj izuzetno važan događaj.

Neželjena baština, Korijeni Bosne i bosanstva kratka je priča o, uglavnom ignoriranoj, ranoj prisutnosti visokog učilišta u Bosni i Hercegovini.

U skladu s dugogodišnjom tradicijom, i ovo izdanje Riječi donosi recenzije književnih djela. Tako Ante Nadomir Tadić Šutra predstavlja djelo Jasminke Frleta-Botica *Velika ispunjava*, a Julia Elena Enkelmann *Die Sprache der Philosophie* Damira Barbarića.

Izuzetan trud članova i životnost Zajednice, a o kojima svjedoče i tekstovi *Veliko međunarodno kulturno slavlje u Wiesbadenu* i *Kulturna zajednica na kraju jedne sezone*, već dugi niz godina prepoznaje i Državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske koji je finansijski podržao izdavanje časopisa Riječ, a na čemu u ime svih članova zajednice srdačno zahvaljujem.

Marina Beroš, glavna urednica

INHALTSVERZEICHNIS/KAZALO

1. <i>Valunská ploča</i> , Valun/otok Cres, XI st. arhiva redakcie	I
2. Josip Juratović: <i>Grußwort</i>	II
3. Marina Beroš: <i>Uvodna riječ</i>	1
4. INHALTSVERZEICHNIS/KAZALO	2
5. IMPRESSUM	2
6. Gordan Grlić Radman: <i>Pozdravna riječ</i>	3
7. Ivica Košak: <i>Riječ na Sajmu knjiga u Frankfurtu</i>	4
8. Alida Bremer: <i>Gledaju, a ne vide</i>	7
9. <i>Bilješka o otvorenom sastanku predsjedništva Hrvatske kulturne zajednice</i>	9
10. Ivica Košak: <i>Jedan od najvažnijih političara aktualnog kazališta mladih</i>	10
11. Ivanka Pernovšek: <i>Integracija? Migracija?</i>	11
12. Ivanka Pernovšek: <i>Integration? Migration?</i>	13
13. Aleksandra Brnetić: <i>Plenković želi ugraditi nove kockice u hrvatsko-njemački bilateralni odnos</i>	15
14. Aleksandra Brnetić: <i>Dodjela nagrada za mastere i doktorate na hrvatske teme</i>	17
15. Antunela Rajić: <i>Perković Gewinnerin des Wettbewerbs der DGfK</i>	18
15. Ivica Košak: <i>Hrvatska je izgubila još jednog radnika</i>	19
17. In memoriam: <i>Nedjeljko Fabrio</i>	20
18. Ivica Košak: <i>Velibor Čolić u Frankfurtu</i>	22
19. Ljiljana Tadić-Adžamić: <i>Tri tone usamljenosti jednog migranta</i>	23
20. Ante Nadomir Tadić Šutra, <i>JASMINKA FRLETA – BOTICA, Velika ispovijed</i> (zbirka priča, dvadeset i sedam).....	25
21. <i>Tragom jednog komentara</i>	30
22. Ivica Košak: <i>Bunny Maja hvata zečije u Wiesbadenu</i>	31
23. Ivica Košak: <i>Happy hour</i>	32
24. Ava Karabatić: <i>Blagdani sreće i tuge</i>	33
25. Rina Milković: <i>Oliver Dragojević</i>	35
26. Ivica Košak: <i>Können Migrantenvereine von einem Netzwerk profitieren?</i>	36
27. Joško Maznik: #WeRemember, <i>U bijegu</i>	37
28. Ivica Košak: <i>Zadaća umjetnika</i>	38
29. Rajko Radišić: <i>Oproštaj od fra Mirona</i>	42
30. Julia Elena Enkelmann: <i>Damir Barbarić - Die Sprache der Philosophie</i>	43
31. Neželjena baština, <i>Korijeni Bosne i bosanstva</i>	45
32. Ivica Košak: <i>50 godina Njemačko-hrvatskog društva iz Mainza</i>	46
33. Ivica Košak: <i>Veliko međunarodno kulturno slavlje u Wiesbadenu</i>	48
34. Ivica Košak: <i>Kulturna zajednica na kraju jedne sezone</i>	50
35. Spasiš li jednoga, kao da si spasio svijet, <i>Intervju s Janikom Ernst</i>	52
36. Duh Assisija u Wiesbadenu, <i>Intervju s fra Kristijanom</i>	54
37. In memoriam: <i>Ivan Šponar, Ilija Peran</i>	56
38. Dragutin Trumbetaš: <i>Skok u propast</i> , 1982. <i>Pretisak s ljubaznom dozvolom autora. Arhiva redakcije</i>	III
39. Johannes Gutenberg, <i>kameno poprsje, djelo akademskog kipara Tomislava Šalova, u galeriji splitske Sveučilišne knjižnice, Split 2018. Foto: Arhiva redakcije</i>	IV

IMPRESSUM

ER
Riječ

glasnik Hrvatske kulturne Zajednice -
Ogranka Matice hrvatske - Wiesbaden

DAS WORT

Mitteilungsblatt der Kroatischen
Kulturgemeinschaft e.V.

Vol. XXVIII, Nr. 56/57, Wiesbaden,
MMXIX

Adresa / Adresse:

Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.
c/o Ivica Košak, Ernst Töpfer-Str. 4,
65510 Idstein
Tel: +49 6126 8145,
E-Mail: info@hkz-wi.de
<http://www.rijec.hkz-wi.de>

Nakladník / Verleger:
Hrvatska kulturna zajednica e.V.
Wiesbaden

Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.
V.I.S.d.P.: Ivica Košak,
Ernst Töpfer-Str. 4, D-65510 Idstein
E-Mail: ivica.kosak@online.de

Glavna urednica / Redaktionsleitung
Marina Beroš

Članovi redakcije / Redaktionsmitglieder
Marina Beroš, Ružica Matanić, Jela Šare,
Rina Milković, Vesna Ljiljanic,
Slaven Ljiljanic, Janika Ernst,
Jakov Rimac, Ljubica Turić

Suradnici / Mitarbeiter
Ljiljana Tadić-Adžamić, Alida Bremer,
Aleksandra Brnetić, Rajko Radišić, Ivanka
Pernovšek, Marijana Erstić

Graphik Design / Layout
Ivica Košak

Tisk / Druck
WIR machen DRUCK GmbH
Mühlbachstr. 7, 71522 Backnang

Rukopisi se ne vraćaju. Za sadržaj napisu
odgovaraju autori. Uredništvo se kao i
izdavač ne mora nužno slagati s mišljenjem
autora.

Für unterlagt eingesandte Manuskripte
übernehmen wir keine Haftung und senden
diese aus Zeit- und Kostengründen nicht
zurück. Für den Inhalt der Beiträge
zeichnen die Autoren verantwortlich, auch
spiegelt dieser nicht immer unbedingt die
Meinung der Redaktion wider.

Vertrieb:
Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.

Oglasni /Anzeigen:
1/1S: 100 €, 1/2 S: 50 €, 1/4 S: 25 €,
1/8 S: 13 €

Oglas u boji – dvostruka cijena.
Farbdruck - das Doppelte
des Preises für S/W Druck

Banka / Bankverbindung:
Wiesbadener Volksbank e.G. Wiesbaden
Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.
IBAN: DE30510900000021280500
BIC: WIBADE5WXXX

RIJEĆ ISSN 2196 6109

Pozdravna riječ

Izuzetno mi je zadovoljstvo da se, kao hrvatski veleposlanik u SR Njemačkoj, mogu na ovaj način obratiti cijenjenim čitateljima časopisa *Riječ*, glasnika Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden. Listajući *Riječ* i čitajući pojedina njegova poglavlja, ostao sam impresioniran zavidnom razinom širine tema, odnosno stručnošću i informativnošću koja odlikuje njegov sadržaj. Uredništvo, kao i mnogobrojni suradnici i suradnici, svojim su tekstovima tijekom 28 godina pružili izuzetno značajan prinos vrsnom predstavljanju hrvatskog jezika i književnosti u Njemačkoj.

Na stanoviti način časopis *Riječ* je kulturni emisar i aktivni promicatelj hrvatskog jezičnog identiteta u Njemačkoj.

Od srca čestitam!

Hrvatska je već godinama u međunarodnim okvirima prepoznatljiva po nizu specifičnih kvaliteta i postignuća koja su ostvarili pripadnici hrvatskog naroda i građani Republike Hrvatske. Jedna od glavnih zadaća diplomatskog djelovanja upravo je kulturna diplomacija, odnosno jačanje prepoznatljivosti Republike Hrvatske temeljem njezinog bogatog kulturnog i povijesnog nasljeđa te izuzetno zanimljive produkcije na području suvremene kulture. U ovom smislu osobito nas raduju dodatne mogućnosti predstavljanja Hrvatske, poput fokusa na gradu Rijeci kao europskoj prijestolnici kulture 2020. godine ili Hrvatskoj kao najmlađoj članici Europske unije, a koja će 2020. godine preuzeti predsjedanje Vijećem EU. Jedan od izazova na ovom području svakako je i daljnja afirmacija hrvatskog jezika, odnosno jačanje prepoznatljivosti hrvatske književne tradicije, što je od posebne važnosti upravo u SR Njemačkoj - ne samo kao europskoj zemlji snažne književne tradicije i razvijenog književnog tržišta, već i kao zemlji s kojom nas povezuje aktivna i jaka hrvatska zajednica, čiji su pripadnici zainteresirani za očuvanje višejezičnosti, odnosno njegovanje i afirmaciju kulture i jezika zemlje podrijetla.

S tim mislima još jedanput izražavam zahvalnost svima koji svojim trudom i zauzimanjem potiču zanimanje za otkrivanje Hrvatske od strane novih njemačkih i hrvatskih generacija te na ovaj način dodatno učvršćuju kulturne i književne veze između Njemačke i Hrvatske. Potičemo sve takve ili slične inicijative i radujemo se budućim zajedničkim projektima.

dr. sc. Gordan Grlić Radman,
veleposlanik Republike Hrvatske u SR Njemačkoj

RIJEČ NA SAJMU KNJIGA U FRANKFURTU

Sajam knjiga u Frankfurtu kao dobro mjesto za susret ljudi, ideja i knjiga

Frankfurt, srijeda, 10. listopada 2018. godine. I ove godine Hrvatska kulturna zajednica – Ogranak Matice Hrvatske u Wiesbadenu (HKZ-Wi) predstavila je časopis *Riječ* na nacionalnom izložbenom prostoru u sklopu *Međunarodnog sajma knjiga* u Frankfurtu na Majni.

Uz dvobroj 53/54 predstavljeno je i izdanje broj 55 za 2018. godinu.

U ovim izdanjima predstavljeni su, ne samo presjek rada jedne zavičajne organizacije HKZ-Wi, nego i izabrani naslovi hrvatskog nakladništva, a koji uključuju djela suvremenе hrvatske književnosti, publicistike, monografska izdanja, ali i stručne priloge.

*Tematska misao Riječi 53./54. sažeta je u uvodniku na njemačkom jeziku: **Višejezičnost u kulturi / Die Mehrsprachigkeit in der Kultur***

- rekao je Ivica Košak, predsjednik **HKZ-Wi/OMH**.

Časopis *Riječ* spaja kulturu i jezik, o čemu govori i tekst *Novo Europsko kulturno zajedništvo* Alide Bremer. Recenzija knjige *Lingvistička povijest Europe* profesora Ranka Matasovića te članak

Kozmopolitizam na istočnoj obali Jadrana odraz je rada i druženja u *Hrvatskoj čitaonici HKZ-Wi*. O tomu svjedoče i popratni tekstovi **Jure Planinca: Zastave, Roman Miroslava Krleže** i njegova novija recepcija na njemačkom govornom području, predstavljanje knjige *Ivo Kozarčanin - Izabrana djela*, te *Književna kritika* rada Ive Kozarčanina koju je napisala **Ljiljana Tadić-Adžamić**.

Docentica dr. **Marijana Erstić** sa *Sveučilišta u Siegenu* predstavila je monografiju *Odraza kulture Dubrovačke republike* u njemačkoj literaturi kao *Riječ* broj 55. Na sajmu su autrice **Nicole Dziembala** (Njemačka/Poljska) i **Clarissa Pütz**

(Njemačka) predstavile studijske radove o Dubrovniku. Tekstovi radova objavljeni su na njemačkom jeziku i dokazuju prisutnosti hrvatske kulture u njemačkoj literaturi. Radovi ovih studentica nastali su u okviru seminara:

Dubrovnik erlesen. Skizze einer europäischen (Literatur-) Geschichte, [Dubrovnik iščitan. Skica jedne europske (književne) priče], a koji je vodila docentica dr. **Marijana Erstić** na *Sveučilištu u Siegenu*. Ovaj primjer dobre prakse je poseban poticaj osmišljavanju sadržaja rada *Hrvatske čitaonice* u Wiesbadenu i plodne suradnje s *Njemačkim društvom za kroatistiku*.

U okviru izvansajamskog *svjetskog sreta u Hrvatskoj čitaonici* u Wiesbadenu su članovima i prijateljima zajednice predstavljena djela autorica, **Katice Kiš** iz Mainza *Slavoniji iz Dijaspore* te Sličanke **Ave Karabatić Ja Nomad**.

Redakcija časopisa *Riječ* pozvana je i na otvorenje *Sajma knjiga* u Frankfurtu. Njemački predsjednik **Frank Walter Steinmeier** je u dijalogu s hrvatskom književnicom *Ivanom Sajko* i belgijskim književnikom *Stefanom Hertmansom* otvorio ovogodišnji, sedamdeseti *Sajam knjiga*.

Tema razgovora bila je *kako obraniti slobodu u olujnim vremenima kada cvatu populizam i ekstremizam raznih vrsta*.

Ovu izuzetnu ulogu Ivana Sajko dobila je zahvaljujući i međunarodnoj nagradi za njemački prijevod knjige *Ljubavni roman* koju je ove godine dobila uz svoju prevoditeljicu **Alidu Bremer** i to od berlinskog *Doma svjetskih kultura*.

Inicijativa za nominiranje Ivane Sajko potekla je od **Slavice Klimkowsky**, kojoj je

2013. godine na *Sajmu knjiga* u Frankfurtu bila uručena nagrada časopisa *Buchjournal*, mjesečnika za trgovinu knjigama na njemačkom jeziku za priču *Alptraum (Noćna mora)*.

Gospoda Klimkowsky je koordinatorica programa *Tjedan jezika i čitanja 2019. godine (Woche der Sprache und des Lesens 2019)*. HKZ-Wi sudjelovati će u tom akcijskom tjednu kulture koji se odvija u okviru saveznog programa *Democracy Live* u svibnju 2019. godine. Ovaj akcijski tjedan ima za cilj naglašavanje i doživljavanje društvene vrijednosti jezika, komunikacije i dijaloga.

Ljubav prema knjizi trebamo probuditi u najranijoj dobi djeteta – rekla je **Andrea Petrik Huseinović**, ilustratorica knjiga za djecu. Ovo njezino

pozitivno iskustvo prezentacije knjiga na međunarodnim sajmovima knjiga za djecu ne shvaća se, nažalost, kao dobar savjet za predstavljanje književnih radova u svijetu odraslih.

I na ovogodišnjem *Sajmu knjiga*, a kojemu je zadnji smisao trgovina knjigama, ostala su neodgovorena pitanja o smislu i principu vođenja *Hrvatskoga štanda*.

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske (MKRH) je kontinuirano već 25 godina pokrovitelj ovih nastupa i zbog toga je ono jedino koje bi moralo znati što sve treba napraviti da bi nastup bio uspješan i čemu sve to uopće služi. Odavno se već mogao i trebao osmislitи sustavniji pristup prezentacije hrvatske literature na vodećem svjetskom velesajmu knjiga, knjižara i izdavača. Trebalo se i moglo umrežiti s drugima, s međunarodnom izdavačkom scenom npr., jer to i jest smisao dolazaka u Frankfurt. 25 godina je dug period i morao bi dati rezultate. Tekstovi upozorenja u časopisu *Riječ* govore već godinama kako su izostali dobri, trajni rezultati. I ove godine nije posjetitelj, pa ni onaj čiji je interes bio tek puka bibliofilija, mogao doznati *zašto idemo u Frankfurt, što time dobivemo, što želimo postići i koliko ćemo u to uložiti?* Sajam knjiga jeste i ostaje prvenstveno sajam. Ulagači, proizvođači i trgovci znaju: ako se ulažu bilo sredstava, bilo rad u neku prezentaciju, komunikaciju ili u neki proizvod, onda se svatko u svojoj proizvodnji u nekom momentu mora pitati da isplati li mu se to? *Funkcionira li marketing? Donosi li novac*

*koji se ulaže nešto? I ako ne, zašto ne? Što bi moglo bolje? Kako to rade drugi? Kako to rade oni koji su uspješni?*¹

Naravno, postoji i nešto idealno, nekakvo zadovoljenje unutarnje potrebe, ali to se onda prepušta društvenim aktivistima, volonterima koji će u redakciji, poput gore navedene Riječi, odraditi nešto pro bono. Nešto za što su neki drugi plaćeni. Volonteri će to odraditi iz gušta. Ali i njima je potrebna

suradnja s dobro uređenim, profesionalnim programom nastupa na Sajmu knjiga u Frankfurtu. Sajam knjiga u Frankfurtu nije samo dobro mjesto za susret ljubitelja dobre knjige, ambijent gdje se nalaze znamenitosti hrvatske kulture i informacije o kulturi, već i mjesto koje će biti dobro posjećeno. Mjesto na kojem će posjetitelj pronaći nadahnuće, inspiraciju. Naravno, moguće je i improvizirati, kao u primjeru susreta Ogranaka Matice hrvatske iz Njemačke koji se odvio na Hrvatskom štandu. **Jadranka Gradac** iz Matice hrvatske za Rursko područje i Ivica Košak iz Wiesbadena

¹ Usp. Alida Bremer: GLEDAJU, A NE VIDE, Osrt na hrvatski nastup na Sajmu knjiga u Frankfurtu 2018. <http://www.hrvatskiglas-berlin.com/?m=20181013>

dogovorili su suradnju na zajedničkom uređivanju časopisa **Riječ**. To u ovom konkretnom slučaju ne bi bilo ni moguće niti ostvarivo bez očekivanja kako će nova ostvarenja u literaturi otvoriti i nove perspektive za čitatelja. Ili kako je Ivana Sajko istaknula na otvorenju sajma:

...književnost otvara prostor za dijalog onima koji inače nemaju ni glas niti vidljivost u društvu. Književnost nam omogućava da govorimo iz pozicije ljudi koji mogu biti i u krivu, koji mogu rušiti tabue, koji mogu i odbijati razgovor. Pišući iz njihove perspektive mi možemo tražiti dijalog i razumijevanje.

Ivica Košak

Digitalna izdanja časopisa **Riječ** dostupna su na portalu: <http://www.rijec.hkz-wi.de>

GLEDAJU A NE VIDE

Osvrt na hrvatski nastup na Sajmu knjiga u Frankfurtu 2018.

Dr. Alida Bremer

Iako hrvatski pisci nižu u Njemačkoj upravo nevjerljivatne uspjehe – pa je tako na dan kad je Ivana Sajko u razgovoru s belgijskim autorom Stefanom Hertmansom i njemačkim predsjednikom Frank-Walterom Steinmeierom otvarala Frankfurtski paviljon i Sajam knjiga u Frankfurtu, Miljenko Jergović u Berlinu, skupa sa svojom prevoditeljicom Brigitte Döbert, primao Dehio-Preis koji dodjeđuje *Deutsches Kulturforum östliches Europa*, ipak ne možemo biti zadovoljni hrvatskim nastupom na najvećem sajmu knjiga na svijetu.

Pisci su jedno, a organizacija je drugo. Osim toga, možemo se i moramo zapitati kakvi bi tek uspjesi hrvatskih pisaca bili kad bi se na sustavnom predstavljanju hrvatske kulture i književnosti ozbiljno radilo?

Kad kažem da hrvatski nacionalni štand u Frankfurtu ni ove godine nije ispunio onu zadaću koju bi morao, ne mislim na predsjednika Zajednice nakladnika i knjižara Mišu Nejaš-

mića, koji je organizirao uistinu lijepo dizajniran i reprezentativan štand, ni na titlani serijal „*Prekid programa zbog čitanja*“ – odlične video-snimke pisaca koji čitaju iz svojih djela (Biljana Romić i Krune Lekotar, su se oko svega toga prilično potrudili!). Oni su napravili svoj posao najbolje što su mogli – u datim okolnostima. S malo para i bez jasnih smjernica nisu više ni mogli učiniti, a kao i svake godine do sad, prekasno su im bila odobrena sredstva i prekasno su uopće dobili zeleno svjetlo za organizaciju nastupa. Prekasno, da kasnije ne može biti.

Svi koji se bave ovom temom znaju da se programi za frankfurtski sajam osmišljavaju u proljeće, da se termini rezerviraju tamo negdje u svibnju i lipnju, te da se u rujnu šalju pozivnice na gotove, organizirane i osmišljene programe.

Ja svoju kritiku upućujem na Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Ono je financijer ovih nastupa u kontinuitetu već barem 25 godina i zbog toga je ono jedino koje bi moralo znati što sve treba napraviti kako bi nastup bio uspješan i čemu takav nastup uopće služi, naime prodaji prava hrvatskih autora inozemnim nakladnicima i promociji najuspješnijih pisaca

pred njemačkom i inozemnom javnošću.

Ministarstvo je odavno moralo osmislići sustavniji pristup cijeloj stvari. Moralo se umrežiti s drugima, s međunarodnom izdavačkom scenom, jer to je smisao dolazaka u Frankfurt. 25 godina je dug period i morao bi dati rezultate.

MK RH je jedino koje bi moralo znati da se program na velike forume sajma prijavljuje u ožujku i travnju, a ne u rujnu (sajam je uvijek u listopadu). Jer ono jedino ima kontinuirani uvid u nastupe. Ono bi to jednostavno moralo znati. Ako su to naučili Gruzijci, Slovenci, Rumunji itd. – a jesu, znam da jesu – , onda su to morali naučiti i Hrvati. Jer prostor štanda ih na ovom sajmu sve jednako puno košta.

U jednom momentu se netko mora zapitati: zašto idemo tamo, a košta nas ovoliko puno? Zašto? Za 25 godina potrošila se svota koja uveliko prelazi milijun eura, a rezultati su nikakvi, jer na hrvatski štand i dalje ne navraća nitko značajan iz međunarodne nakladničke i književne scene.

MK RH je moralo odavno izraditi internu agendu: Zašto idemo u Frankfurt, što time dobijamo, koliki je input, koliki

output, što želimo postići i koliko novca i truda čemo u to uložiti?

Naime, nastup u Frankfurtu ne služi promociji kod kuće, tako što HTV nešto prenese i svi onda budu sretni. Svi koji imaju svoje firme znaju: ako ulože svoj novac u neku prezentaciju, komunikaciju, u neki PR, onda se svatko u nekom momentu mora priupitati isplati li mu se to? Funkcionira li mu marketing? Donosi li novac koji ulaže nešto? I, ako ne, zašto ne? Što bi trebalo bolje? Mora se upitati kako to rade drugi? Kako to rade oni koji su uspješni?

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske se to međutim ne pita.

Ono po inerciji (u Frankfurt se ipak mora...) svake godine nekome da novac u zadnji čas i onda taj na brzinu uradi najbolje što može, i to po svom mišljenju, koje međutim nije mjerodavno. Svake godine je isto: prekasno, a ipak se ide. Zašto je u tolikoj mjeri nemoguće održati rokove i termine kojih se drže stotine drugih izlagачa?

Mjerodavno je mišljenje koje zna kako ovaj veliki međunarodni sajam funkcionira, a on funkcionira po svojim zakonitostima već punih 70 godina – od kojih zadnjih 25 godina i MK RH podržava frankfurtski sajam plaćajući prostor za štand. I u ovih je 25 godina MK RH moralno naučiti te zakonitosti

ovog sajma, te ih priopćiti onome tko onda za njega obavlja organizaciju štanda i nastupa.

Ja ne znam zašto je tako. Onih 450 zaposlenih u MK RH su valjda svi preopterećeni nečim drugim, važnijim. Iako naravno, njihovi predstavnici redovno dolaze u Frankfurt. I gledaju kako to drugi rade.

Gledaju, a ne vide. Možda vide, možda kad se vrate u Zagreb i govore nešto nekom. Nekom tko ih sluša, a ne čuje.¹

Alida Bremer

¹ Preuzeto s ljubaznom dozvolom autorice i portala HGB:
<http://www.hrvatskiglas-berlin.com/?p=185425>

Bilješka o otvorenom sastanku predsjedništva Hrvatske kulturne zajednice (HKZ-Wi) 12. rujna 2018. godine u Wiesbadenu.

Nazočni (13): *Marina Beroš, Lidija Bodalec, Morana Dujmović, Vesna Ljiljanić, Ružica Matanić, Rina Milković, Daniela Petruševska, Marta Rimac, Slaven Ljiljanić, Ivica Košak, Milorad Milenković-Miki, Juraj Planinc, Jakov Rimac*

Blagajnica društva Rina Milković predstavila je visinu prometa koja je ostvaren iz prodaje domaćih specijaliteta na 43. Međunarodnom festivalu 1. rujna 2018. u Wiesbadenu. Zarada na ovogodišnjem nastupu omogućit će kreativni rad HKZ-Wi. Predsjedništvo Zajednice se izričito zahvaljuje na doprinosu članova uspješnom nastupu.

Blagajnica i predsjednik upozorili su na slab odaziva na plaćanje članarine i pozvali članove predsjedništva da u krugu poznatih i prijatelja upozore na rad i potrebu djelovanja HKZ-Wi.

Ispred kulturne zajednice predsjednik Ivica Košak pozdravio je nastavnici **Danielu Petruševski**, koja u nastavnoj godini 2018./2019. preuzima redovnu nastavu na hrvatskom jeziku u Wiesbadenu. Hrvatska nastava u Wiesbadenu odvija se svake srijede od 14-17 sati u Elly-Heuss-Schule.

Elly-Heuss-Schule je dvojezična gimnazija u Wiesbadenu, Platz der deutschen Einheit 2, 65185 Wiesbaden.

Odgovorni urednik časopisa Riječ predstavio je probni otisak broja 55, koji će biti predstavljen na Sajmu knjiga 10. listopada 2018. godine u Frankfurtu. Ovo će biti treći nastup HKZ-Wi na sajmu knjiga. U Riječi broj 55 predstavljen je kritički pogled na književnost grada Dubrovnika. U uvodniku časopisa kaže se:

Za društveni razvoj nije dovoljno razvijati sveučilišne karriere, već stvoriti široku bazu zanatskoga obrazovanja koja će, kao i u drevnom Dubrovniku, biti sposobna ostvariti proizvodnju i pružiti usluge.

Pregled razvoja grada-države nalazimo i u stranoj literaturi. Djelo *Dubrovnik erlesen* sadržava pedesetak navoda radova ili prijevoda na njemački jezik. U *Riječi* broj 47 objavljen je seminarски rad Lili Pritzkau na temu Dubrovnika u Evropskoj literaturi: *Das freie Ragusa zwischen Historizität und Fiktion*, a koji je obrađen

**OGRANAK MATICE HRVATSKE
WIESBADEN**

ՀԵՅԹԻԿԱՆ ՉՈՅՈՒԹՅՈՒՆ

Literarna tribina i radionica:

**VJEŽBANJE ŽIVOTA
NEDJELJKO FABRIO**

*Moderacija: Marina Beroš
u srijedu, 12. rujna, 2018. godine,
s početkom u 19:00 sati,
u Domu kardinala Kuharića
(Hrvatska katolička misija).
Holsteinstr. 15a, (ugao Waldstrasse 39a)
Wiesbaden*

Nedeljko Fabrio
Split, 14. studenog 1937. – Rijeka, 8. kolovoza 2018.,
hrvatski književnik i akademik

Jer je sjećanje sve, a godine ne znače ništa...
Fabrin, Nedeljko (2004): Vježbanje života, Većemir list d.d., Zagreb, 2004: str. 37

na Sveučilištu u Siegenu. Ovaj znanstveni rad je nastao u okviru seminara: *Dubrovnik erlesen. Skizze einer europäischen (Literatur-) Geschichte*, koji je na Sveučilištu u Siegenu vodila docentica dr. **Marijana Erstić**. Ovaj primjer dobre prakse je poseban poticaj osmišljavanju sadržaja rada *Hrvatske čitaonice* u Wiesbadenu, a koji se očekuje i od *Njemačkog društva za kroatistiku*.

Predsjedništvo je usvojilo prijedlog da se uloga glavne urednice Riječi broj 55 povjeri gospodi dr. Marijani Erstić. Predsjednik Košak uputio je zahvalnost kolegici Erstić na spremnosti da preuzeme ulogu. Časopis će imati 40 stranica s desetak priloga i autora i predstavlja jednu novinu u promociji hrvatske kulture na njemačkom jeziku.

Zahtjev za financiranje predstavljanja časopisa Riječ postavljen je Povjerenstvu za kulturu grada Wiesbadena.

Prisutni su pozdravili najavu kolegice Petruševski iz Hrvatske nastave Hessen, da ubuduće aktivno učestvuje u radu HKZ-Wi, posebice na uređivanju časopisa Riječ. Gospodin **Milorad Milenković-Miki** predstavio je ukratko svoju 9. knjigu poezije „Fremder Duft der Rose“ koja je izšla u Frankfurtu na Majni i na njemačkom jeziku.

U okviru rada „Hrvatske čitaonice“, a koji se nadovezao neposredno na otvoreni sastanak predsjedništva HKZ-Wi, gospođa **Marina Beroš** predstavila je život i rada hrvatskoga književnika Nedeljka Fabria. Uz suradanju nazočnika kojima Fabrio nije bio nepoznat, gospođa Beroš je predstavila povjesni roman „Vježbanje života“ kao primjer povjesnog odraza u književnosti.

U diskusiji je predstavljeno i njemačko izdanje tog djela pod naslovom „*Einübung des Lebens*“.

Susret je završio dogовором o suradnji HKZ-Wi i Hrvatske nastave u Hessenu.

HKZ-Wi priprema projekt pod vodstvom slobodne umjetnice **Jele Wagner-Šare** i nastavnice Marine Beroš u kojem će se likovnim radom učenika poboljšati njihova neverbalna komunikacija. Kao primjer dobre prakse naveden je projekt iz školske godine 2017./2018. u kojem su učenici doživljaj pročitanog teksta likovno izrazili i tako dodali novu dimenziju poznавanju sadržaja. Radovi učenika iz te radionice nagrađeni su na natječaju Legendart. Natječaj Legendart organizirala je četvrti put za redom udruga Val kulture iz Zagreba s ciljem očuvanja hrvatske nematerijalne kulture baštine.

Riječ je o natječaju u kojem učenici putem likovne i glazbene umjetnosti te hrvatskog jezika izražavaju svoje viđenje likova iz hrvatskih priča, legendi i mitova.¹

Učenici – polaznici hrvatske nastave u Wiesbadenu, izrazili su prošle šk.g. svoj likovni doživljaj Šume Stiborove uz pomoć učiteljice Marine Beroš i slikarice Jele Šare Wagner. Njihovi radovi bili su izloženi na festivalu *Legendfest* koji se u srpnju održao u malome mjestu Pićan u Istri.

Cestitamo našim nagrađenim učenicima i njihovim mentoricama!

Red. []

†—————

www.legendfest.hr/category/projekti/legendart

JEDAN OD NAJVAŽNIJIH POLITIČARA AKTUALNOG KAZALIŠTA MLADIH*Njemačka nagradu za kazalište mladih za Dinu Pešuta i Alidu Bremer (prevoditeljica)*

Frankfurt, 2.11.2018. U Krunidbenoj dvorani (Kaisersaal) u Frankfurtu/M. **Franziska Giffey**, savezna ministrica za obitelj, starije osobe, žene i omladinu, dodijelila je dvije najznačajnije njemačke državne nagrade za dramsku literaturu za djecu i adolescente, od kojih svaka iznosi 10.000 eura. Ove godina, iznimno je priznato i dostignuće prevoditelja sa stranih jezika. Njemačku nagradu za kazalište mladih 2018. godine primio je **Dino Pešut** (Sisak/Hrvatska) za *Der (vorletzte) Panda oder Die Statik [(Pret)posljednja panda ili statika]* u nakladi „Henschel SCHAUSPIEL Theater-verlag, 2018. Berlin.

Dramu je prevela **Alida Bremer**.

Dino Pešut rođen je u Sisku 1990. godine i mladi je hrvatski dramaturg, dramatičar i romanopisac. Dramaturgiju je studirao na *Akademiji dramske umjetnosti* u Zagrebu, a profesionalno radi kao dramaturg na produkcijama u kazalištima ZKM, *Dječje kazalište Dubrava*, HNK Ivana pl. Zajca u Rijeci...

Kao dramatičar Pešut debitira 2013. godine s dramom *Pritisci moje generacije* koju je u HNK Split postavio slovenski kazališni redatelj Samo M. Strelec. Godine 2015. prizvedena je i njegova drama *[(Pret)posljednja panda ili statika]* u režiji Saše Božića i produkciji *Zagrebačkog kazališta mladih*. Drama *(Pret)posljednja panda ili statika* osvojila je i Nagradu Marin Držić koju dodjeljuje Ministarstvo kulture. Ista drama bila je pozvana na program *Stückemarkt* na festivalu Theatertreffen u Berlinu 2016. godine.

Za njemački žiri ovaj igrokaz „britkog izraza“ je „jedan od najvažnijih političara aktualnog kazališta mladih“.¹

U igrokazu nastupaju Ana, Luka, Marin i Marija, svi rođeni u Sisku/Hrvatskoj te sudbonosne 1990. godine, odrasli u ratu i poratnom razdoblju. Igra prati gotovo trideset godina njihova razvoja i izraz je ponašanja, razvoja u različitim gospodarskim, emocionalnim i političkim kontekstima. Dva muška i dva ženska lika kreću s istih startnih pozicija, iz podrumskih skloništa bombardiranog grada, a život ih zatim oblikuje u potpuno različite ljude.

Tekst spaja polifone glasove - sjećanja na djetinjstvo u ratu koja prate vizije budućih životnih sukoba. A tako, gotovo ležerno, nastaje precizna tipologija mlade generacije između (dvaju?) svjetova. Njihovo djetinjstvo povezano je mitskom pričom koja se zove „rođenje države iz užasa rata“. Događanje države mijenja, odvija sudbinu likova koji predstavljaju to događanje.

Ivica Košak
Redakcija Riječ

¹ <http://www.fr.de/rhein-main/ticker/frankfurt-main-preise-fuer-die-zertrenlichen-und-der-vorletzte-panda-a-1612675>

Die Muttersprache gehört in die Klassenzimmer
Die Muttersprache der Kinder spielt an deutschen Schulen kaum eine Rolle. Das widerspricht den Erkenntnissen der Sprachforschung, die verknüpft lauten: Die eigene Muttersprache zu beherrschen, ist essenziell für das Erlernen jeder weiteren Sprache.
Die Forschung spricht von einer Referenzsprache, die in puncto Grammatik und Begriffsbildung das Grundgerüst im Hirn darstellt, das sich auf weitere Sprachen anwenden lässt.¹

INTEGRACIJA? MIGRACIJA?

Što je to za dijete rođeno i odraslo u Njemačkoj?

Ivanka Pernovšek

Iskreno priznajem kako nemam pojma. Moj suprug (Nijemac) pitao me: "Koja je tvoja pozicija u debati o migraciji?" Ja sam ga pogledala i pitala: "O čemu ti to pričaš?" On meni odgovori: "Pa i ti imaš Migrationshintergrund."²

Nekoliko trenutaka sam razmišljala jer to nikada nisam uzela o obzir. Ja sama sebe nikada nisam gledala kao "Migrationshintergrund."

Da, roditelji su bili "Ausländeri" (to se tako zvalo kad sam bila mala! Danas je to vjerojatno politički nekorektno), ali ja ne! Ja se nikada tako nisam shvaćala. Rođena sam u Schwarzwaldu i tamo sam živjela u malom selu do 20. godine. Otac mi je Slovenac, a pokojna majka

bila je Hrvatica. S 5 godina sam pošla u vrtić i nisam govorila niti jednu riječ njemačkog. Zašto s 5 godina, to je vrlo kasno? Jednostavno mislim kako roditelji nisu znali da postoji nešto poput vrtića. Moja mama rodila se i odrasla u jednom malom selu kod Splita. Morala je prekinuti školovanje nakon 7. razreda kako bi mogla čuvati mlađu braću, iako je često govorila da je jako željela ići dalje u školu. Puno lakše bilo je mojoj braći i sestrama, oni su krenuli u vrtić s 3 godine. Njemački sam naučila vrlo brzo u vrtiću, možda zbog mog komunikativnog karaktera.

Sa šest godina sam pošla u školu i bilo mi je jako teško. Moj svijet (heile Spiel-Welt) se srušio. Nisam shvaćala što zahtijevaju od mene. Sjediti na miru, to mi uopće nije odgovaralo. Postepeno i nakon dugog vremena sam shvatila, ah da, domaća zadaća, to je obavezno! Dobro mogu ja to, pa nije to problem, barem sam mislila tako. Sjećam se jedne zgode vrlo dobro: koristila sam puno šarenih boja, a ne one dosadne sive olovke. Toliko sam željela da sve bude lijepo. Bila sam vrlo ponosna i sigurna kako će učiteljica biti oduševljena, pohvaliti me zbog boja i priznati napor (često mijenjati boje, to je puno posla!). Ništa od toga - učiteljica se jako naljutila, a ja sam s mukom morala prihvatići "rad s dosadnom sivom olovkom".

Mama je bila kod kuće i brinula za nas, ali nam nije mogla pomoći oko školskih zadaća. Tata je bio na poslu i kasno se vraćao doma.

Susjedi su pomogli. Njihova djeca su imala 10 do 15 godina i bila dakako starija od nas. Morala sam čitati njihove knjige za djecu, "Hanni und Nanni" na primjer, a zatim bi me ispitivali. Nije

¹ <https://www.sueddeutsche.de/bildung/schule-die-muttersprache-gehört-in-die-klassenzimmer-1.3420915>

² Migrationshintergrund, njem. migraciono porijeklo. (op. red.)

bilo šanse varati, morala sam pažljivo čitati i razumjeti što se događalo. Uživala sam čitati knjige cijele noći.

Danas to ide suvremenije, preko interneta, čita se "Antolin" i skupljaju se nagrade (točke).

Iako se ne osjećam kao "Ausländerka", ipak mi se čini da sam (bila).

Moja susjeda Hilde Armbruster – nas četvero djece zvali smo je "Tante" – organizirala je da mi pomažu najbolje učenica iz mog razreda. Jedva sam tako uspjela proći u drugi razred. Nakon toga stvari su počele ići na bolje. Puno je lakše bilo za moju braću i sestre. Teta je željela taj sistem "čitanja knjiga" također prebaciti i na dvoje moje braće, što nije baš uspjelo, ali to njima nije bio nedostatak. Što se mene pak tiče, ja bez te pomoći ne bih bila tu gdje jesam. Danke *Tante!*

Poznam puno Hrvata koji su se doselili prije nekih 3 godine, s malom djecom u dobi od 7 godina, kao moj dragi sin Jaro.

Često čujem: "*Govorim hrvatski mom djetetu, ali ono mi odgovara na njemačkom.*" Ja se smijem: "*Da, tako je to bilo i kod mene, od kada sam znala njemački, ja sam mojoj mami odgovorila na njemačkom.*" Njemački je postao nešto apsolutno "normalno" za mene.

Što je moj materinji jezik? Hrvatski ili njemački? Može oba? U međuvremenu mi njemački bolje zvuči nego hrvatski. Škola, društvo, sve osim rodbine, sve je bilo na njemačkom. Mama je to prihvaćala, ali tati to baš nije bilo po volji.

Kako sam odrastala, tako je i mama sve više miješala hrvatski i njemački. Na kraju je govorila pola-pola. Držala je rječnik pokraj kreveta, učila je njemački, a što je bio uzor i za nas, djecu. Tati je pomoglo to što je već u školi učio njemački.

Ponekad bi nam mama znala brbljati na dijalektu sela. *Prva liga!*

Sin Jaro ima 7 godina, a povijest kao da se vraća. Kada sam ga pitala: "*Što bi ti naučio mamu i tatu?*", Jaro odgovori: "*Hrvatski!*"

Ako roditelji pričaju hrvatskim jezikom s djetetom i ako dijete odgovori na njemačkom, to za mene nije problem, nego znak uspješne integracije. Dijete shvaća roditelje. Dijete je stiglo u zajednicu u kojoj živi "*sada*" i "*ovdje*". To je uspješna integracija!

Jezik, kultura to su bili pokloni koje sam dobila kad sam se rodila.

To je bogatstvo, blago iskustva, osjećaja, različitih metoda rješenja i pristupa koji obogaćuju moj život.

Kao dijetetu jezici su mi smetali. Danas sam sretna – dosta je toga ostalo - čvrsta baza na kojoj se može nastaviti rad.¹

Ivana Pernovšek

¹ INTEGRACIJA? MIGRACIJA? je prijevod teksta objavljenoga na portalu Hrvatske kulturne zajednice: <http://www.hkz-wi.de/de.hkz/Literatur%20im%20Dialog/im-dialog/ivanka-pernovsek.html>

Die Muttersprache gehört in die Klassenzimmer

Die Muttersprache der Kinder spielt an deutschen Schulen kaum eine Rolle. Das widerspricht den Erkenntnissen der Sprachforschung, die verknüpft lauten: Die eigene Muttersprache zu beherrschen, ist essenziell für das Erlernen jeder weiteren Sprache. Die Forschung spricht von einer Referenzsprache, die in puncto Grammatik und Begriffsbildung das Grundgerüst im Hirn darstellt, das sich auf weitere Sprachen anwenden lässt.¹

WAS IST INTEGRATION? WAS IST MIGRATION?

Aus der Sicht eines in Deutschland geborenen und aufgewachsenen Kindes nicht-deutscher Eltern

Ich habe keinen blassen Schimmer. Als mich mein deutscher Ehemann vor ein paar Jahren fragte: „Wie stehst du eigentlich zu der ganzen Migrationsdebatte?“ - Da habe ich ihn ratlos angesehen und gefragt: „Was meinst du denn?“ Er: „Du hast doch selbst Migrationshintergrund.“ Da musste ich erst einmal länger nachdenken, denn so hatte ich mich noch nie gesehen. Bis zu dem Tag an dem mein Mann mich fragte, hatte ich mich nie als „mit Migrationshintergrund“ gesehen.

Meine Eltern waren „Ausländer“ (so hieß das in meiner Kindheit! - heute wäre das wahrscheinlich nicht politisch korrekt) aber ich sah mich nie so, ich war „*immer nur ich*“. Ich bin 48 Jahre alt, im Schwarzwald geboren und habe dort in einem kleinen Dorf bis zu meinem 20. Lebensjahr gewohnt. Mein Vater ist Slowene, meine verstorbene Mutter war Kroatin. Mit 5 Jahren kam ich in den Kindergarten und konnte

kein Wort Deutsch. Warum erst mit 5 Jahren? Ich glaube meine Eltern kannten so was wie Kindergarten einfach nicht. Meine Mutter ist auf einem abgelegenen Dorf im Hinterland von Split geboren und aufgewachsen und durfte nur bis zur 7. Klasse die Schule besuchen. Danach musste sie auf ihre jüngeren Geschwister aufpassen. Das hat sie mit viel Liebe und Hingabe getan, aber sie hat auch immer erzählt, dass sie sehr gerne weiter zur Schule gegangen wäre.

Meine jüngeren Geschwister hatten es schon besser, sie kamen mit 3 Jahren in den Kindergarten. Deutsch sprechen habe ich dann wahrscheinlich recht schnell im Kindergarten gelernt. Ich war und bin ein offener und kontaktfreudiger und sehr lebhafter Mensch, daher fiel es mir leicht Anschluss zu finden. Mit 6 Jahren kam ich in die Schule und ich kam dort überhaupt nicht zurecht. Meine heile Spiel-Welt brach zusammen. Ich habe nicht kapiert was die Schule von mir will: Still sitzen, nicht bewegen - das

war gegen meine Natur. Irgendwann habe ich dann verstanden, dass man Hausaufgaben machen muss. Das habe ich dann auch brav gemacht, dachte ich zumindest. An ein Ereignis kann ich mich noch sehr gut erinnern: Ich habe ganz viele bunte Farben benutzt und nicht das monotone Grau des Bleistifts. Ich wollte es schön und bunt machen und war ganz stolz und war mir auch ganz sicher, dass meine Lehrerin sich freut und mich für die Farben lobt und die Mühe anerkennt (das ständige Wechseln mit den Farben hat gedauert!). Nichts dergleichen - ein Donnerwetter gab's, gut, ich hab's auf die harte Tour gelernt „*mit Bleistift musste es sein*.“

Meine Mutter war zu Hause und versorgte uns Kinder, aber mit der Schule konnte sie uns nicht helfen, da sie selbst kaum Deutsch sprach. Mein Vater war bei der Arbeit und kam erst spät nach Hause.

Da sind unsere Nachbarn von gegenüber eingesprungen. Deren Kinder waren zwischen 10 und 15 Jahren älter als ich.

¹ <https://www.sueddeutsche.de/bildung/schule-die-muttersprache-gehört-in-die-klassenzimmer-1.3420915>

Ich musste deren Kinderbücher lesen, „*Hanni und Nanni*“ zum Beispiel - dann wurde ich über den Inhalt ausgefragt. Die haben mich wirklich ausgequetscht, ich musste die Bücher also gründlich lesen und verstehen. Schummeln, keine Chance! Und irgendwann einmal hat mir das Lesen plötzlich ganz viel Spaß gemacht! Die moderne Version davon ist Lesen mit „*Antolin*“ und online Punkte sammeln.

Auch wenn ich mich nie als Ausländer gefühlt habe, so bin ich das wohl gewesen. Meine Nachbarin Hilde Armbruster - wir vier Kinder nannten sie von klein an „*Tante*“ - hat organisiert, dass ich Nachhilfe von meiner klassenbesten Mitschülerin bekam. Und so habe ich mit Ach und Krach die erste Klasse geschafft. Danach ging es langsam bergauf! Für meine Geschwister lief es dann deutlich leichter. Das Prinzip „*Bücher lesen*“ wollte man auch mit meinen zwei jüngeren Brüdern durchziehen, aber das funktionierte gar nicht - die totalen Lesemuffes, aber geschadet hat es ihnen auch nicht. Ich jedenfalls wäre heute nicht wo ich bin! Danke, Tante!

Heute kenne ich hier viele Kroaten und lerne besonders in letzter Zeit viele kennen, die vor ca. 3 Jahren nach Deutschland gekommen sind und Kinder im Alter meines Sohnes haben, etwa 7 Jahre alt. Ich höre öfter: „*Ich spreche kroatisch mit meinem Kind und mein Kind antwortet immer nur auf Deutsch.*“ Ich lache dann und sage: „*Ja so war das auch bei mir, als ich erst einmal*“ Deutsch konnte, habe ich

Jaro in Krapina

meiner Mutter auch meist auf Deutsch geantwortet. Deutsch war für mich „*normal*“ geworden. Was ist denn jetzt meine Muttersprache? Kroatisch oder Deutsch? Können es nicht beide Sprachen sein? Mittlerweile sprach ich besser Deutsch als Kroatisch. In der Schule, mit den Freunden, alles außer in der Familie lief auf Deutsch. Meine Mutter hat das akzeptiert, nur mit meinem Vater hat das nicht so gut geklappt.

Als ich dann erwachsen war, hat meine Mutter 50:50 Deutsch und Kroatisch mit uns gesprochen. Meine Mutter hatte ein Deutsch/Kroatisches Wörterbuch im Nachttisch liegen, mit dem hat sie Deutsch gelernt und dann auch durch uns Kinder. Mein Vater konnte von seinem „*Schuldeutsch*“ zehren, meine Mutter sprach teilweise den schwäbischen Dialekt, den man im Dorf so hörte. *So cool!*

Heute ist mein Sohn 7 Jahre alt und die Geschichte wiederholt sich mit verkehrten Vorzeichen.

Auf die Frage: „*Was möchtest du deinen Eltern beibringen?*“ antwortet er: „*Kroatisch.*“

Wenn die Eltern mit ihrem Kind Kroatisch sprechen und das Kind antwortet auf Deutsch, sehe ich das nicht als Problem, sondern als ein Zeichen von gelungener Integration. Das Kind versteht seine Eltern. Das Kind ist in dem Land in dem es im „*Hier und Jetzt*“ lebt angekommen. Das ist gelungene Integration!

Für mich sind Sprachen und Kulturen ein Geschenk, das mir in die Wiege gelegt wurde. Es ist ein Reichtum an Schätzen, Erfahrungen, Gefühlen, verschiedenen Lösungsmöglichkeiten und Herangehensweisen, die mein Leben bereichern. Als Kind fand ich es nervig mit den vielen Sprachen. Heute bin ich froh - es ist doch einiges hängen geblieben - eine solide Basis, auf der man weiter aufbauen kann.

Ivanka Pernovšek

PLENKOVIĆ ŽELI UGRADITI NOVE KOCKICE U HRVATSKO-NJEMAČKI BILATERALNI ODNOS

Praksa je hrvatskih vlasti da se prije svojih službenih, bilateralnih susreta, susretu s hrvatskim građanima. Ovoga puta hrvatskih građana nije bilo mnogo, gotovo ih se na prste moglo izbrojati.

Poštovani dušobrižnici nas Hrvata u Njemačkoj, predstavnici hrvatskih udruga u Njemačkoj, savjetnici, drage Hrvatice i Hrvati, gospodarstvenici, kolegice i kolege generalni konzuli, čast mi je pozdraviti ovdje u veleposlanstvu Republike Hrvatske, u vašem i našem domu, na teritoriju Republike Hrvatske, predsjednika Vlade Republike Hrvatske, gospodina Andreja Plenkovića i članove izaslanstva.

Ovim nas je riječima, nakon što je Klapa Poverello otpjevala hrvatsku himnu, vidno uzbudjen veleposlanik Gordan Radman Grlić u ponедjeljak, u predvečerje, uveo u jednosatno druženje s hrvatskom državnom delegacijom. Sasvim otvoreno je rekao da mu je važan ovaj Plenkovićev posjet jer se poklapa s početkom njegovog berlinskog mandata.

I Plenkoviću i njegovoj vladi važan je ovaj dvodnevni radni posjet Berlinu. Ne samo zbog jednosatnog sastanka s kancelarkom Angelom Merkel, što su ga njih dvoje utančili u Londonu početkom srpnja. Na dnevnom redu je i razgovor s ministrom gospodarstva i energetike Peterom Alt-

Aleksandra Brnetić, Andrej Plenković

maierom, razgovori u Udrženju njemačkih i industrijskih komora te u Zakladi Springer s predstavnicima medija. Kasno poslije podne u Zakladi Konrad Adenauer Plenković je održao predavanje na temu „Hrvatska i budućnost Europe“.

U Plenkovićevoj su pratinji i državna tajnica Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta Nataša Mikuš Žigman, Terezija Gras, državna tajnica u Ministarstvu unutarnjih poslova te Zdenko Lucić, ravnatelj Agencije za investicije i konkurentnost.

Praksa je hrvatskih vlasti da se prije svojih službenih bilateralnih susreta susretu s hrvatskim građanima. Ovoga puta hrvatskih građana nije bilo mnogo, gotovo ih se na prste moglo izbrojati, pa se tako između ostalih pozivu odazvala Mira Kiš, predsjednica Hrvatske kulturno umjetničke i sportske

zajednice, Elizabeta Kopić, potpredsjednica Zavičajnog kluba Brođani, fra Edvard Sokol, voditelj Hrvatske katoličke misije Berlin, predsjednica Župnog vijeća Anica Krstanović i članica Suzana Smolković, Jakov Gojuna i Stipe Mandalinić, hrvatski rukometni reprezentativci koji igraju za Füchse Berlin. Neobično je bilo i to što su u Berlin na ovaj susret došli i svi hrvatski diplomatski predstavnici u Njemačkoj. Da li zbog dodatnih konzultacija uoči razgovora dviju delegacija, ili iz nekog drugog razloga, to nije rečeno. Bilo kako bilo, taj skup u Ahornstrasse imao je svoju simboliku.

Predsjednik hrvatske vlade Andrej Plenković s ovoga je skupa poslao poruku Njemačkoj, u kojoj - kako je istaknuo - praktički živi najviše Hrvata van Hrvatske kada je riječ o Europi, ako izuzmemo Bosnu i Hercegovinu, onda je to poruka

vašeg važnog doprinosa i ovoj zemlji, ali i Hrvatskoj. Hrvati u Njemačkoj su poveznica između ove dvije prijateljske zemlje. Vi ste poveznica jačanja gospodarskih odnosa, stvaranja pozitivne slike o Hrvatskoj u ovoj najvećoj evropskoj zemlji i svakim danom svojim doprinosom gradite te odnose.

Plenković je najavio unapređivanje političkog dijaloga na osnovi jednog akcijskog plana kojeg - kako je rekao - naša dva ministarstva vanjskih poslova već duže vrijeme pripremaju, kako bismo formirali teme, grupe tema kao okvir suradnje koji će još poboljšati suradnju s Njemačkom kao jednim od najvećih ulagača u Hrvatskoj u proteklih 27 godina i koja je među ključnim partnerima.

Najavio je razmatranje političkog stanja na Jugoistoku Europe s posebnim osvrtom na migracijske tokove. Kazao je da su nam ambicije priključiti se šengenskom prostoru gdje svakim danom sve više ispunjavamo tehničke kriterije te da želi da se doneše politička odluka o toj tješnjoj integraciji u okviru Evropske unije. Razgovarat ćemo naravno i o odnosima s nama susjednim državama s obzirom na ulogu koju Njemačka ima u okviru Berlinskog procesa koji daje dodatnu dinamiku gospodarskoj, prometnoj i infrastrukturnoj suradnji na jugo-istoku Evrope.

Važna su mu tema i predstojeći pregovori o višegodišnjem finansijskom okviru Evropske unije, o sedmogodišnjem proračunskom razdoblju od kojega on, Plenković, za Hrvatsku očekuje dodatne poticaje za regionalni i gospodarski razvoj zemlje.

U svom se izlaganju jednoga trenera Plenković poslužio i jednom zgodnom asocijativnom slikom. On bi ovim posjetom u hrvatsko-njemački bilateralni odnos htio ugraditi nove kockice. Rekao je da *dijelimo iste vrijednosti i da želimo zajednički pridonijeti zajedničkoj viziji evropskoga projekta čija je Njemačka utemeljiteljica, a Hrvatska najrecentnija članica*.

Bitnima smatra promjene koje je njemački pejzaž doživio na izborima prije godinu dana. One su za njega na tragu trendova koji se zbivaju u drugim zemljama Europske unije. No, kad je riječ o evropskom projektu, bitno mu je što je njemačka aktualna koalicija, a osobito kancelarka Merkel, sidro stabilnosti i motor evropskoga projekta. Tu ulogu Njemačka preuzima s punom odgovornošću i stoga su ove konzultacije osobito važne za hrvatsko pozicioniranje unutar Evropske unije.

Na kraju svog obraćanja Plenković se zahvalio svima koji komuniciraju s veleposlanstvom, s konzulatima i sa Središnjim državnim uredom za Hrvate izvan Republike Hrvatske. Smatra da je vlada kroz

svoj Savjet za Hrvate izvan Hrvatske uspostavila jedan kvalitetan dijalog te da su i njemački predstavnici i predstavnici iz drugih zemalja vrlo jasno dali do znanja što se očekuje u pogledu stjecanja hrvatskoga državljanstva, učenja hrvatskoga jezika, kvalitetnije komunikacije pa i financiranja brojnih udruga Hrvata izvan Hrvatske.¹

Aleksandra Brnetić
28.8.2018.

Hrvatski Glas Berlin

¹ Pretisak s ljubaznom dozvolom portala *Hrvatski glas Berlin*: <http://www.hrvatskiglas-berlin.com/?p=184297>

DODJELA NAGRADA ZA MASTERE I DOKTORATE NA HRVATSKE TEME

Berlin, 7. 12. 2018. **Milica Sabo, Ana Valjan, Johanna Beimdieke i Martina Perković** dobitnice su ovogodišnjeg, drugog po redu natječaja Njemačkog društva za kroatistiku (DGfK) i Veleposlanstva Republike Hrvatske u Njemačkoj za najbolje radove hrvatskih ili njemačkih studenata i doktorskih disertacija mlađih znanstvenika na teme iz hrvatske kulture i društva.

Nagrade je u ožujku ove godine raspisala udružica DGfK, koju vodi književna znanstvenica **PD Dr. phil. Marijana Erstić**, a koja je ujedno i idejna začetnica ovih nagrada. Natječaj je objavljen i na mrežnoj stranici *Junge Osteuropa-Experten* i na stranici veleposlanstva.

Pokroviteljstvo nad ovom manifestacijom, kojom DGfK i hrvatsko veleposlanstvo želi bolje povezati pripadnike hrvatske zajednice u Njemačkoj, njemačke studente i mlade znanstvenike s Hrvatskom, preuzeo je **Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske**.

Prije više od godinu dana utemeljeno je pteročlano *Povjerenstvo* za dodjelu nagrada. Prijavljene radove su iščitali i o nagrađenima odlučivali PD Dr. phil. Marijana Erstić, veleposlanik dr. Gordan Grlić Radman, prof. dr. Elisabeth sa Sveučilišta u Bambergu i počasna predsjednica DGfK, prof. dr. Ludwig Steindorff, Sveučilište u Kielu te dr. Daniel Lalić sa Sveučilišta u Passau, koji je prije dvije godine bio jedan od nagrađenih.

Sinoć je pak u veleposlanstvu organizirana svečana dodjela na-

grada, koju je, u ime odsutnog veleposlanika, otvorio Ante Cicvarić, opunomoćeni ministar. Pozdravljujući okupljene, a među njima se našao i pokoji uzbudeni roditelj, istaknuo je da hrvatsko suvremeno društvo ne rese samo uspješni nogometari i sportaši nego da ono počiva i na vrijednim kulturnim temeljima koji sežu sve do Kosinjske tiskare, one prve hrvatske, a najstarije na slavenском jugu.

Marijana Erstić ukratko je govorila o značenju natječaja i o njegovoj povijesti spomenuvši kako je došlo do osnivanja *Povjerenstva*. Predstavila nam je i autorice dva jednakov vrijedna ex aequo master rada - **Johanna Beimdieke i Martinu Perković**.

Ludwig Steindorff govorio je o značenju nagrađenih radova smjestivši ih u kontekst europskih integracija u kojima nije bitna samo politička komunikacija i gospodarsko umreženje nego, štoviše, međusobno poznавanje i znanje o kulturi i povijesti *Onog*

Drugog. Steindorff je pak predstavio autorice dviju ex aequo nagrađenih disertacija – **Anu Valjan** i **Milicu Sabo**.

Sve su autorice predstavile svoje radove, osim Ane Valjan, koja nije mogla na put jer je pred porodom. Riječ je o radovima:

M. A. Martina Perković - *Sprachpolitik in Kroatien im 20. Jahrhundert* (Otto-Friedrich-Universität Bamberg)

M. Ed. Johanna Beimdieke - *Literarische Künstlerfiguren zu Beginn des 20. Jahrhunderts. Ein Vergleich ausgewählter Werke von Miroslav Krleža und Thomas Mann* (Universität Siegen)

Dr. Ana Valjan - *Die Sprachsituation in Bosnien und Herzegowina – eine soziolinguistische Analyse der kroatischen Sprache in Bosnien und Herzegowina* (Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg)

Dr. Milica Sabo - Universalkonzepte im Fremdsprachenunterricht. Eine qualitative Studie sprachenübergreifender Lehr-Lernprinzipien am Beispiel des Kroatischen (Friedrich-Schiller-Universität Jena)

Nagrađene su doble buket lijepog cvijeća, uručena im je i povelja, ali bome i novčana potpora koja je došla od **Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske**.

Autorice master radova su nagrađene sa po 300 eura, a autorice doktorata s 500 eura.

Ovu svečanu manifestaciju, koja je zračila veseljem i radošću, i koja je potrajala bome puna dva sata, a završila ugodnim čakulama uz fino iće i piće, svojim je kantautorskim muziciranjem obogatio **Ljudevit Ivić**, umjetničkim imenom **Seed Holden**. Valpovčanin je to koji se u Berlin doselio prije godinu dana.

Tijekom dodjeljivanja nagrada odsvirao nam je tri svoje pjesme – *Romance, Dark Times* i *Callimaco Guadagni*.¹

Aleksandra Brnetić

¹ Izvor: <http://www.hrvatskiglas-berlin.com/?p=186868> 8. 12. 2018., 12.25 h. Preuzeto s ljubaznom dozvolom autorice.

PERKOVIĆ GEWINNERIN DES WETTBEWERBS DER DGFK

Martina Perković, Journalistin und Nachrichtensprecherin des internationalen Hör- und Rundfunk-Programms Kroatiens HRT ist eine der Gewinnerinnen des diesjährigen Wettbewerbs der Deutschen Gesellschaft für Kroatistik DGfK und der kroatischen Botschaft in Deutschland für die besten Arbeiten von Nachwuchs-wissenschaftlern zu Themen der kroatischen Kultur und Gesellschaft.

Zu den Gewinnern zählen neben Martina auch noch **Milica Sabo, Ana Valjan** und **Johanna Beimdieke**. Im März dieses Jahres wurde der Preis von der DGfK, unter der Leitung der Literaturwissenschaftlerin Dr. Phil. **Marijana Erstić** ausgeschrieben, die auch eine der Initiatoren dieser Auszeichnungen ist.

Diese Veranstaltung möchte die Mitglieder der kroatischen Gemeinschaft in Deutschland, die deutschen Studenten und jungen Wissenschaftler, besser verbinden.

Die Preisträger wurden von der fünfköpfigen Kommission ausgewählt. In der Kommission waren Dr. Phil. **Marijana Erstić**, der kroatische Botschafter in Deutschland Dr. **Gordan Grlić Radman**, Professorin an der Universität Bamberg und die Ehrenpräsidentin der DGfK prof. Dr.

Elisabeth von Erdmann, Prof. Dr. **Ludwig Steindorff** von der Universität Kiel und Dr. **Daniel Lalić** von der Universität Passau.

Ausgezeichnet wurden die Gewinner bei einer feierlichen Veranstaltung in der kroatischen Botschaft in Berlin. Das Team der **Stimme Kroatiens** ist stolz, dass sie Martina zu seinem Team zählen darf.¹

Antunela Rajić

Martina Perković eine Gewinnerin des diesjährigen Wettbewerbs der Deutschen Gesellschaft für Kroatistik (Foto: HRT)

¹ Izvor: [Aus der Welt \(HRT\) https://glashrvatske.hrt.hr/de/nachrichten/aus-der-welt/perkovic-gewinnerin-des-wettbewerbs-der-dgfk/?fbclid=IwAR2B52BGnuDm_rOqimQTI7CW39fbSdwPiYn8InhqVBWlap8HoraTj7pq-5w](https://glashrvatske.hrt.hr/de/nachrichten/aus-der-welt/perkovic-gewinnerin-des-wettbewerbs-der-dgfk/?fbclid=IwAR2B52BGnuDm_rOqimQTI7CW39fbSdwPiYn8InhqVBWlap8HoraTj7pq-5w) Preuzeto 9. 12. 2018 19:23

HRVATSKA JE IZGUBILA JOŠ JEDNOG RADNIKA

Nakon duge bolesti preminuo je poznati književnik, akademik i bivši predsjednik Društva hrvatskih književnika, Nedjeljko Fabrio

Nedjeljko Fabrio rođen je u Splitu 14. studenoga 1937. godine, a školovao se u Rijeci, gdje je završio *Prvu riječku hrvatsku gimnaziju*. Potom je na *Filozofskom fakultetu* u Zagrebu diplomirao jugoslavistiku i talijanski jezik i književnost.

Fabrio je bio istaknuti književnik čija su najpoznatija djela romani *Vježbanje života*, *Berenikina kosa* i *Smrt Vronskog*. Po romanu *Vježbanje života*, koji prati riječke povijesne mijene i egzodus talijanskog stanovništva, u HNK Ivana pl. Zajca napravljena je hit predstava u dramatizaciji pokojnog Darka Gašparovića koja je doživjela više od 80 izvedbi na riječkim kazališnim daskama.

Predavao je na Narodnom sveučilištu u Rijeci, bio je dramaturg u HNK Ivana pl. Zajca, urednik u Dramskom programu Televizije Zagreb i Radija Zagreb te profesor na zagrebačkoj *Akademiji dramske umjetnosti*.

U svojim se književnim djelima bavio poglavito riječkim povijesnim temama, a pisao je i pjesme, novele te drame. Hrvatsko-talijanskim odnosima bavio se i u svojem književnopovijesnom, književno kritičkom i prevoditeljskom radu. Bio je redoviti član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, dopredsjednik *Matrice hrvatske* te predsjednik *Društva hrvatskih književnika*.

Dobitnik je i Herderove nagrade za književnost 2002. godine. Nagrada mu je bila uručena 3. svibnja 2002. godine na sveučilištu u Beču.

Znaci i kritičari hrvatske književnosti ubrajaju Nedjeljka Fabria, koji je dobitnik i nagrade Ksaver Šandor Gjalski za 2002. godinu, u birani krug hrvatskih književnih suvremenika. Fabrio je sveobuhvatni pisac, zastupljen na svim književnim poljima, pa radi i kao kritičar i publicist. Prestižna Herderova

nagrada je priznanje koje jamči *primjerenu književnu recepciju i čitalački horizont*.¹

Njegov rad često su pratile različite kontroverze.² Taj hrvatski novopovijesni roman je spoj postmoderne i novohistorizma.

Novopovijesni se hrvatski roman služi mogućnostima postmoderne unoseći u romane historiografske tekstove. Za Fabrija povijest nije *magistra vitae*. Glavne uloge ne zaposjedu mitski heroji, nego „mali“ pojedinci. Oni su moralna i zdravorazumska priča koja u nerazumnom ratu stradava.

Za Fabrija je povijest jalovost, ludilo i smrt, a njezine se greške iznova ponavljaju. Stoga, kako je sam rekao, njegovi romani nisu povijesni, već romani o povijesti. Želeći prikazati destrukciju povijesti, Fabrio je iskoristio jedan od najtežih trenutaka hrvatske povijesti za svoj roman - *bitku za Vukovar*. Međutim, želeći postići subjektivni odmak, on u priču uvodi Tolstojeva junaka iz

¹ Ivica Košak: *U ozračju hrvatske pisane kulture, Hrvatska knjiga na sajmu u Frankfurtu 2002*. Riječ broj 32, HKZ-Wiesbaden 2002.

² Primjerice, prvi roman o ratu u Hrvatskoj iz početka devesetih, *Smrt Vronskog*, dio čitalačke publike proglašva kapitalnim djelom.

Ane Karenjine - Vronskoga koji će svoju životnu priču završiti slijetanjem u mine. *Smrt Vronskoga* vjerodostojno iznosi činjenice iz Vukovarske bitke (napad u Borovu Selu, prizori mučenja, svakodnevica očajnih Vukovarčana, naznake pada Vukovara i pokolja na Ovčari) čime se može analizirati povijesna razina u romanu. Roman je i antiutopizam jugoslavenstva koji je uništen smrću Vronskoga, a kojega su vjerno pratili slavenski bogovi, alegorija smrti koja jedina pobjeđuje u ratu. Vronski je svaki onaj mali čovjek koji je ostao pogoden i trajno ranjen ludilom rata, koji je alegorijski označio cjelokupni slavenski panteon bogova podzemlja i rata koji kose sve pred sobom, obavijaju svijet u maglu i koji su jedini stvarni pobjednici rata.

Smrt Vronskog svjedok je jednog bolnog vremena hrvatske povijesti koje je potkrijepilo Fabrijevu tezu da je povijest ništa doli jalovost, ludilo i smrt. Ona na egzistencijalnoj razini pogađa i jednu i drugu stranu dovodeći pojedinca do očaja i osjećaja krivnje, do nemoći, ludila i bunila.

Ali, Fabrio je napisao taj roman tako da on rađa i novu nadu i pokušava osvijestiti nas, male čitatelje i male šahovske figure kojima upravlja povijesno ludilo, jer svi smo mi u svojoj srži ipak humana bića, civilizirana bića koja mogu postići harmoniju s okolinom, ako dopustimo da se raširi svjetlo mladog sunca koje nam je Vronski svojom smrću poklonio.³

Neka nam sjećanje na umjetnika ostane za inspiraciju!

Ivica Košak
Redakcija časopisa Riječ, HKZ-Wiesbaden
³ Nedjeljko Fabrio, *Smrt Vronskog*, Mladost, Zagreb, 1994.

Und es gibt Menschen auf dieser Welt, deren Anwesenheit, balsamisch und paradiesisch, einfach zur Lust am Leben herausfordert und das Leben selbst in Freude verwandelt, in Lebhaftigkeit, in Sorglosigkeit, in Genuss. Andor Zsuzsa gehörte zu der zweiten, seltenen und gar zu seltenen Sorte Mensch; sie war geboren, um andere glücklich zu machen.

IN MEMORIAM:

NEDJELJKO FABRIO (1937 - 2018)

Erzähler, Romancier, Dramatiker, Essayist, Musikkritiker, Übersetzer, Redakteur, Universitätsprofessor. Sein erster Roman „Einübung des Lebens“ erschien im Jahr 1985, danach kam es zur Veröffentlichung einiger Novellen und Theaterstücke. „Einübung des Lebens“ war sein größter Erfolg: Exzellente Kritiken und viele angesehene Literaturpreise folgten. Als Untertitel des Romans wählte der Autor: „Ein Chronisterion“ - einen komplexen Begriff für Chronik, Geschichte und Historie, die den ausgeprägten postmodernen Geist und die Vorgehensweise des Romans widerspiegeln. Die Geschichte lehrt uns nicht zu leben, sondern - ganz im Gegenteil - sie ist der Agitator der unvermeidbaren Wiederholung des Schicksals sowie gesellschaftlicher und

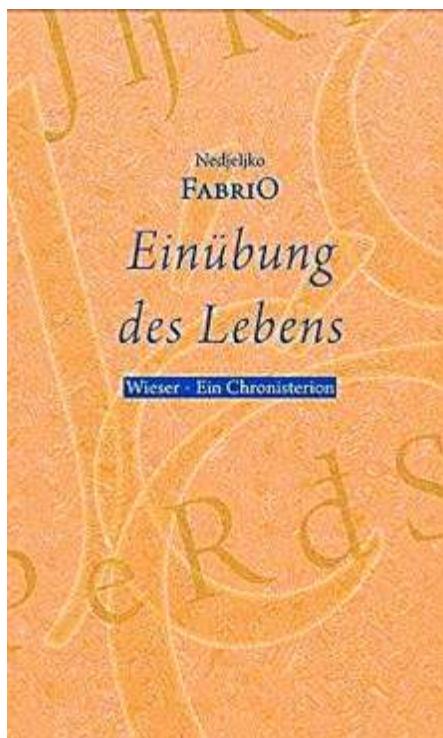
politischer Ereignisse im Leben eines Individuums - nur und ausschließlich als übler, krankhafter Wahnsinn und Tod.

EINÜBUNG DES LEBENS

In der Stadt Rijeka sieht sich eine italienische Migrantengesellschaft mit materiellen und politischen Schwierigkeiten konfrontiert. Der Regierungswechsel und die multikulturelle Zusammensetzung der Gesellschaft führen zu latenten nationalen Konflikten. Die Schicksale sind verwurzelt mit dem Schicksal einer kroatischen Familie, die die Geschichte einer unerfüllten Liebe Anfang des 19. Jahrhunderts bis Mitte des 20. Jahrhunderts in sich trägt. Vor diesem historischen Hintergrund und den realen Ereignissen beschreibt der Autor auf glaubwürdige Weise diese turbulenten

Zeiten. Als Abbildung eines Ereignisses taucht die Geschichte in die Destruktivität der Lebensgeschichte des Menschen ein.

Im diesem, historischen Roman projiziert Fabrio aus seiner Zeit heraus die eigene Erfahrung und die Erfahrung seiner Epoche auf die Vergangenheit. Er strebt nicht nach historischer Wahrhaftigkeit der Darstellung, ihm ist an der „*Gesamtheit des Ambientes*“ und einer stimmigen „*Geschlossenheit der Atmosphäre*“ gelegen. *Einübung des Lebens* ist ein Roman über die Geschichte. Fabrio schreibt sein Buch voll bedacht, dem des historiographischer Stoffs durchaus einen Anhaltspunkt zu liefern, doch die Geschichte selbst stellt sich als eine wiederholbare Tatsache dar. Eine Legende, unfrei von Fehlern, Irrtümern... die wir seit Generationen zu widerholen haben müssten. Fabrio schreibt nicht nur einen Roman über die Geschichte, sondern streckenweise zugleich eine eigentümliche, poetisierte literaturgeschichtliche Abhandlung, die Reflexionen über die literarische Tradition und den literarischen Kontext bietet, in welchen sie sich hineinstellt. Mit den Worten Fabrios, *ein Roman über die Geschichte ist eine Erzählung über schwache Menschen, ist nicht historische Wirklichkeit, sondern geschichtliche Möglichkeit.*

EINÜBUNG DES LEBENS,
aus dem Kroatischen übersetzt von Klaus Detlef Olof, geboren 1939. Er lebt in Zagreb und in Graz, ist Slawist und Übersetzer, u.a. von Dževad Karahasan, Miljenko Jergović, Zoran Ferić und Igor Štiks. Verlag: Wieser (2008)

ISBN 10: 3851297369 ISBN 13: 9783851297362

Ivica Košak
Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.
Wiesbaden

Eine Hommage an **Nedjelko Fabrio** und sein Werk gab es am Mittwoch, den 12. September 2018 in Wiesbaden.

Frankfurt, 6.lipnja 2018. Jazz Caffe Bar Foto I.K.

VELIBOR ČOLIĆ U FRANKFURTU

*Predstavljanje knjige: Die Welt ist ein großer Flipper, njemačko izdanje Čolićeva romana
Manuel d'exil, comment réussir son exil en trente-cinq leçons*

Frankfurt, 6.lipnja 2018. Jazz Caffe Bar ugostio je uglednog francuskog pisca Velibora Čolića, dobitnika priznanja (*médaille de vermeil*) Francuske akademije za unapređenje francuskog jezika i književnosti 2014. godine. (*Prix du Rayonnement de la langue et de la littérature françaises 2014*). Susret je organizirala udruga Kulturfokus e.V.

Svijet je veliki fliper, (prema njemačkom naslovu **Die Welt ist ein großer Flipper**), to je stroj koji ljude odbacuju natrag i naprijed poput odbijenog metaka.

Velibor Čolić tim je romanom prikazao osobnu biografiju. Protagonist je mladić od nepunih 28 godina koji pati od posttraumatskog stresnog poremećaja. Odlazak u egzil pomaže mu da zaboravi i napusti prošlost kako bi mogao započeti novi život u

Francuskoj. Bez novca i bez prijatelja, pripovjedač se nalazi kao izbjeglica i deserter bosanske vojske u Rennesu. Govori tri francuske riječi: *Jean, Paul i Sartre*. Čolić dolazi u Francusku kao pisac koji je objavio tri romana u zemlji koja više ne postoji. Ali on nastavlja pisati, na francuskom. Čolić je pjesnik, tužan i svjestan svoje tragedije. Govori o egzistencijalnom iskustvu gledanja sebe liшенog domovine i pronalaženja novog doma u stranom jeziku. On ga pronalazi u francuskom.

U Francuskoj mora pohađati tečaj jezika za nepismene. Između afričkih obitelji i bivših ruskih vojnika naučio je ono najvažnije - strategiju preživljavanja, ali i da se borи i da ne nestane kao bezimeni izbjeglica među mnogima. I da ostane pisac. Njegova namjera zvuči melankolično: *-Moram naučiti francuski što je prije*

moguće. Tada će moja bol ostati na materinjem jeziku zauvijek.

Francuska je novi dom protagonista koji autor opisuje s mnogo ironije, ali i samopouzdanja. Velibor je pripovjedač koji živi s velikom dozom humora u sićušnim stanovima u Rennesu, Parizu i Strasbourg, susrećući ljude koji žive u vječnoj petlji čekanja i patnje. I on stoji između boli i patnje, između užasnih sjećanja na rat i želje za stjecanjem uporišta kao autor u svom novom domu.

"Svijet je veliki fliper" je mala knjiga s puno sadržaja. Ne samo da Čolić ovdje obrađuje bijeg od bivše Jugoslavije, već i svakodnevni život privremeno protjeranog useđenjika. Teme koje su vrlo aktualne i, bez obzira na 25 godina vremenske razlike, danas bez pitanja suvremene. *Postupno postajem svjestan da sam izbjeglica. Čovjek bez dokumenata i bez lica, bez sadašnjosti i bez budućnosti -*

govori Čolić u romanu i na taj način oslikava *alter ego*, perspektivu mnogih ljudi koji su prisiljeni napustiti svoje domove i obnoviti svoje živote drugdje.

Pisci koji pišu na usvojenom, a ne materinskom jeziku u svjetskoj literaturi nisu izuzetak. Saša Stanišić je takav primjer uspješnog hrvatskog pisca koji piše na njemačkom. Velimir Čolić je francuski pisac koji u svjetsku književnost prenosi bosanske teme, teme svog rodnog kraja. "Les bosniaques" (Bošnjaci) je jedno takvo djelo, sastoji se od priča o ubojstvu, istinskim minijaturama smrti, smrtnim satima, zadnjim sekundama. Tko je bio čovjek neposredno prije spaljivanja kuće koja se srušila na njega i prije nego

Edina Čović, udruga Kulturfokus e.V. i Velimir Čolić, književnik Foto: I.K.

je granata rastrgala njegovo tijelo. Čolić tu izvještava o smrti svojih sunarodnjaka i opisuje kazivanja s ulica svoje domovine. To su priče koje nikad ne prestaju. Knjiga nema vrhunac, nema dramaturgije, samo monotoni redovi smrti nad kojim književnost nema moć.

Dokumentarna je stvarnost u najjednostavnijem i najstrašnjem smislu te riječi.

Ivica Košak

TRI TONE USAMLJENOSTI JEDNOG MIGRANTA

Velimir Čolić, *Die Welt ist ein großer Flipper*, Tempo, Hamburg, 2017

Pisati zato što se može, hoće, želi i treba, ali naposljetku pisati zato što se mora! To je piščeva osobnost/osobina koja ga razlikuje od inih kojima je ta muka iliti ljepota uskraćena. Velimir Čolić je u ovom autobiografskom romanu ispisao tu težinu podnesenih dvadeset i četiri sata, to izgnanstvo iz zemlje, iz osobnog jastva, iz svakodnevice jednog prijeratnog vremena u zemlji koju je rat rasparčao, raskrvario i još štošta ružnog, tužnog posijao. I požnjeo.

Njegova perspektiva snalaženja u Francuskoj nerijetko je stajalište mišje perspektive iz koje se sam narator promatra, toliko sićušan i skoro nebitan da na njega čak ni neprijatelj u rovu sa suprotne srpske strane ne puca jer je lak plijen, jer je prejednostavno, jer on nije željeni trofej i jer je njegov život manje vrijedan od na crnom tržištu kupljenog metka. Kad se i sam narator na takav način sagledava, čitatelj se susreće s pričom ispisan-

om depresijom i o depresiji, o ništavilu, skoro nippodaštavanju, ne samo iz perspektive Drugog, nego i iz vlastite. On nastavlja pisati kao nekoć u svojoj domovini jer zna da je njegov novi život u Francuskoj jedan jak duh i prazno sjećanje zahtijeva te da njegova kognitivna terapija ponašanja mora samo jedno biti: pisanje. On nastavlja pisati, odcijepljen od prošlosti, a neprestano njom opsjednut i s njom povezan. Upravo taj psihološki raskol u njemu, ta nova okolina, rat koji pokušava ostaviti iza sebe, nemogućnost izraza na novom jeziku, jer se ni slovo njegovo ne poznaće osim tri riječi koje su ime jednog svjetski poznatog, a francuskog intelektualca – sve to podstiče ga da radi, djeluje kao pisac, kao čovjek uma, ne ništica i još neispisana ničim što će obilježiti barem jedan život. On piše roman kako bi njegova objava svijetu preuzeila ulogu prenositelja boli i muke jednog auslanderiziranog života, samca koji se sna-

lazi u stranom bijelom svijetu, bez obitelji, prijatelja, rodbine. Upravo jezik određuje taj novi identitet, odnosno jedan novi izraz identiteta jer je identitet u svojoj osnovnoj ideoološkoj realizaciji uvijek jedan te isti, samo poprima nove izraze, nijanse i „preobraženja“ u smislu sazrijevanja, osobnog doživljaja i empirije, iskustva koje nas dobrim dijelom i samo ispisuje. Tako narator razmišlja na novom, francuskom jeziku, a bol ostaje na maternjem. To je jasno odsječena i podvučena crta samosvjesnosti, da se ne predaje, iako nebrojeno puta misli o oduzimanju vlastitog života, čak i nabraja načine na koje bi to učinio, no ne nalazi niti za jedan opravdanje. Put i spas nije u oduzimanju života, nego u borbi, pa i s vretenjačama, ako se na putu nađu, spas je u jeziku koji će ga izraziti, a ne obratno. I taj novi jezik simbolizacija je jednog novog života, zapravo njegove mogućnosti. To će ga spasiti, izbaviti i

održati živim, normalnim i općedruštveno prihvaćenim. Narator često zapada u očaj, s dvadeset i osam on nema djevojku, posao, no cilju se hrli. Čak i kad ga pri dolasku u Francusku pitaju za cilj, on objašnjava da je to literarna nagrada i da je to biti pisac. Vlast mu objašnjava da prvo mora početi od – alfabetu. No, njegov cilj je nastaviti biti piscem, riječu kopirati sjene sumnje, dvoumljenja, očaja. Pisanje je lijek, održava homosapiensa kompletним, čini ga životnjim, ali prije svega živim, život u kojem se ponovno otkriva sopstveno tijelodisanje, koračanje bez ikakvog oslonca.

Zato se on imenuje kišnim čovjekom zatvorenim u šutnju, Drugim koji ništa ne razumije i koji si ništa ne može pojasniti. No on ne želi Mehmetovim putem, Mehmet koji je filozof života, cinik i nihilist, koji ima listu savjeta kako preživjeti u užurbanom Parizu, u mravljoj gomili. Ta lista zapravo je mini-knjiga korisna egzilantu, ironična, opisuje strategiju snalaženja i opstanka na jedan nekonvencionalan način: gdje se hraniti u najjeftinijim trgovinama, kako putovati bez putne karte, kako ukrasti „crnu“ kožnu jaknu, kako i zašto se ne smije biti bolestan, jer je zdravstveno osiguranje skupo... Imati obavezu biti zdrav, udarati prvi, i uvijek na manje, oni se „moraju“ uvijek dokazivati jer su – manji.

No, knjiga otkriva, nimalo bezazleno, na jedan humorističan način, mnogo o svijetu i navikama stranaca u zemljama domaćina. Taj humor ima crnila u sebi, daje posebnu notu romanu, različitim konotacijama je ispisani. To je humor koji djelomično plavi, djelomično nasmije, ocrni i utješi. Možda čak razoruža i optereti u isto vrijeme. On nije ni čisto sarkastični niti groteskni humor, ali ima nešto od te jeze i njena cerenja. No, katkad je to uistinu samo

humor koji nastoji nasmijati, možda i od ovako „teške“ tematske sfere u romanu malo oduška, možda i razonode čitatelju ponuditi.

Ovo je roman u kojem priča priču, priča u priči, i taj meta-tekstualni kolorit daje posebnu specifičnost ovom žanru, gdje se narativno prepričava doživljeno, proživljeno, preživljeno. Ovo je i priča o nastanku priče-romana, priče prepune boli, tuge, neshvaćenosti, nesigurnosti, unutarnjih dvojbji. Skoro sve kreće od razgovora sa samim sobom, s literaturom, jedini prijatelji su svjetski pisci, neprestana pratična u bilo kojoj životnoj situaciji u kojoj se našao i narator sam. Ili su ti pisci asocijacija i veza s trenutnim raspoloženjem ili dešavanjima u naratorovom okruženju. Tu se postavljuju retorička pitanja, razgovara ponajviše s literaturom, s teoretičarima književnosti. Ima li smisla, može li se nakon Auschwitza ponovno pisati, literarno djelovati, razmišljati... Smije li se... No subjekt će to ime poistovjetiti sa Sarajevom. Može li se nakon njega pisati... Za naratora je tako pisati u i o ratu povjerenje dano literaturi, vjerovanje da ona katarzično može pomoći pa i oslobođiti, probuditi, spasiti. No, sjećanja još ne oslo-

bađaju, posebno ona na ratne rovove, te jame smrti, oružje u njoj, hrapave nenjegovane ruke! Usprkos neusporedivosti pisanja i rata, toj neprevaziđenoj razlici, piše se, upravo kao što je na početku ovog teksta spomenuto – piše se, no sada ne samo što se želi, već i što se mora.

Suočen sa samim sobom, sa sjenama prošlosti, političke zbilje u nestaloj državi, sukob kolektivnog i individualnog identiteta, stalna borba između unutarnjeg svijeta i percepcije vanjskog i o vanjskom svijetu – ta borba u naratoru, potraga za izlazom iz tog kruga ili pak čvrstom identitetском pozicijoniranosti u francuskom društvu u kojem se narator našao još dalje će ga odvesti u toj neshvaćenosti i neprihvaćenosti, te se on još jače drži za pero, pisanje i katarzično oslobođanje.

Traumatski postulat (ne)pripadanja očitava se ponajviše u dijelovima romana u kojima narator opisuje odnos između njegovih „kolega“ i njega. Oni su dominantniji u društvenim razgovorima, njega je obukao Second Hand i svijet komunikacije neprikošnoveno je i široko različit. No, trebalo se preseliti upravo u taj novi jezik, ovdje francuski, da bi on postao dom, kuća, prebivalište, početak novog života i eventualna neizvjesna budućnost.

No, kako sam subjekt objašnjava, provodimo samo jedan dio našeg života u sadašnjosti. Inače smo drugdje, u tami naših sjećanja.

Jesmo li ta sjećanja mi sami...

Ljiljana Tadić-Adžamić

Njemačko izdanje: *Die Welt ist ein großer Flipper*, autora Velibora Čolić objavljeno je 2017. godine u izdavačkoj kući Tempo. Prevoditeljica s francuskog je Claudia Steinitz.

MOJA JE NESREĆA ŠTO JE ZEMLJA OKRUGLA

JASMINKA FRLETA – BOTICA, *Velika isповијед* (zbirka priča, dvadeset i sedam)

Jasminka Frleta –Botica objelodanjuje, nakon autobiografskoga prvijenca *Vlak života*. u vlastitoj nakladi i drugo svoje književno djelo *Velika isповијед*. Riječ je o dvadeset i šest, uvjetno rečeno, tuđih priča, jer tuđe su samo po tome što su ih njoj ispričale druge žene, ali su i njene jer ih isповијedaju: njezina majka, njezine prijateljice i (ili) poznanice i neznanice, te na koncu i zbog konteksta naslova „*Moja je nesreća što je Zemlja okrugla*“.

PRVI DIO – SLAVONIJA

Priča prva: „*Čuvarica slavonske tradicije*“, HANA (1960.), priča je o ženi koja „obožava svoju Slavoniju i sve što je vezano uz nju: narodnu nošnju, plesove i običaje, kolače... što prenosi na svoju djecu, Vedranu i Tomu, njihove prijatelje, „svoju“ djecu u vrtiću i udruzi za djecu s posebnim potrebama, gdje nesebično daje sve od sebe.“ Priča je to o jednoj hrabroj ženi koja je uspijevala i raditi, i odgajati djecu, i posjećivati bolesne roditelje sve do njihove smrti, a istovremeno biti vrlo aktivna u društvenim djelatnostima. Njezin odnos prema obitelji i ljudima u

potrebi egzemplar je kršćanske i ljudske empatije i sebedarja. No, ona je i odlučna u ispravnom odgoju djece te se grozi činjenice da poneki roditelji „pokušavaju kupiti ljubav“.

Priča druga: „*Nisam plakala naglas*“, ANA (1921.) i EVA (1957.), priča je o svekrvi i snahi koje „nalaze podršku i utjehu jedna u drugoj“. Ana je imala osam godina, a njezin brat svega dvije kada im je umrla majka. Majke se slabo sjeća jer nema niti jednu njezinu sliku, a već nakon šest tjedana dobila je i mačehu, s kojom joj je život bio pun užasa. Nažalost, niti nakon što se udala za svoga Filu *Veseljaka*, njezin mukotrpni život nije se puno promijenio.

U ovoj su priči zorno dočarane i političke (ne)prilike uoči, tijekom i nakon II svjetskog rata te uoči, tijekom i nakon Domovinskoga rata.

Priča treća: „*Za svaki problem postoji rješenje*“, KRISTINA (1958.), priča je o ženi koja je uspijevala potisnuti sve loše iz svojih misli, vjerujući da joj „je lakše preživjeti sjećajući se lijepih događaja i razmišljajući pozitivno, ne u smislu da će sve biti super, nego da će biti kako bude i to je u redu“. Napravom su joj mjestu bile njezine kćeri Anja i Olja te suprug Tiho, koji je na *privremenom radu* u Grazu (Austrija).

Priča četvrta: „*Dala bi Boga za kuštravu kosu*“, MATIJA (1931.), priča je o djevojčici iz Čavoglava, njezinu teškom odrastanju u siromaštvu, mukotrpnim poslovima, ratnim strahotama, maloljetnoj (17) udaji za Tonu, odlasku u Slavoniju, povratku u Čavoglave te ponovnom povratku u Slavoniju. Ovo je priča o ženi koja se vješto snalazila i u naizgled bezizlaznim situacijama, rađanju djece, švercu da bi se preživjelo, a koja je pritom ostala društvena, duhovita, vesela žena, uvijek spremna pomoći drugima.

Priča peta: „*Bogatstvo u srcu, a ne u novcu*“, IVANKA (1927.), priča je o profesorici (Bašić) matematike i fizike (diplomirala 1951.) koja je iz Broda, po dekretu, morala otići raditi u gimnaziji u Gospiću, o njenom iskustvu u Vinkovcima, o zabrani odlazaka u crkvu prosvjetnim djelatnicima, tajnom krštenju djece, intrigama, o Domovinskom ratu i hrvatsko-srpskim odnosima, polemikama o školskom sustavu u totalitarnoj, komunističkoj Jugoslaviji i samostalnoj i neovisnoj Hrvatskoj...

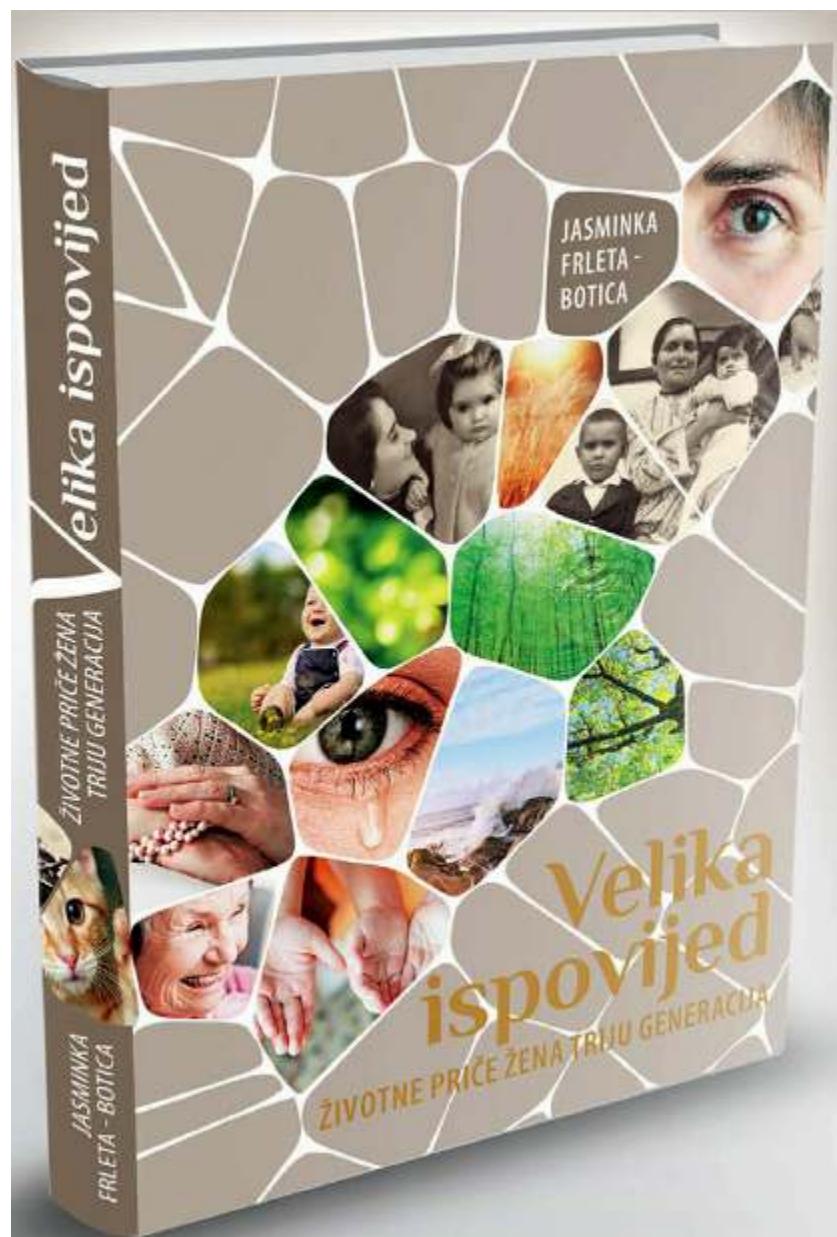
Priča šesta: „*Žene zavijene u crninu*“, KATA (1921.) i LJILJA (1952.), priča je o svekrvi i snahi, objema udovicama. Starica Kata započela je svoju priču mudroslovnim i zdravorazumskim promišljanjem o težini življenja tijekom njene mladosti i danas: „Kažu da je danas teško. Nije točno. Svi imaju sve. Da znam napisati roman, napisala bih ga o svom životu, da mladi čuju šta znači teško. Udalasam se sa sedamnaest, a ostala udovica s trideset i jednu godinu i četvero djece. Najmlađem je bilo dva i pol mjeseca. Nisam se nikada tjela preudati.“ Njezina isповијed mogla bi poslužiti mnogim studentima psihologije, sociologije, pa i filozofije za seminare i (ili) diplomske radove. Njezin muž, koji se družio s lošim društvom, i sam je, dakako, bio loš - neradnik, pijanac i propalica, a ona ga ipak trpjela sve do njegove smrti. Za razliku od svekrve, Ljilja je – kako sama tvrdi – proživjela lijepo godine s mužem, ali su doživjeli i tešku obiteljsku tragediju – ubojstvo dvadeseterogodišnje kćeri, nakon čega je utjehu pronašla u vjeri. Nažalost, tu tragedija ove obitelji ne završava. U ovoj potresnoj priči autorica nam dočarava i bizarnu smrt bake Kate – iznoseći posudicu sa zapaljenom maščeu i sama je izgorjela. Očevidci, koji je nisu uspjeli spasiti, tvrde da su njezine posljednje riječi bile: „Fala Bogu da nije kuća izgorila.“ Iščitavajući cijelu isповијed bake Kate

vjerujem u autentičnost navedene rečenice.

Priča sedma: „Ni Bog ne zna više šta bi sa mnom“, JELA (1929.), priča je o „čeličnoj ženi, koja odgaja troje djece, tražeći svoj put unutar vladajućih konvencija, tjerana siromaštvom i pijanstvom muža Ante, pri čemu zadržava duh i humor.“ Obzirom da je rođena u sirotinjskoj, ali vrijednoj obitelji, još za malena je naučila raditi i najteže poslove, a pritom i brinuti o dvoje mlađe braće jer su im roditelji bili nepismeni. Posao bake Jele bila je skrb o grobovima nad kojima bi plakala jer tu su i svi njeni najmiliji, a odlazeći s groblja, zbrajala bi koliko je grobnica očistila. I u ovoj nam priči autorica preko svoje junakinje dočarava niz političkih, vjerskih i nacionalnih različitosti, zapleta i raspleta u onodobnom totalitarno, socijalističkom uređenju.

Priča osma: „Velika ispovijed“, LUCA (1938.), priča je o dragoj društvenoj ženi, njenim mladenačkim simpatijama, udaji za Petra, njihovom bračnom odnosu, koji nije bio idiličan, odlasku na privremeni rad u Njemačku, patnji za djecom koja nisu bila s njima. U svojoj se starosti tužno povjerava sinu Željku da se boji da će umrijeti prije nego ostvari svoju želju da napiše memoare, kako bi nešto ostavila svojoj unučadi. Na sinov upit odakle bi počela odgovara „Od Garduna u Dalmatinskoj zagori, odakle je moja mama. Ali ova je priča osobito zanimljiva nama ovdje u Ovrlji i cijelome Otoku“ jer se njezina majka udala za udovca iz Otoka koji je imao sedmero djece, a Luca je „sasvim slučajno, nakon tri godine braka, došla na svijet“ kao osmo dijete.

Priča deveta: „Moj učenik – najmlađi ubijeni na Ovčari“, FRANCISKA (1937.), priča je o besmislenosti rata, kako i sama autorica zaključuje, odnosno o najmlađem ubijenom dječaku na Ovčari, koji je ima tek petnaest godina, svirepom ubojstvu (klanju) njezinoga supruga, kojega su tek 1998., uz mnoge druge hrvatske mučenike, ekshumirali na vukovarskom groblju, a bio je pokopan na broju 33, kao „NN, nepoznat“.

Priča deseta: „Što si ako izgubiš sebe“, STANKA (1946.), priča je o bolesnoj ženi koja se odlučila boriti za svoje zdravlje i svoje stavove, o tužnom prisjećanju na roditelje, osobito majku, koja je u vihoru II svjetskog rata bila dvije i pol godine na prisilnom radu u Leipzigu, izgubila muža i dvije kćeri, za koje više nikada nije čula, te poznanstvu u partizanima i kasnijem braku s njezinim ocem. Istovremeno Stanka progovara i o svojem braku sa Zdravkom, koji je podrijetlom Hercegovac, njihovim različitim pogledima na svijet, odgoju djece, međugeneracijskom jazu... Zanimljivost ove priče je i u tome što Stanka svoje pozitivne stavove o vlastitom životu i življenu ne zadržava samo za sebe, nego ih želi

podijeliti s drugima. Izdvajam dio njenih uputa na putu prema osobnom miru: „Želim svima da nađu sebe, svatko se ipak najprije mora nositi sam sa sobom. Nadite svoj mir, jer jedino u miru možete naći sebe i biti zadovoljni“ (152/153. str.).

Priča jedanaesta: “Baš sam sretna“, JASENKA (1940.), priča je o sretnoj ženi koja je, kao i svi ljudi, prolazila i kroz životne teškoće, ali ona u svom staništu u Brodu, od svega tridesetak četvornih metara, svakodnevno zahvaljuje Bogu na daru pokojnoga muža, sina jedinca i dvoje unučadi. Jasenka je, kao deveto dijete u obitelji, naučila da sreća nije u izobilju, nego u malim stvarima. S radošću priča o posjetu Međugorju i molitvi za druge,

osobito za majke s bolesnom djecom. Želja joj je tu radost prenijeti i na sina. Njezin je život ispunjen, živi ga u istinskoj vjeri, ni za čime ne žali i ničega se ne boji, osim pomalo starosne samoće...

Priča dvanaesta: „*Opet nije bilo andela da pospreme*“, BRANKA (1949.), priča je o ženi koja je uvijek osjećala prazninu jer nije imala djece. Osjeća i griznju savjesti zbog spoznaje da je u dobi u kojoj trudnoća više nije moguća, ali kao praktična vjernica vjeruje da je tomu tako „jer je tako Bog htio“. U ovoj je priči autorica izvršno dočarala različitosti urbanoga i ruralnog života onovremene Slavonije kroz iskustvo mlade građanke koja je došla živjeti na selo (iz Broda u Andrijevce), odnosno opisom njezina pokušaja prilagodbe promjeni život-nog stila: od tradicijskoga vjerničkog slavljenja najvećih kršćanskih blagdana (Uskrsa i Božića), preko drugačijih konvencionalnih vrijednosti, do unutarnjih konfrontacija – od pokušaja sagledavanja svega sa smiješne strane do gomilanja ljutnje i bijesa. Obzirom je Branka i intelektualka i praktična vjernica, ona uspijeva u sebi i oko sebe pomiriti sve te različitosti i tako živjeti. Naglasak životne priče ove junakinje je na odnosu muža i žene i podjeli njihovih poslova, a Branka ga je sažela u jednoj alegorijskoj rečenici: „Muškarci misle da sve što žene urade obave andeli!“ Muškarci, nažalost, shvaćaju teškoću ženina rada tek kada se one razbole, u što se Branka i sama uvjerala.

Priča trinaesta: „*U braku nema pobjednika*“, DANIJELA (1967.), priča je vrlo slična prethodnoj, priči o Branki, s jednom velikom razlikom – Danijela ima i muža i djecu. No, obje imaju istovjetna promišljanja o životu i braku te osobito o podjeli poslova unutar obitelji; obje se bore protiv tradicijskih patrijarhalnih podjela na tzv. ženske i muške poslove. I Danijela je čvrsta u vjeri pa sve što joj se događa prepusta Božjoj providnosti. Potresna su i njena ratna svjeđočanstva. Njezin muž Davor bio je u Hrvatskoj vojsci, a ona je – trudnica s trogodišnjim sinom, zajedno s drugima, za vrijeme zračne opasnosti počesto boravila u skloništu. Ratne posljedice vidljive su i u poraću, što se posebno primjećuje kod djece.

Konkretno, nedugo nakon Domovinskoga rata, tijekom preleta zrakoplova, njezin se petogodišnji sin uplašio i sakrio se pod stepenište. Na majčin upit zašto je ostavio dvo-godišnjeg brata samoga, odgovorio je da „neće avion brata, nego samo njega“. Ova potresna priča ipak završava optimističnom željom junakinje da postane baka, čime bi njezin život bio upotpunjen.

DRUGI DIO – DALMACIJA

Priča prva: „*Taki je bija život, i dobar i gorak*“, IVA (1926.). Već u prvoj priči iz Dalmacije, točnije iz Marine pokraj Trogira, zamjetno je da se Ivina priča gotovo i ne razlikuje od priča iz Slavonije, osobito od priča protagonistkinja njezine generacije. Razlika je isključivo zemljopisna, odnosno krajobrazna. Kao što se dalo iščitati iz priča slavonskih baka rođenih između 1921. i 1931., a kojima generacijski pripada i junakinja ove priče, njihove sudsbine od ranoga su djetinjstva, odrastanja, zaljubljivanja, udaja, rađanja i odgoja djece, neimaštine do strahota II svjetskog rata i porača, obilježene tradicijskim kršćanskim i patrijarhalnim vrijednostima, koje podrazumijevaju nezahvalnu i podređenu ulogu žene u obitelji. No, one se nisu predavale. Naprotiv, uvijek su nanovo pronalazile snagu, osobito onu duhovnu, unutarnju, koja ih je gurala naprijed. Ovom pričom, autorica je zorno prikazala i društvene (ne)prilike toga vremena, u kojem žene poput Ive nisu znale što je to pubertet, prve menstruacije, kako se rađaju djeца i još štošta drugo, što današnje djevojke znaju već u ranoj mladosti. Iako je i autorici teško shvatiti kako su ljudi, osobito žene, mogli živjeti onako kako je živjela baba Iva, ona je usprkos takvim životnim okolnostima uspjela odgojiti i podići svoju djeцу i sada, kada se „dosta naživila, moli Boga i vraga da je uzmu sebi, a nijedan neće“.

Priča druga: „*Karcinom je bolest o kojoj se ne priča*“, SANDRA (1958.), priča je o medicinskoj sestri koja „živi u zajednici sa svekrom i svekrvom u ogromnoj kući, okruženoj vrtom, u Solinu“. Njihovi obiteljski prihodi uvelike dolaze od iznajmljivanja apartmana, poljoprivrede i pčelarstva, a sve zahvaljujući njezinom vrijednom

mužu Jozi. Obzirom da su joj i djeca pri kraju studija, vjerovala je da joj je život ispunjen. Međutim, kada se razboljela, sve se promijenilo. Borila se i izborila pobjedu nad opakom bolešću i u svojoj borbi nije htjela da itko drugi pati, a osobito ne da je sažalijeva. Njezin Joze, djeca i prijateljice bile su joj najveća potpora. Prisjećajući se Domovinskoga rata s osobitom empatijom govori o stradalnicima: i onim izravnim, i onim kolateralnim, ali sa gorčinom progovara i o svim uzrocima nepotrebногa rata, egzekutorima i onim pojedincima koji su se kroz rat domogli materijalnih dobara i drugih pogodnosti, naglašavajući sve posljedice, od ljudskih žrtava i bolesti do izgubljenih svekolikih općedruštvenih vrijednosti.

Priča treća: „*Život se mijenja i u Rudi*“, ANĐA (1928.) i JADRANKA (1978.), priča je o starici Andi iz sela Rude koja je rodila desetero djece. Devetoro se razišlo po svijetu, jedan je sin i umro u tudini, pa starica živi sama „u prizemlju kuće u kojoj joj žive sin, snaha Jadranka i njihove dvije kćeri“. U uvodu u ovu priču Frleta – Botica nam daje živopisni izgled udovica toga kraja, ali i gotovo cijele Dalmatinske zagore, žena u crnoj tradicijskoj nošnji. Potom tako zorno oslikava Andinu kuhinju i bajkovitu „bistru, brzu i hladnu“ rijeku Rudu da i čitatelj koji ne poznaje ove (naše) krajeve, može doživjeti tu sliku i poželjeti posjetiti ovu kršku krasoticu. Kroz dvije priče, priču svekrve i priču nevjeste, može se puno toga naučiti i izučiti o različitim svjetovima i načinu življenja u Dalmatinskoj zagori: od trudbeničkog života u neimaštini i s mnogo djece u poslijeratnom razdoblju II svjetskog rata do naših dana, u kojima, za razliku od onovremenog života naših starih, gotovo ničega ne nedostaje. Pitanje je samo koliko su danas ljudi sretni?! Neovisno o potresnoj bakinoj priči i zadivljujućim promišljanjima njene nevjeste, u ovoj se kući i danas osjeti život, a svakoga ljeta, kada se okupi svih devetoro Andine djece sa svojim obiteljima, život cvate u svojoj punini...

Priča četvrta: „*Veza u Ministarstvu gornjih poslova*“, MARTINA (1960.), priča je o vitkoj Trogiranki koja u svojoj ispovijesti objašnjava kako su

je razvod, smrt voljene osobe i bolest toliko ojačali da je odlučila zaista živjeti život u svakom trenutku. U svim nedaćama ona utjehu pronašla u roditeljima, starijem bratu te svojoj djeci. Nakon rastave i podstanarskoga života, Martina upoznaje novu ljubav, ali ta je ljubav kratkoga daha jer ubrzo prima tužnu vijest da je taj čovjek, kojega je iskreno zavoljela, poginuo u prometnoj nesreći. Njezina priča dalje donosi novu patnju, Martina je „preživjela karcinom i nuspojave kemoterapije“, ali ona se ne da. I dalje izlazi i punim plućima živi svoj život. U međuvremenu joj se sin oženio, kći se udala, a nedugo zatim Martina je prvi put postala baka. Autorica se pita, a i nama se je zapitati – gdje joj je granica? Martina, iako nije išla u crkvu i nije bila praktičan vjernik, ipak je vjerovala u „Ministarstvo gornjih poslova“ i da nas jedino ono može usmjeriti kada se nalazimo na životnim raskrižjima.

Priča peta: „*Dica su moje diplome*“, PERA (1960.). U prvom dijelu ove knjige upoznali smo mnoge žene koje su iz Dalmacije, Like i drugih krajeva Lijepo Naše tijekom i nakon II svjetskog rata, same, s muževima ili cijelim obitelji odlazile u plodnu Slavoniju trbuhom za kruhom. U ovoj je pak priči riječ o ženi čiji su roditelji doselili iz Slavonije u Dalmaciju (iz Vinkovaca u Kaštela). Nakon završene srednje upravne škole u Splitu Pera se zapošljava u jednom računovodstvu i tamo upoznaje ljubav svoga života. Nakon udaje živjela je u idiličnim odnosima sa svojim mužem i četiri kćeri (dvije srednje kćeri su blizanke) u obiteljskoj kući u Rogoznici. Pera i njezin muž bili su radoholičari, a takav odnos prema radu i općenito životnim obvezama uspješno su prenijeli na svoju djecu. Idila nije dugo potrajala. Pera je ostala udovica u trenutku kada joj je najmlađa kći imala samo osam godina. No, Pera je bila i ostala hrabra žena, koja je uspijevala raditi i voditi skrb o svojoj djeci, koju ih je školovala, poudala i od kojih ima – Bogu hvala – već petero unučadi. Pera polemizira, zgraža se nad neradom, obespravljenim ženama; prezire bahatost muškaraca, s ponosom priča o svome mužu koji nije bio kao mnogi drugi muškarci i za kojim je, kada je umro, zavapila: „Bože, što nisam imala još četvero djece?“ Njoj u životu

ništa više ne treba, doli njezina djeca, jer ona su njezine diplome. Dao Bog Hrvatskoj još ovakvih hrabrih, samozatajnih i odlučnih žena kakva je naša Pera.

TREĆI DIO – ZAGREB

Priča prva: „*Djevojčica koju otac nije dovoljno držao u krilu*“, TANJA (1967.), priča je u kojoj autorica dvoji gdje postaviti svoju junakinju, u Zagreb ili Dalmaciju? Iako je došla iz Splita, odlučuje se za Zagreb jer u njemu živi od svoje devetnaeste godine, kada je upisala studij farmacije i živjela u stanu sa sestrom. Tanja svoju priču započinje udajom, tada je imala dvadeset i dvije godine. S puno povjerenja govori o svojemu odnosu sa sedamnaest godina starijim mužem Darkom, s kojim je bila u vezi godinu dana kada je zatrudnjela te bez zadrške priznaje da je s njim imala i prvo seksualno iskustvo. Otac joj je bio Slovenac, oficir (časnik) u tadašnjoj ratnoj mornarici, a mati jednostavna, dobra i plemenita žena. Nije joj bilo lako priopćiti roditeljima vijest o trudnoći jer se bojala njihove negativne reakcije. Međutim, za divno čudo, otac je to mirno podnio, nudeći joj i mogućnost da se ne mora udaje samo zbog trudnoće jer su i njoj i njezinom djetetu širom otvorena vrata obiteljskoga doma. Majka, očito u šoku, nije izgovorila niti jednu jedinu riječ.

Tanja se u svojim reminiscencijama rado sjeća Splita, vežući se samo za lijepu uspomenu, iako u njemu nije doživjela osjećaj pripadnosti. I kao odrasla osoba osjeća nedostatak očeve ljubavi. On ju je, kao i njezinu sestruru, u djetinjstvu tukao, često bez opravdanog razloga. To bi mu i mogla oprostiti, ali ono što ne može jest to što ju nije dovoljno držao u krilu. Slično joj se dogodilo i u desetogodišnjem braku s Darkom, s kojim je imala dvije kćeri. Trebalо joj je puno vremena da doneše odluku o rastavi, nakon što je uvidjela da on želi biti u vijek u pravu i da mu je ego bitniji od svega, čak i od vlastite obitelji. Kada je konačno donijela odluku, trebalо joj je još puno vremena da ju sproveđe. Trebalо joj je vremena i da se oslobodi seksualne traume iz djetinjstva, za što je iznimno zaslужna jedna divna

psihijatrica, zaslужna i za mnoge razgovore i savjete, iz kojih je Tanja izvukla životne pouke. Uspjela je zaposliti se u Strassbourgu, ostvariti financijsku slobodu te podići dvije kćeri, koje nakon studija u Zagrebu planiraju nastaviti školovanje negdje u inozemstvu. Još samo želi pronaći pravu ljubav svoga života, osobu s kojom će proživjeti ostatak ovo zemnoga života jer ona, koja se nesobično davala, zavrijedila je biti ljubljena i biti voljena.

Priča druga: „*Nesamostalna sam osoba od sedamdeset godina*“, MARIJANA (1941.), priča je o ženi, rođenoj Zagrepčanki, čiji se životni krugohod vrti od Zagreba do Lužana (mjesto između Nove Gradiške i Slavonskog Broda) i Broda, pa opet natrag u Zagreb. Marijana se već nakon mature u gimnaziji udala. Iako je bila ludo zaljubljena u Mladena, mladenačka bolest i neiskustvo odveli su je u zagrljaj i brak s trinaest godina starijim Mirkom. I kada se činilo, makar za okolinu, da ipak ima skladan brak, vrijeme je pokazalo da njezine muke i nesamostalnost tek tada počinju jer je njezin muž bio vrlo posesivan i ljubomoran, a sklon navjeri. Bili su dva različita svijeta. I dok se ona radovala sitnicama, on je na prvo mjesto stavljao materijalno. O rastavi je razmišljala jer su vremenom postali stranci jedno drugome, ali bi uvijek razmišljala i o djeci te odustajala od te nakane. Utjeha joj je bila i mala kutijica s uspomenama na Mladena, njezinu prvu i pravu ljubav, a koju je otvarala kada bi joj bilo najteže što joj je davalio snagu da preživi. Nakon četrdeset i pet godina braka bez ljubavi Mirko umire i Marijana ostaje udovica. Ni sama nije znala je plače li zbog njegove smrti ili zato što je živio život bez ljudskih vrijednosti i morala. U jednom trenutku nazvao ju je i Mladen, a nedugo zatim su se susreli. Ostali su prijatelji, ali svaki opterećen svojim problemima, nastavljaju živjeti u različitim gradovima. Za Marijanu bi se moglo reći preživljavati jer je i nakon druge operacije kuka slabo hodala. Sada, sama sa svojom mačkom, žečeći raščistiti još mnogo toga iz dosadašnjega života bez pravoga života, želi ostaviti „red za sobom“, a onda u miru sklopiti svoje oči.

Priča treća: „*Upoznaj sebe da bi upoznao svijet*“, ADELA (1965.), priča je o medicinskoj sestri koja je napustila dugogodišnji stalni posao i, prihvativši izazov i zov srca, „*posvetila se zaštiti okoliša, socijalnom radu*“ i općenito pomaganju drugima. Međutim, da bi to mogla učiniti, morala je prvo pomoći samoj себi. Ona je bila željeno dijete, a njezin godinu i pol mlađi brat neželjeno. Uz svoje odrastanje, morala je preuzimati i majčinske poslove. Brat joj je bio na ratištu u Baniji, a nedugo zatim, u dvadeset i šestoj godini je umro. Adela pokušava naći odgovore na brojna pitanja: zašto su joj roditelji bili takvi kakvi su bili, zašto je u već četvrtoj godini zbog straha od bagera morala ići dječjem psihijatru, zašto je njezin brat morao umrijeti tako mlad, zašto danas ne može uživati u seksu, onoliko koliko bi mogla da je razvijenija, zašto nije voljela svoju majku... Razmišlja o mnogočemu, dubinski analizira i ne miri se s postojećim stanjem. Mijenja sebe, mijenja svoju majku, poboljšava njihov odnos tražeći pravi put. I očigledno ga je i pronašla, jer uvijek i u svemu osjeća Božju prisutnost. I nama preporučuje da upoznamo sami sebe jer o tome ovisi hoćemo li izabrati pravi put – svoj put.

Priča četvrta: „*Prilagodba je ključna riječ*“, SANJA (1970.), priča je o doktorici ekonomskih znanosti, redovnoj profesorici na Fakultetu u Zagrebu. Ona, kao vrsna intelektualka i majka četvero djece, vrlo poučno i bez zadrške priča o svome braku, a zatim i o rastavi, koja sama po sebi donosi bitne promjene u načinu života, ali ona smatra da je mnogo lakše kročiti naprijed ako na vrijeme prepoznamo problem i uhvatimo se s njime u koštač. Sanja nikoga ne optužuje, niti i od koga traži sažaljenje. Naprotiv! Svojim psiho-socijalnim analizama i uzročno-posljedičnim vezama objašnjava društvene (ne)prilike tijekom Domovinskoga rata i poraća. Osobit naglasak stavlja na stanje svijesti svoje generacije u tom vremenu, kada su se mlađi ljudi vjenčavali, ne samo iz ljubavi, nego i zbog potrebe za sigurnošću i pripadnošću, s vidljivim i nevidljivim posljedicama, koje je i sama iskusila. Ona se ne predaje, vjeruje „da su volja i upornost važniji od intelektualnih sposobnosti“.

Priča peta: „*S nestankom straha došla je snaga*“, DRAGANA (1937.), priča je o ženi koja je preživjela dva rata. I dok se II svjetskog rata svjesno ne sjeća, nego ga je samo podsvjesno proživiljaval, Domovinski rat ju je očvrsnuo. Dragana potječe iz miješanoga braka i u Domovinskom ratu osjetila je potrebu, jer se i osjećala dovoljno snažnom, posredovati u razmjeni zarobljenika, što joj i uspijeva. Dio obitelji joj je bio u Hrvatskoj vojsci, a dio je prešao na drugu stranu i to ju je strašno boljelo, ali – na njenu sreću – nisu se sretali na bojišnicama. Vjerljivo je to razlog više zašto polemizira, opominje i podiže svoj glas protiv rata. Uz ratne priče Dragana nam pripovijeda i o svojim mladenačkim ljubavima, kratkotrajnom prvom braku, zaljubljivanju u oženjenoga čovjeka te naposljetku udaji za Slavka koji je prihvatio činjenicu da ona ne može rađati. Dragana nam na kraju svoje ispovijesti savjetuje da raščistimo s prošlošću i zaboravimo sve ružno te da uživamo u svemu.

Priča šesta: „*Život u domu je kao fakultet*“, NEDA (1930.), priča je o udovici, majci dvoje djece koja, nakon muževljeve smrti, živi svoj starački život u Domu umirovljenika na brežuljku s kojega puca pogled na „krovove Zagreba“. Neda nije imala uvjete niti majčino razumijevanje za potrebu više naobrazbe, a rođena je kao nezakonito dijete, tako da na oca nije mogla računati. Njezina inteligencija na visokoj je razini te ona smatra da je naobrazba bitna u životu. Također, posjeduje i iznimnu životnu mudrost, a koja se očituje u njezinim promišljanjima o različitim karakternim osobinama pojedinih korisnika Doma. Upušta i u teološke rasprave o Bogu, vjeri, prolaznosti tijela i prelasku duše na onu stranu obale i pripravna je na tu neminovnost. Nije ju strah, ali ipak se radije bavi ovozemnim užicima dok je još na životu. I želi nešto podijeliti s nama, a to je da ne mogu drugi znati naše probleme te da se moramo više povjeravati jedni drugima, tada pomoći neće izostati.

Priča sedma: „*Dogđalo mi se ono što sam sama izabrala*“, DORA (1968.), priča je o ženi koja je rano ostala bez oca što je bitno obilježilo

njezin život. Majka, koja ju je potaknuta tom okolnošću, previše štitila, pogoršavala je njezino samopouzdanje. Zasnovala je zajednički život s Darkom koji zbog poslovnih obveza, + puno putuje. Dora je nedavno u Zagrebu otvorila privatnu praksu za bioterapiju, ali unatoč tome njihovih dvoje djece, tinejdžerica Vera i petogodišnji sin Tin, nisu zakinuti u odgoju, jer je junakinja ove priče napravila listu prioriteta i tako ravnomjerno kombinira obiteljske i poslovne obveze.

Iako u Domovinskome ratu – Bogu hvala – nije izgubila nikoga bliskog, on joj je donio stres koji ju je očeličio. Njoj se događalo „ono što je sama izabrala“.

ČETVRTI DIO – MAMA I JA

Priča prva: „*Još neispričana priča*“, MAMA MIRA (1940.). Ova priča je po mnogočemu posebna, i u emotivnom i u književnom smislu. Nije lako slušati ispovijest vlastite majke, uobičiti ju u književno djelo, a biti objektivan. Međutim, Frleta – Botici ne samo da je to uspjelo, već je upravo ta jedna od najuspješnijih priča, osobito u svojem opisnom dijelu. Već je u uvodu autorica je tako slikovito opisala obiteljsku kuću i okućnicu svojih roditelja u blizini Trogira da čitatelji, posredstvom njezinih riječi, mogu sebi savršeno predočiti i kuću i bajkovit pejsažni ugodač raznoga voća i povrća. Treba samo zatvoriti oči i doživjeti boje limuna, mandarina, smokava, maslinu, palme, mimoza, ruža i drugoga raznoraznog cvijeća. Njezina majka već na početku nerado govori o svome djetinjstvu i svojoj mladosti jer joj nije bilo lako. Njezinoga oca Đuru četnici su ubili u II svjetskom ratu u Podnuglu (Bosna) 1942. godine, kada je ona imala svega dvije godine. Taj tragični čin obilježio je i njezino odrastanje s djedom i bakom u slavonskom selu Garčinu. Djed je imao sjede brkove i smrknuto lice te je bio je vrlo škrt. Njegove karakterne osobine uvjetovane su i neizmjernom tugom zbog smrti svoga sina. Autorica je i kroz majčinu priču izvrsno opisala slavonski krajobraz i društvene prilike onovremene Slavonije. To se najzornije iščitava u slijedećem pejsažnom opisu: „Pred kućom je bio travnjak koji je šamac (kanal) odvajao

od prašnjavog puta s velikim rupama. Po travnjaku su pasle patke i guske...“. Ovaj, ali i niz drugih plastičnih opisa krajobraza dokaz su iznimnoga književnog umijeća, koje u nekim dijelovima neodoljivo podsjećaju na našega vrhunskog putopisca Matku Peića, osobito na njegovo djelo „Skitnje“, u kojem se autor, kroz promatranje pejzaža, reminiscenčno vraća u svoje djetinjstvo i svoju mladost. To bismo mogli nazvati prustovskim pristupom - naoko mali djelići nečega probude lavinu sjećanja iz koje se onda stvara čitava kompozicija djela.

Priča druga: „Moja je nesreća što je Zemlja okrugla“ – Gdje zapravo pripadam? (podnaslov), JASMINKA (1959.). I na koncu sama autorica Jasminka Frleta – Botica započinje, ili bolje rečeno – zaključuje vlastitim isповijesu ovo iznimno zanimljivo i vrijedno djelo. Ona se pita – gdje pripada? Razumljivo, jer je životni putevi vode od Garčina do Rottterdamu u Nizozemskoj, vraćajući je natrag u hrvatsku metropolu, potom u Slavonski Brod, pa u Kamnik u Sloveniji, a onda opet u Nizozemsku, gdje je provela više od polovice svoga života. Međutim, čitateljima je lakše

pratiti njezinu priču jer se naslanja na prethodnu, onu koju je ispričala njezina majka. Odrastanje, školovanje, visoku naobrazbu, ljubav i udaju Jasminka je prolazila u različitim sredinama, različitim društveno-političkim uređenjima, susretala se s različitim ljudima, običajima, kulturama i na različitim je jezicima govorila, pisala i promišljala. Tražeći odgovore u četrdesetim godinama života, nuda se da će ih dobiti prije nego ispusti „zadnji dah“. Njezina hrabra i odvažna baka, koja ju je odgajala i odgojila, usadila joj je čvrstoću karaktera. Roditelji su imali drugu misiju, osobito otac, a to je rad, red i disciplina. Tipično vojnički. Njima je prioritet bio rad na terenu i u inozemstvu, štednja za gradnju kuće i ostale materijalne vrijednosti, a ne godišnji odmori, igra i odgoj djece. Uz baku, i ona je sama morala skrbiti za šest godina mlađeg brata. No, ona ne osuđuje. Upravo suprotno. Ona razumije, prašta i sada i sama želi poučavati. A što joj i uspijeva. Ova je knjiga dokaz tome. Iz nje i kroz nju može se puno toga učiti i naučiti. Osobito ee to očituje u isповijesti o njezinoj bolesti, strahu od operacije, ali i vjer, koju na sebi svojstven način isповijeda. Ona Boga ne doživljava

kao mnogi praktični vjernici, ali vjeruje „u dobro Velikog plana“. U toj Ga je posljednjoj priči prvi i jedini put, uoči operacije, oslovila pravim imenom: „Tada sam prvi put osjetila prisutnost, toplinu i zaštitu mog anđela čuvara. Mnome je zavladao duboki mir, nestao je strah, osjetila sam se zaštićenom, prepustila sam se u Božje ruke.“ Zato je Jasminka, u mojim očima, pobijedila, a pobijedila je i zahvaljujući snažnoj potpori svoga muža Branka. Ne samo u bolesti, već i u radosti pisanja, putovanja i svim zajedničkim ljubavima, jer ljubav pobjeđuje sve. Ovom topalom i nadahnutom štivu svih njenih junakinja, i nje same, glavno je obilježje – ljubav. A zašto bi čovjek morao voljeti rijetko da bi volio mnogo? zapisao je veliki francuski književnik Abert Camus. Ova je knjiga putokaz kako voljeti stalno i mnogo. Na nama je samo biti na tom putu, a kolegici Jasminki Frleta – Botica želim izgradnju novih puteva, kako onih književnih, tako i životnih.

Ante Nadomir Tadić Šutra, prof.
U Ovrlji 11. studenoga 2016.
(na blagdan svetoga Martina)

Tragom jednog komentara...

Ne, dolazak jedne bivše Miss Universum na Sajam knjiga u Frankfurtu sigurno nije događaj koji bi trebalo posebno naglasiti u kontekstu kulturnog rada lokalne, zavičajne organizacije. Ipak, autorica Ava Karabatić koja i sama živi u migraciji, predstavila je svoju knjigu uredništvu naše Riječi. To, njezino djelo vjerojatno neće postat hit u svjetskoj literaturi, ali ipak otkriva višeslojnost ljudske egzistencije, stranputice jede osobne sudbine u poznatoj nam sredini. To bi bilo gotovo sve što se u jednoj rečenici iz teksta - NA POČETKU BIJAŠE „RIJEĆ“ - *Sajam knjiga u Frankfurtu kao dobro mjesto za susret ljudi, ideja i knjiga¹* moglo ili čak trebalo kazati. Unatoč tome, hejt! Shitstorm (kao) da nije trebalo čekati: - „Vaistinu previše se nakotilo gamadi i izišlo iz svojih rupa; hrvatomrzaca, jugo nostalgičara... Naivno smo vjerovali kako je završenim ratom sve završilo.“ glasio je jedan od komentara koji je stigao na redakciju našeg časopisa.

Ne, ni to ne bi trebalo spomenuti da takve reakcije nisu tipične za današnjicu u kojoj nacionalisti predvode kolo. Ne samo na „našim“ prostorima. Tako je npr. **Salwi Akar**, *Miss Earth iz Libanona* oduzet naslov nakon što je pozirala za fotografiju s **Danom Zreik**, *Miss Earth iz Izraela* odašiljući znak mira.²

„Diskutirati s rasistima, to je kao igrati šah s golubom: Bez obzira koliko ste dobri, bez obzira koliko se trudili - na kraju, golub će se posrati na šahovnicu, porazbacati sve figure i marširati ponosno kao da je pobijedio.“ [Éric Daniel Pierre Cantona]

Red. []

¹ http://www.hrvatskiglas-berlin.com/?p=185553&fbclid=IwAR0g1J73-BkfeCND--rZRYqlabJQHP-eZvXt_4MIV4MmSF58gCXh_xNdb8I

² <https://www.dailymail.co.uk/news/article-6290245/Miss-Earth-Lebanon-striped-title-posing-photo-Miss-Earth-Israel.html>

BUNNY MAJA HVATA ZEČIĆE U WIESBADENU

Ili kako tzv. „Hrvatski tjednik“ razotkriva opasnost međunarodne suradnje u časopisu *Riječ* iz Wiesbadena.

Sigurno, četrdesetak naslova u bilo kojem časopisu, a pisanih od desetaka autora, neće zadovoljiti sve i svakog. Jedno od bitnih svojstava kulturnog rada jeste da ne podilazi ničijem, posebne ne isključivom mnjenju. Kritika kulturnog stvaralaštva je načelno poželjna. Kritika oštri zapažanje i korigira metode rada. Tako shvaćeni konstruktivni dijalog ima smisla. On može i treba biti različitog karaktera. Podvajanje nečijem mišljenju ne samo da je suvišno, nego i besplodno.

Kako je časopis *Riječ* glasilo *Hrvatske kulturne zajednice – Ogranka Matice hrvatske*, na nama je zadaća da se neprekidno utvrđuje koliko sadržaj našeg časopisa odgovara zahtjevima *Statuta zajednice*: §1.2 - Zweck des Vereins ist die Förderung internationaler Gesinnung der Toleranz auf allen Gebieten der Kultur und des Völkerverständigungsgedankens. (Svrha udruge je promicanje međunarodnog etosa tolerancije na svim područjima kulture i ideje razumijevanja među narodima.)

Istupi koji se protive ovoj maksimi našeg statuta u pravilu nemaju mesta u diskursu *Zajednice*. Ipak, ne možemo i ne trebamo zatvoriti oči pred društvenim problemima koji nastaju kroz različitog pa i neutemeljenog svjetonazora. Na taj problem upozorenje je i u *Riječi* broj 51/52, u članku *Nenasilno djelovanje kao odgovor govoru mržnje*, str. 25.

Hrvatska kulturna zajednica je društvo otvoreno za svaku vrstu suradnje koja može unaprijediti ostvarenje ciljeva zadanih statutom. Članovi i prijatelji *Zajednice* ne dijele se na spol, naciju, religiozno uvjerenje ili političko opredjeljenje... U tom smislu je neprihvatljiv svaki pokušaj difamiranja bilo koje kolegice ili kolega na osnovu porijekla ili opredjeljenja. A upravo takav pristup našem radu vidimo u recima teksta koje gospoda Maja Runje objavljuje u “*Hrvatskom tjedniku*” pod naslovom: *Zečići u Hrvatsko kulturnoj zajednici Wiesbaden*, tzv. “Hrvatski tjednik”, Zagreb, 30. svibanj 2018. godine. Njezino pozivanje na ortodoksnii pristup djelovanja jednog društva ne samo do je anakrono, nego jednoznačno politički obojeno. U prilogu se ne pokušava diskutirati sa onima koji drugačije razmišljaju ili pišu. Ne navode se argumenti, već jednostrano difamira – denuncira kao protivnike, tj. one druge ili drugačije.

Ionako nije baš važno što i kako u statutu stoji, nego što i kako se u praksi radi?

Pozivanje na statut nije slučajno niti spontan način da se pronađe izlaz iz situacije, uvjek jedan problem hrvatskog društva povlači se kroz povijest i dnevnopolitička zbivanja kao neugodna konstanta. Kunemo se na visoke ciljeve da bi iza kulisa igrali svoju, pa makar i upitnu igru. Tako npr. svjedoči članak Edvina Bukulina iz *Riječi* broj 24, na str. 7 iz 2000. godine: - *Maja (Runje) i ja smo bili zapisali u Statut: "Svrha udruge je njegovanje umjetnosti i kulture, naročito glazbene i književne umjetnosti kao najboljim posrednicima u djelu sporazumijevanja naroda."* . . . i dalje: *"Svrha se prema Statutu postiže: uspostavljanjem pjevačkih, literarnih i kazališnih grupa; organiziranjem predavanja o umjetnosti, povijesti i književnosti..." itd. Onaj koji nam je trebao dodijeliti pridjev dobrotvornosti društva sve to nije prihvatio nego je te navode prekrižio i crvenom olovkom dopisao što i kako trebamo sročiti: "Svrha je Udruga pospješivanje međunarodnog osvjedočenja (Gesinnung), snošljivosti (Toleranz) na svim područjima kulture i misli međunarodnog sporazumijevanja (des Volkerverständigungs- gedankens)." Slično je postupio i s opisom načina na koji se svrha postiže. Naravno, nama nije bilo druge nego njegove prijedloge prihvatiti, a i prema njegovom savjetu ionako nije baš važno što i kako u statutu stoji, nego što i kako se u praksi radi.(!)*

Hvala kolegici Runje na, makar i nenamjernom ukazivanju na to kako je **baš važno što i kako u statutu stoji...**

Ivica Košak
Wiesbaden, 3. 06. 2018.

HAPPY HOUR

PREDSTAVLJANJE KNJIGE JA, NOMAD

Frankfurt, 14.10. 2018. Kasno nedjeljno poslijepodne na hrvatskom nacionalnom štandu na Sajmu knjiga pojavljuje se **Ava Karabatić** sa primjerkom svoje autobiografske knjige *Ja, Nomad*.

Prekasno za pravu promociju, ali na pravo vrijeme za *happy hour* zatvaranja najveće međunarodne smotre izdavaštva. Tako se "Ja nomad" na promociji poslije Dubrovnika, Zadra i Osijeka, Vukovara, Podgorice, Budve i Zagreba; našao i Frankfurtu. Bez fanova, koji u pravilu čine *entourage* starleta u takvim prilikama, Ava je nastupila profesionalno, kao diplomirana klasična filologinja (latinski) i romanistkinja (Sveučilište u Zadru), predstavila je autobiografsko djelo u kojem iskreno progovara o svom burnom životu i iznosi svoje najdublje tajne.

- *Mislim da je moje iskustvo svakome dragocjeno. To znači da možete uspjeti, a da pri tome ostanete moralna i poštena osoba -* izjavila je Ava. *S knjigom sam željela ukazati na probleme, izazove, pa i opasnosti kojima su izložene mlade djevojke.* Njima Ava želi pomoći da se lakše snađu u životu.

Kao uspjehe u svojoj karijeri navela je sudjelovanja u četiri reality showa, ali i to da se našla u ulozi voditeljice i modela. Želi

se posvetiti glumi, a sebe vidi i kao umjetnicu i spisateljicu.

Knjiga *Ja Nomad* nastala je u razdoblju kraćem od tri mjeseca i donosi četrdesetak poglavlja – kratkih priča - na 180 stranica. Prema Avinoj izjavi, knjiga je rasprodana u prvom izdanju od

deset tisuća primjeraka. Knjiga, odnosno *najnoviji priručnik za pametne mlade djevojke*, kako kaže Ava - *spominje brojne anegdote sa sportašima, menadžerima, pjevačima i drugim javnim osobama koje sam upoznala tijekom rada kao model i manekenka.*

Ava je napisala knjigu, koja ima autobiografski karaktera sa svojih samo 28 godina. Svakako pre malo da bi se donio končan sud o životnim vrijednostima koje trebaju postati priručnik za vođenje dobrog života (*De bene*

videndi, kako je to davno zapisao Spilićanin Marulić). Ava opisuje otvoreno anegdote iz svog života od ranog djetinjstva pa do danas, kad je, kako i s kim izgubila nevinost, zašto dvije godine nije vodila ljubav, kao i čija je simpatija bila, odnosno kom sportašu je zavrtjela mozak. Otkrila je da su joj za seks nudili zaista svašta, od čokolade do jahte. *Imam svoju cijenu kad je posao u pitanju, ali kad se radi o ljubavi, tu me ne možete kupiti*, rekla je Ava te naglasila da nikad *nije pokleknula i dopustila da bude izmobilirana*. Ava šokira priznavnjem da je imala seks sa zatvorenikom u ćeliji, dramatično opisuje pokušaj silovanja na putu u Crnu Goru i kako ju je seksualno napastovao jedan ugledni sportski radnik. U ovom kratkom djelu možemo prepoznati knjigu s ključem jer brojni članci bulevarskih časopisa dopuštaju da se prepoznađu mnogi protagonisti iz knjige.

Ava postaje posebno osobna i emocionalna kod iznošenje detalja obiteljske tragedije. Piše o ocu kao posebnom osloncu u najtežim trenucima u životu. Prenosi *tračanje sela* i suze prolivene zbog nerazumijevanja okoline. Rado bi mjerila svoj stil pisanja s poznatim piscima. Jer, kako Ava kaže, *što bi rekle Madame Bovary, Ana Karenjina ili Božena u Povratku Filipa Latinovića da su same mogli doći do riječi?*

Već zbog jezikoslovnog studija kaže Ava kako je dosad *procitala više od 500 knjiga*, a literarni uzori bili su joj Andrić, Krleža i Zola. Na štandu u Frankfurtu otkrila nam je i veliku privrženost djelima Mire Gavrana. Unatoč brojnim kritičarima, mora se priznati kako napisati knjigu nije lako. Jezikoslovni studij predstavlja izvjesno olakšanje, ali ne može zamjeniti talent koji nema svaki metodičar. Bulevarska štampa je razvukla pojedine izjave Ave

Karabatić do rugla, a da većina autora napisa iz žute štampe nije sposobna učiniti ono što ova mlada dama već jest i prije napunjeno trećeg desetljeća svog života. Ne, ne moramo se složiti sa (moralnim) pretpostavkama društva koje nastaju prema modelu manekena i reklamnih gafova prodajnih managera, ali da bi se propisalo ispravno, nužno je upoznati ono točno.

Pa i onda kad nije dobro.

Ivica Košak

BLAGDANI SREĆE I TUGE

Vodim besmislen razgovor s dragom prijateljicom. Lijepa je i zgodna, svatko bi je poželio. Naravno, pod uvjetom da mene tu nema. Kažem joj to, uz smijeh naravno, ali ona to baš i ne shvaća tako, pokušava mi uzvratići:

- Pa najljepša, koliko dugo nemaš dečka?
- Ne brojim, možda nekoliko mjeseci.
- Pa kako to da je najljepša i najpoželjnija u ovolikom gradu sama?
- E, vidiš, meni pripada samo najbolje, a to je danas rijetko, neću valjda zbog glupavog seksa snižavati kriterij?
- Seks je važan, pogotovo za mlade djevojke.
- Nije tu ništa sporno, ali jednostavno me je iskustvo naučilo da se prije bilo kakvog seksa zapitam "što poslije?"
- Nisam to baš shvatila, što poslije... Poslije pričate, idete u šoping, u klub, nešto se uvijek događa.

- Hajde da završimo s ovom temom, blagdani su, idem ujutro u Zagreb poslom, a zatim u Mariju Bistrigu.
- Marija Bistrica... Gdje je to?
- *To je jedno selo... Pokraj Zagreba.*
- *A, selo, so fancy!*

Ne moram joj objašnjavati što meni taj put u Mariju Bistrigu znači, ne bi razumjela, a i ne treba. Pažljivo sam birala to mjesto. Tamo ću s tatom provesti Božić. Prošli sam provela u realityju i baš mi je bilo teško. Za Božić 2015. slušala sam kardinala Bozanića koji je, između ostalog, rekao:

"Zašto ne biste kao obitelj, očevi i majke s djecom, djedovi i bake, pošli zajedno na hodočašće do neke crkve, isповједili se, živjeli radost pomirenja s Bogom i međusobno, čiste duše i dubljih osjećaja proslavili Gospodina u euharistiji, molitvom i dobrim djelima primili dar oprosta za žive i za pokojne?"

Gledala sam malo prije toga neku reportažu o Mariji Bistrici i odlučila sam da s djedom, mamom i tatom odem tamo sljedeći Božić. Ja završim u realityju, djed se razboli, a mama ode od tate. Moj san o tome ode u vjetar, polomi se kao staklo!

Zato ove godine skupljam komadiće tog sna i kažem tati da idemo u Mariju Bistrigu. On to prihvata s oduševljenjem, ne ulazeći u moje razloge. Zato ne mogu objasniti mojoj dragoj priateljici da mi nije do seksa ni do priče o seksu.

Nalazim se s tatom u Zagrebu, na brzinu završavam poslovni dio, na čuđenje ostalih jer obično ostajem dugo razgovarati. Sjedam u auto i krećemo. Sam put do Marije Bistrice izuzetno je lijep. Mislim, lijep je krajolik. Livade, šume, sela s uredno obojenim kućama, ljudi nasmijani. Kao da si na nekom drugom mjestu, a ne u Hrvatskoj. Gledam usput hodočasnike koji po mrazu hodaju 50-60 kilometara kako bi se poklonili *Snježnoj Gospi* u ovom svetištu i obišli kip *Majke Božje Bistrice*. Zavidim im i muči me pitanje koliko sam grešna. Znam da jesam, ali računam, ako sam svoje grijehove uvidjela, onda ih mogu i popraviti. Onda mogu biti i bolja osoba. Prvo odlučujem da ću svima sve oprostiti. Na prvom mjestu majci. Oprostit ću joj to što nije danas ovdje, s nama, i još neke stvari, koje stvarno ne želim ni spominjati, ali oprštam joj iskreno.

Tata me gleda i kao da mi čita misli:

- Složit će se to sve Ava, nemoj brinuti. Blagdani su, *ajmo biti radosni*

Domaćini u hotelu *Kaj* toliko su ljubazni i susretljivi da na trenutak zaboravljam na svoje duhovno-psihičke dileme. Ne mogu trenutačno naći bolji izraz za ono što se događa u mojoj glavi. Ovaj dio Zagorja nekako živi svoj život. Ljudi se bave drugim ljudima, razgovaraju, smiju se, raduju su svakoj sitnici, žele vam ugoditi mnogo više nego što tražite. Ovdje svi zaslužuju duboko poštovanje.

Odlučila sam se za šetnju pokraj rječice Bistrice po kojoj je mjesto prije nekoliko stotina godina i dobilo ime, potom ću u wellness, a navečer s tatom na misu. Ne osjećam ni glad ni žed, znam što to znači.

Sretna sam poslije mnogo, mnogo vremena!

Budim se u nedjeljno jutro, na Božić, u Mariji Bistrici. Pijem odličnu kavu u hotelu i već čujem žamor s ulice. Kakva radost, kave boje na trgu oko crkve. Licitarska srca, one šarene lizalice koje sam obožavala kad sam bila mala, a toliko ih je malo bilo u Splitu, bomboni svih vrsta i boja, uključujući one gumene koje posebno volim, a tek medenjaci mali, veći, veliki, najveći. Želim ih sve probati iako znam da će mi poslije biti zlo.

A ljudi, tisuće ljudi. Svi nasmijani, radosni, svi se žele pozdraviti, poželjeti sreću za blagdane. Stavili su ono za fotografiranje kroz što provučete glavu pa vam ona bude u licitarskom srcu, a iza je katedrala. Kako je to dobro, pa tu su i kočije.

Osjećam se kao dijete, tu je i tata da me primi za ruku. Ne želim da ovo prestane, ne želim nikada odrasti!¹

Ava Karabatić

¹ Ava Karabatić: *Ja Nomad*, 24sata d.o.o., Zagreb 2017. Str. 116-118

OLIVER DRAGOJEVIĆ

Znamenje od ljubavi kao ostavština

Pronaći slova, smjestiti ih u osjetilne rečenice. Oblikovati gajetu koja pliva svim onim emocijama i mislima koje narupe pri spomenu imena jednog od najcenjenijih i najuspešnijih glazbenika Hrvatske, Olivera Dragojevića, nije nimalo jednostavno.

Oliver Dragojević, davnih je 60-tih započeo svoj put prema glazbenoj estradi.

U počecima nastupa kao pjevač i klavijaturist sa splitskim sastavom "Batali". Njegova solo karijera "kapetana od pisme", započela je 1974. godine.

Simbolično se može reći da ju je obilježila pjesma "Ča će mi Copacabana" s kojom je te godine osvojio i prvu nagradu publike.

Sljedećih tridesetak godina surađivao je sa Zdenkom Rujićem. Iz te plodne suradnje dvaju kolega i prijatelja ostalo nam je u nasljeđe dvjestotinjak izvrsnih pjesama.

Uslijedio je period dugog putovanja estradom. Surađivanje sa mnogim skladateljima, što je napisljeku dovelo do generacijski mlađeg kolege i srodne duše, Zlatana Stipišića-Gibonija, njihove dirljive "Cesare" i nakon toga zajedničkog albuma "Familija". Surađivao je i s međunarodnim miljenicima "2 Cellos", te mnogim drugim kolegama glazbeni-cima. Koliko Oliverove pjesme žive i traju, bezvremenski putujući svim generacijama, bespredmetno je opisivati. Svatko od nas, u nekom dijelu života, bio je, jest i ostati će živući glasnik,

prijenosnik emocija nastalih od lika i djela ovog velikana hrvatske glazbe.

Upravo zahvaljujući karizmatičnosti, nemoguće ga je staviti u neko prošlo svršeno vrijeme.

Od skladatelja, pjesme je birao po osjećaju. Težio se pronaći u svakom stihu, noti, implementirati se u sadržaj crticom iz svog osobnog života.

Preslušavajući njegove pjesme, osjeti se urođena ljubav veličkog djeteta prema fascinaciji morem. Volio je isticati da on nije "estradnjak", već netko tko je od djetinjstva općinjen glazbom, pjevanjem, klavirom, pogurnut igrom slučaja u takve vode kojima se naučio ploviti. Svojim vokalno-klavirskim izvedbama zapečatio je status glazbenika posebna po svom izričaju u cijeloj regiji i šire.

Vječna inspiracija satkana od Dalmacije i svih njenih ljepota, vječno je bila protkana kroz najnježnije ljubavne stihove koje je jedino Oliver znao interpretirati onako samo njemu svojstveno, da ih kanalizira direktno u srca slušatelja.

Ponekad, ili čak možda prečesto i olako, hipnotičko-sublimna moć pjesama prodirala bi do skrivenih zakutaka. gdje bi mi ljudi pokušali skrivati osjećaje na onaj krivi način, "sami od sebe".

Nemoguće je obraniti se od dje-lovanja pjesama ovog intimnog pjevača, kako je sebe znao definirati.

Djelovanje "Olivera u praksi", možda je najbolji pokazatelj koliko je glazbom djelovao na mnoge živote pjesmama nai-zgled ležernog, mediteran-skog stila. Imao je sposobnost da zaljubi one koji nisu zaljubljeni,

pomiri posvađane, omekša srca ribara i težaka, mlađih, starih, razveseli i uzdigne tužne, nasmije i razgali žene, kojima je najradnije pjevalo. Učinio bi da dišemo u bezuvjetnoj ljubavi prema životu, ističući sve njegove ljepote.

Bilo bi pomalo svetogrđe, izdvajati posebno pojmove neke od pjesama. Svatko od nas ima cijeli buket od "versi, suza, smija i poljubaca", prikupljenih

od latica nota i stihova nekih od njegovih hitova. Svima nam je darivano da se intimno potražimo, pronađemo i poistovjetimo s onim na što nam zatitaju strune od duše.

Vezanošću za njegove pjesme, vezali smo se bespovratno. Onaj tko je volio Olivera, voljeti će ga zauvijek. Ostavio nam je u naslijede mnogo od sebe, onaj poseban "trag u beskraju", koji

ćemo nositi dalje, proslijedivati nekim novim naraštajima.

"Šaka suza, vriča smija, ča je život vengo fantazija"- sve nam je o životu danas, sutra preporukom ostavio u ovom sjetom opjevanom stihu.

Bez sumnje, krila našeg "lipog anđela" čuvaju nas i naš osmeh, i uvijek će...

Rina Milković

KÖNNEN MIGRANTENVEREINE VON EINEM NETZWERK PROFITIEREN?

Text und Foto: Ivica Košak

Rathaus Wiesbaden, 29. September 2018, Stadtverordnetensitzungssaal: Workshop Netzwerk Seminar.

In einer Veranstaltung, die sich an alle Vertreter und Vertreterinnen von Migrantenvereinen und Migrantenselbstorganisationen richtete sowie an Vereine, die mit Migranten arbeiten, wurde die Frage erörtert, ob ein *Netzwerk von und für Migranten* als lokale Kommunikations- und Austauschplattform hilfreich sein

könnte, das sich an alle Akteurinnen und Akteure aus der Schnittmenge Bildung und Migration richtet. Damit würde eine Möglichkeit geschaffen, die Bildungssituation und die Bildungschancen von Menschen mit Migrationshintergrund zu verbessern und die Zielgruppen der Bildungsanbieter und der Betroffenen in Wiesbaden und Umgebung wirksam zu erreichen.

Die Teilnehmer des Workshops, der durch den Ausländerbeirat der Stadt Wiesbaden gefördert wurde, sprachen sich

mehrheitlich dafür aus, ein solches *Netzwerk von und für Migranten* als positives Vorhaben zu befürworten.

Als eine der Voraussetzungen für gelungene Kommunikation soll neben der durchgängigen Sprachbildung auch Sorge dafür getragen werden, dass das Verteilen von Informationen auch in den Muttersprachen der Betroffenen erfolgt.

Die mehrsprachige Kommunikation wird nicht nur die Interkulturalität fördern sondern auch die Menschen aus unterschiedlichen Kulturen zusammenbringen.

#WeRemember

U BIJEGU

Nedavno mi netko posljaljedi primjerak «Specijala»: ***Hrvati i Židovi***.¹ Dobro, ne bi to bilo ništa posebno da nema one magle sjećanja. Magle, poput one na zavoju Kupe pred ulaz u pristanište, koja je oštira sluh za sirene remorkera.

Teško mi je ne osvrnuti se i na Sisački „templ“ kako ga je zvao moj ate (otac). Ne mali broj novih Siščana vjeruje kako se taj naziv „templ“ prenio iz antičkih vremena... Naziv sinagoga malo tko zna.

Slično, malo tko od tih novih u Sisku zna kako je i sjedište današnje biskupije bio židovski hotel, tik uz zgradu židovske općine na obali Kupe. Moja baka je tamo bila kuharica. Tata je radio u Mayer-Marićevoj pivovari na drugoj obali Kupe, do njezinog pre seljenja u Zagreb (danas Ožujsko pivo).

Obiteljski prijatelj Vuković (prije Wolf), kojemu je poslovница prvo arilanizirana pa onda nacionalizirana, i poslje preokreta u Vukoviće ostao je poslovođa u jednoj od svojih trgovina, nakon što je od svega ostalog bio oslobođen. Njegov sin Bruno bio je moj dobar drug. Nije nam puno drugih preostalo. Njegova majka je bila u Katoličkoj akciji(!), a što je obitelj spasilo od NDH-sudbine Mayer-Marićevih.

¹ <https://www.vecernji.hr/kultura/veliki-specijal-vecernjeg-lista-o-povijesnim-odnosima-hrvata-i-zidova-1253014>

Marićeve su ubijali gotovo četiri godine, jednog po jednog. Kako već koji nije više imao ništa za ponudit za otkup... Naša susjeda Dobrila hvalila se kako je spašavala Židove. Odnosila bi im kruh i kuhanji krumpir u „Staklanu“ – tako se zvao Sisački logor. U zamjenu za nakit. Dok su imali.

Moju baku je spasilo prezime prvog muža koje je zvučalo nekako hrvatski - *doglavnici*. Ne baš sasvim, jer ustaški vod za strijeljanije koji je došao da ju likvidira, rastjerala je „banda“, s onu strane Kupe, s dvije minobacačke granate. Odvažni hrvatski bojovnici nisu se vratili. Ne sami. Poslali su četu Čerkeza...

Trauma te obiteljske tragedije spustila se kao sjena čudne amnezije na mene. Sve do prije par godina ja sam za tu obiteljsku priču znao samo u trećem licu. Jer, u mojoj mašti – to se dogodilo nekom trećem – ne nama, ne mojoj bakici. Tata im je pao u ruke. Ubijali su boga u njemu, danima. Da li intervencija onog prezimenjaka – doglavnika iz Zagreba, krivotvoreni krsni list ili nešto treće, on je do 1944. preživio u Zagrebu. Dokazujući svoju lojalnost u domobranskoj kasarni na Černomercu.

A onda su pali Vokić i Lorković. A *Doglavljanik* je pobjegao pred ustašama u Njemačku(sic!) da bi ga Amerikanci vratili partizanima na suđenje. Tatu nije imao više tko štiti, poslan je u jesen 1944. na rad iliti Hrvatsku legiju u Reich. Na putu ih je presrela saveznička eskadrila, predah kratkog napada kod Varaždina bio je dovoljno dug za bijeg. Da preživi i tu traumu. Njegov bratić Joško napustio je svijet već u kolovozu 1941. godine bez traume. U grčevima. Otrovan je pred transport bakine obitelji Maznik² u

² Что означает фамилия Мазник? Скорее всего, фамилия Мазник происходит от названия деревни Мазники. Чаще всего эта фамилия встречается у выходцев из Одессы и Бендер. Евреям Российской империи начали давать фамилии в конце 18-го века, после присоединения к Российской империи западных областей Белоруссии, Украины и Прибалтики – после раздела Польши. Тогда Екатерина II "приобрела" вместе с западными областями огромное количество евреев, у которых исторически не было фамилий, а только имя и отчество, например "Шлойме, сын

KZ Linz. Šnita kruha premazana svinjskom masti posipana je bila otrovom za štakore. Gladno dijete ne zna za košer. Traumu sam naslijedio ja. Preživjela teta Mici je sve oko sebe, a posebno mene, uvjeravala kako sam ja, bar do moje 15. godine, isti njezin Joško. Ili sam mogao bar tako izgledati. Jer, sve što sam mogao učiniti dobrog, lijepog, pametnog... upravo bi to uradio i Joška Maznik tako. Da je ostao živ.

Godine, desetljeća su prošla dok nisam shvatio kakvu tihu jezu je morala propatiti moja majka, aktivistica Sokola. Paniku sirene remorkera iz gluhe magle. Njezin otac je bio radićevac. Iz „mačekove straže“, one koja je sa štapovima čekala mušterije pred židovskim dućanima još od jeseni 39-te. Baka Maznik je znala pričati kako je Ignac, očuh moga tate, u jesen 1940. godine prebijen pred Vukovićevim dućanom u Sisku. Dovezao je mošt Židovu na prodaju.

Privatno je Vuković/Wolf i poslje rata prodavao vino na malo.

U onom dugom ljetu poslje velike mature bio sam ja taj koji je za klapu još-ne-studenata u rane jutarnje sate išao Wolfu po flašu-dvije. Jer kao, zna on mene.

Nije njemu bio problem otvoriti prozor u dva ili tri sata u noći i kao u nekom ritualu, uglađenom servilnošću dobrog trgovca, pružiti flašu. Neugodno mi je bilo samo kada bi on, na kraju tog rituala, jednako tako prijazno, tihim glasom pozdravio gospón Juliusa, moga oca.

Bruno mi je jednom ispričao kako mu tata noćima ne spava. Čeka da ga odvedu!

Prešutio sam kako i moj čale odlazi sam u noć da proveđe nekoliko sati - u bijegu.³

Joško Maznik

Хаймке". https://toldot.ru/life/lnames/lnames_4027.html

³ Tekst objavljen na portalu *Hrvatski glas Berlin*: <http://www.hrvatskiglas-berlin.com/?p=187178>

ZADAĆA UMJETNIKA

Vizija Dragutina Trubetaša

Wiesbaden, 9. 5. 2018. Svibanjski susret Hrvatske kulturne zajednice – Ogranka Matice Hrvatske (HKZ/OMH) započeo je minutom šutnje u počast preminulom kolegi, književniku i likovnom umjetniku Dragutinu Trumbetašu. Dragec, kako su ga često zvali, ali isto tako i Dragina, ostao je u sjećanju zajednice kao suradnik koji je u mnogočemu zadužio ne samo lokalne prijatelje hrvatske kulture, nego je ostavio trajni trag u kulturi Europe. Njegov primjer dobre prakse – rekao je Ivica Košak, moderator susreta – očituje se u preciznoj kronici svog vremena, druge polovice dvadesetog stoljeća i izoštrenoj kritici društvenih odnosa.

Dragutin Trumbetaš premisnuo je 29. travnja 2018. godine u 80-toj godini života. Za sobom je ostavio bogat opus likovnih radova, crteža, ilustracija, romana i monografija.

Obitelj Trumbetaš porijeklom je iz Velike Mlake. Pavel pl. Trumbetaš se prvi put spominje u dokumentu od 31.03.1734. u Lomnici kao zet kod zadruge Filipić. Car Leopold I. je 9. ožujka 1683. u Beču, s izdanom

grbovnicom (*armales*)¹, obno-

¹ Grbovica ili armal je vladarska povelja kojom se nekomu podjeljuje plemićki grb. Nastanak prvih grbovnica vezan je uz potrebu dokazivanja plemičkoga statusa radi očuvanja povlastica. U razdoblju od 12. do početka 14. stoljeća postoji određena sloboda u uzimanju i kreiranju grba. U 14. stoljeću potvrđuje se isključivo pravo vladara na podjelu grba, a istovremeno je vladarevo pravo potvrđeno time što vladar počinju posebnim poveljama dodjeljivati grbove koji su u takvim poveljama bili opisani i naslikani. Takve povelje dobile su naziv litterae armales od latinske riječi arma (oružje). Grbovnice su pisane na pergamentu, a u sredini isprave oslikan je sam grb. U tekstu se navode zasluge zbog kojih pojedinac dobiva grb, te se točno opisuju svi elementi i boje grba. Sredinom 16. stoljeća grbovna se slika iz sredine grbovnice seli u gornji desni kut. U 17. stoljeću grbovica poprima oblik knjige, u kojoj

vio ugarsko-hrvatsko plemstvo i grb plemenitom **NIKOLI TRUMBETAŠU** (*Trumbetas*). Plemićki list Trumbetaša je potvrđen i na hrvatskom saboru u Varaždinu 15. svibnja 1687. godine.

Dragutin je u svom burnom životu bio slikar, književnik, glu-mac, a prije svega gastarbajter, kako je sam sebe opisivao.

Jedan je od brojnih Hrvata koji su u mladosti odlazili u svijet. 1968. u Frankfurtu je započeo svoj put slikara i književnika.

HKZ/OMH bila je u mogućnosti predstaviti rad Trumbetaša povodom *Interkulturalnog tjedna*, 24. rujna 2013. u knjižnici grada Idsteina na Taunusu. *Amaterski boksač, bon vivant, šarena ptica, smiješna sova* - tako je tada novinar Marko Čubrilo predstavio hrvatskog umjetnika mješovitoj publici ispred HKZ-Wi/OMH.

Trumbetaš je bio poseban predstavnik hrvatskog gastarabajtera

je grb oslikan ili na naslovnoj stranici ili na srednjoj stranici povelje.

koji se iskazao kulturnom aktivnošću u novoj domovini - naglasio je tom prilikom Josip Špoljarić, generalni konzul Republike Hrvatske. Trumbetaš je čovjek koji je došao u Njemačku 1966. godine i našao se u apsurdoj situaciji *gastarbeitera*, onih *gostiju* koji moraju raditi.

Pojavljuje se kao čovjek koji živi svoj narodni jezik, a njegov umjetnički izraz poprima kritičnu, pa i žestoku formu nasuprot jezičnog Babilona u kojem živi.

Ponekad čak i grubo.

Trumbetaš nije glatka, već nervozna osoba. On ujedinjuje u sebi mnogo protivnih točaka, kao bivši zatvorenik, scenarist i kroničar koji kritizira svijet oko sebe. Njegovi crteži nisu kriptirani. Gledatelj odmah prepoznaće izjavu slike. Trumbetaš raspravlja o okolnostima pod kojim su gosti radili u inozemstvu. On kritizira i demonska svjetla velegrada, nesnalaženje pojedinca u poretku podčinjenosti strojevima. Opire se čovjeku koji postaje ili pristaje postati automat. Ruga se sve-

moći novca, a Frankfurt ukratko proziva *Bankfurt*.

U Frankfurtu on piše i *Moj testament*, pjesmu prezrenog i ponižavanog *gastarabajtera* bez iluzije o nekom boljem sutra.

MOJ TESTAMENT

(u gradu Frankfurtu na Majni)

*Kada umrem
ne smije me nitko dodirnuti.
Čak ni moj abtajlungslajter.*

*Kada umrem
ne smije me nitko pomilovati.
Čak ni moj šihtfirer.*

*Kada umrem
ne smije me nitko prati.
Čak ni moj vorarbajter.*

*Kada umrem
spalite moje tijelo
u krematorijumu.*

*Ja ne želim grob
niti kakav križ,
Ja ne želim spomenik
niti kakve vijence.*

*Ja ne želim urnu,
ni suze
niti kakve molitve.*

*Kada umrem
razbacajte moj pepeo
na asfaltu
između Banofa
i Bergerstrase.*

*Tako možete svi
i dalje po meni gaziti
kao što ste
uvijek činili.*

Drago Trumbetaš¹

¹ Drago Trumbetaš, iz zbirke pjesama *Gastarbeiter-Gedichte* 1969.-1980., *Glasnik Turopolja*, Velika Gorica, 1995.

Susret hrvatske čitaonice HKZ/OMH održan je u povodu *Svjetskog dana knjige i autorskih prava*, pa je to bila dobra prilika da se kroz *Monografiju*² predstave Trumbetaš i njegov autorski rad.

Likovna monografija Trumbetaš predstavljena je u dvorani Doma kardinala Kuharića Wiesbadenu i bila je popraćena manjom retrospektivnom izložbom — izborom iz djela koji je priredila redakcija časopisa Riječ.

Predstavljena knjiga Monografija dosljedno zaokružuje na gotovo petsto stranica Trumbetašovo djelo. Tu su sakupljeni brojni tekstovi o Dragi Trumbetašu i petnaestak sudionika skupa moglo je pogledati izbor crteža, slika, dizajnerskih rješenja, ekslibrisa i ilustracija iz gotovo pedesetogodišnjeg rada. Dizajn knjige i tipografska rješenja u cijelosti su autorski rad Drage Trumbetaša.

Kao izučeni grafičar, tipograf, Trumbetaš je svojim zanimanjem i likovnim usmjerenjem, a dosljedno svom zanatu, stvorio djelo koje je u mnogočemu više od životne kronike i rada jednog umjetnika.

Monografija odražava sve karakteristične elemente autora. Istančani humor i blagu podusku, ali i reskost te strogost. Preciznost i čitljivost svakog detalja, od kojih mnogi sadrže neskrivene poruke koje na petstotinjak stranica sažimlju

² Tonko Maroević (ur.), Božo Biškupić, Arsen Dedić, Josip Depolo, Darko Glavan, Drago Trumbetaš i dr., *Monografija*, Pučko otvoreno učilište, Velika Gorica 2001.

cijeli njegov dotadašnji život. Puno njegovih radova – romana, drama, slika – leži još u ladiči... Životni put Dragutina Trumbetaša od turopoljske Velike Mlake, školovanja u Grafičkoj školi u Zagrebu, odlastka sa suprugom Sidonijom u Njemačku, grafičkog rada u poznatim dnevnicima *Frankfurter Rundschau* i *Bild-Zeitung*, do afirmacije u njemačkoj i hrvatskoj umjetničkoj javnosti – bio je više mučan, a manje uspješan.

Ono što zadržava u njegovu djelu, kao djelu osebujna umjetnika — kroničara — promatrača i analitičara, upornost je i dosljednost da nepokolebljivo i usprkos svim nedacama — s jednakim žarom, istinoljubivošću, istančanom preciznošću, humanošću u umjetničkom izričaju, kritičnošću u oštini opservacije i zamjetnom crtačkom vještinom u bilježenju čak i najsitnijih detalja, poput vje-

čnog buntovnika i borca protiv svih vrsti nepravdi, upravo iz vlastite patnje, iz inata i nužde — neuvijeno, razumljivo i otvoreno, kontinuirano slika taj svoj osobni (a u širem smislu i zajednički svijet sličnih sudbina svojih sunarodnjaka ili suputnika) i svoje vlastito viđenje svijeta koji nas okružuje i ljudi koji njime upravljaju. Svijeta otuđenih ljudi, svijeta nepravdi i patnji — najčešće običnoga malog čovjeka uhvaćena u klopku potrošačkog društva i političkih manipulacija svih vrsta onih navodno velikih — moćnika, koji su određivali ili određuju njegovu sudbinu. Da kao slikar i pisac govori o istini nesmiljene svakidašnjice poniznih i uvrijedjenih ljudi, onih na rubu ili na dnu društva ...

– naveo je moderator susreta citat iz časopisa Vjenac broj 197¹.

+

<http://www.matica.hr/vjenac/15925/>

Trumbetaš je svaki slobodan trenutak posvetio bilježenju i opisivanju društvenih odnosa nekoliko posljednjih desetljeća 20. stoljeća, a koji su obilježeni socijalnom nepravdom, migracijama tisuća i tisuća iseljenika koji su krenuli trbuhom za kruhom. Odlazilo se u tuđinu zaraditi za goli život, često s koferom punih snova, vjerujući u bolju i pravedniju budućnost.

Veliku pozornost njemačke javnosti izazvala je knjiga: *Gastarbeiter*. Predgovor je pod naslovom *Gost kao radnik* napisao **Gerhard Zwerenz**, poznati njemački književnik. Zwerenz je prvi usporedio radeve Dragutina Trumbetaša s djelima njemačkog slikara **Georgea Grosza**.

Dragutin Trumbetaš je povratkom u Hrvatsku devedestih godina sve one žive ljude koje

[97/slijedite-zutu-podlogu-15925/](http://www.matica.hr/vjenac/15925/)

je nacrtao kao žrtve koji su napustili svoju zemlju u potrazi za boljim životm, opisao u nekoliko romana pod naslovom *Pušači i nepušači*. U tim knjigama Trumbetaš opisuje zapravo jednu generaciju hrvatskog društva koja je živjela u svijetu neispunjeneželja i iluziji dolaska nekog novog doba, koje će ispuniti njihove snove iz prošlosti.

...Trumbetaš će nam ostati u sjećanju kao majstor kratkih, preciznih opisa, ali i kao samotni književni kroničar jednog ružnog i žalosnog vremena

— rekao je na susretu u Wiesbadenu Milorad Milenković, pjesnik i likovni umjetnik iz Offenbacha, koji je godinama dijelio sudbinu i radne navike s Trumbetašem u Frankfurtu —

...jer njegovi radovi posjeduju visoku razinu komunikativnosti s promatračima, bez obzira na dob, spol, socijalni status ili etničku pripadnost.

Društvena kritika kao briga za bližnjega

Na susretu hrvatske čitaonice HKZ/OMH progovorilo je nekoliko suputnika i poznavalaca Trumbetaša koji su ga opisali kao osobu koja je gajila nešobičnu ljubav i brigu za bližnjega, a okom pozorna kroničara, promatrača i sudionika u događajima, on je često bilježio vlastitu sudbinu, ali i onu svojih sunarodnjaka, crtajući Tončeka, izmišljenu osobu, koji je mogao biti bilo koje nacionalnosti. Mnogi su se prepoznali u liku antijunaka, tudinca u stranom svijetu. Svijetu koji Tončeka nije poštovao niti razumio, nego ga je iskorištava-

Illustration: Drago Trumbetaš

vao na najbrutalniji način. Zato ne začuđuje što u njegovu djelu vidimo groteskne predstavnike vlasnika tvornica i banaka koji su trku za materijalnim bogatstvom poistovjetili s dobivanjem moći, a koja postaje njihov jedini smisao.

Trumbetaš je vrlo osjetljiv i spremjan povjerovati da mu drugi lako nanose nepravdu. Ipak njegovi postupci su normalni. Čovjek nije zato stvoren da mu se nanose uvrede i poniženja.

Trumbetaš nema iluzija, on piše i crta stvarnost bez uljepšavanja. Svjestan podijeljenosti u društvu na siromašne i bogate. On prepoznaće povlaštene i obespravljene i svjedoči svojim djelom o pogubnosti iluzija o blagostanju dok se osjećaji bliskosti, suosjećanja kojeg nema u anonimnoj masi. Tako se u ciklusu *Život kao zmija*, koji započinje 1984., Trumbetaš bavi problematikom života Roma, suosjećajno bilježeći skromna, prljava obitavališta i bilježeći trenutke

zabrinutosti zbog neizvjesne budućnosti, mijenjajući time paradigmu o optimizmu i življjenju trenutka koja se vezuje uz romski narod.

Radovi ovog senzibilnog umjetnika obogaćuju umjetnost, kojoj je obogaćenje neophodno jer je sredina radnika, manjina, potlačenih, eksploatiranih do sada uvijek bila prikraćena, također i s gledišta kulturnoga rada. Drago Trumbetaš je tako jedan od rijetkih kulturnih radnika koji je život stavio u službu potrage za istinom, postavši jedan od najvećih kroničara ljudske patnje u suvremenoj umjetnosti.

Gastarbjater Tonček ostaje u slici i pismu tek usamljeni kritik iz neosjetljive gomile. Ali njegov krik treba biti glasan i prepoznatljiv, poručio nam je Trumetaš u kratkom dokumentarnom filmu što ga je snimio Marko Čubrilo.¹ - Društvena kritika treba poslužiti umjetniku da stvara viziju budućnosti za razdoblje od barem jedne generacije.

Gastarbjajteri su došli da bi radili i zarađivali novac. Tako bi se mogao čitati i ugovor o socijalnom statusu radnika sklopljen prije 50 godina između Jugoslavije i Njemačke. Njemačka je trebala radnike, zvala ih da dodu, rade, novac zarađuju i potroše.

Trumbetaš se pojavio kao rijetki izuzetak, on je radio, živio, oko sebe sve promatrao i crtao: sebe i svijet oko sebe. Iskreno i britko. Nije se to svima svidjelo.

Ipak sada, Dragec kada si nas napustio, ostajemo sami s Tvojim kritikama društva i svih nas. Neka nam sjećanje na Tebe

<https://www.youtube.com/watch?v=z aHRWxvYja0&feature=youtu.be>

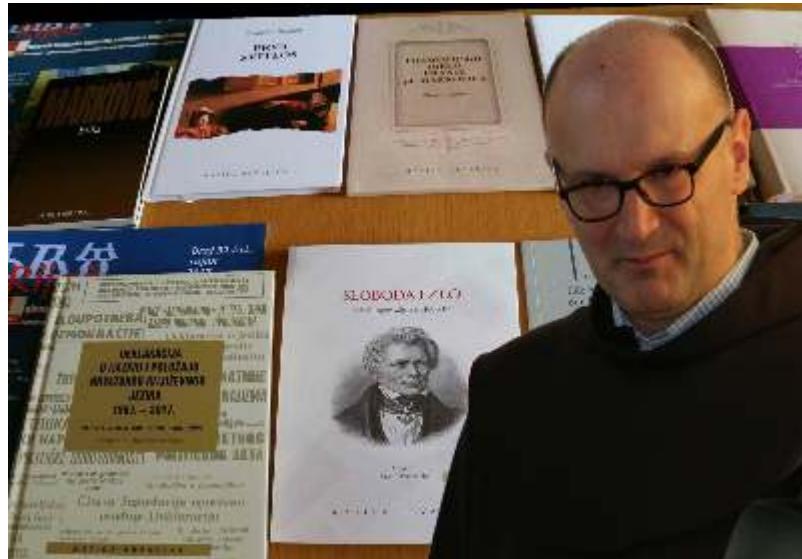
OPROŠTAJ OD FRA MIRONA, DOKTORA SIKIRIĆA

Wiesbaden, 04.11.2018.

Dragi naš fra Mirone, doktore Sikiriću, ispričavam se i Tebi i prisutnicima što vas prekidam u razgovoru ugodnom kako bih Ti na rastanku uputio nekoliko riječi. Čuo si, a nadam se kako si nešto i upamtio od onoga što Ti je rečeno iz centrale u Wiesbadenu. Ali postoje i tri filijale u koje si došao jedanput mjesечно: Bad Camberg, Limburg i Montabaur.

Montabaur je brojčano mala zajednica. Ipak, znamo kako si rado dolazio u te krajeve, pa makar to bilo samo jedanput mjesечно. Međutim, upravo u malim sredinama možeš otkriti smisao i ljepotu svog svećeničkog poslanja. Ljudima treba nada kako bi bili sretni. Uspio si ući u njihovu svakidašnjicu i to su oni osjetili. Stoga su Te doživljavali kao pastira i brata i uzvratili Ti otvorenim srcem i ljubavlju. Male zajednice, kao što je to Montabaur, imaju upravo tu prednost da kao pastir možeš poimenice poznavati svaku „ovčicu“ i ostvariti s njom blizak kontakt.

Pokušao si nam pomoći u traženju odgovora na najvažnija pitanja ljudske egzistencije: *Otkud sam došao? Tko sam? Kamo idem? Koji je smisao postojanja i života? Živimo li samo zato što smo rođeni ili život ima neki drugi smisao?* Jer ako uistinu nemamo suvisli odgovor na ta pitanja, onda smo živi mrtvaci.

Veliki August Šenoa u jednoj od najljepših svojih pjesama „*Oj, budi svoj*“ napisao je među inim i ovo:

„*Brat si budi braći, al ne nadaj se placi, jer hvala ljudska voda je vrh pjeska, u tvojoj svijesti hvala ti je trudu, nijesi brate živio zaludu, kad s poštena lica teče pošten znoj, tada si, brate, uistinu svoj.*“

Fra Mirone, hvala Ti što si nam bio brat i pastir.

Znamo kako napuštaš nas i HKM Wiesbaden „*mit einem weinenden und anderem lachenden Auge.*“

Kad sam Te pitao da je li odlazak u Južnu Afriku skok s magarca na konja ili s konja na magarca, nisi mi konkretno odgovorio. Ali znam kako si svjestan da ostavljaš obadvije domovine, Bosnu ponosnu i Hrvatsku u takvom stanju na koje bi se mogle danas odnositi riječi Oca Domovine,

dra Ante Starčevića, što ih napisala ujesta Gospodnjega 1870:

„*Uistinu, mi Hrvati doživjesmo što ne doživi nijedan narod. Kad nas tuđe himbe ne prevariše, tuđe spletke ne spletoše; kad nam nikakva izvanjska vlast ne skloni narod na poniženja i sramotu, to sve učiniše protiv pravu i volju naroda njegovi domaći izrodi.*“

Dragi naš fra Mirone, želimo Ti sretan put, mir i dobro, kao i junačko zdravlje. Uistinu ćeš nam nedostajati, ostat ćeš nam u lijepoj uspomeni i uvijek si nam DOBRODOŠAO!

I nasljedniku, **fra Kristijanu**, i s ovoga mjesta: DOBRODOŠAO! A tebi ne kažemo zbogom, nego DOVIĐENJA!¹

Rajko Radišić

¹ Vidi i oproštajni izvanredni primjerak časopisa Rijec: http://www.hkz-wi.de/rijec/Dateien/Izbor%20RIJEC%202016_2.pdf [prim. Red.]

Damir Barbarić: DIE SPRACHE DER PHILOSOPHIE

Sprich, damit ich dich sehe -
 Dieser Sokrates zugeschriebener Ausspruch aus Platons Charmides¹ stellt die Beziehung zwischen Sein und Sprache heraus und somit auch die Notwendigkeit der wissenschaftlichen Beschäftigung mit dieser Thematik. „Wie die Zeit scheint auch die Sprache uns einfach zu nahe zu sein, um eine reflektierende Erörterung ihres Wesens zuzulassen“ konstatiert Barbarić zu Beginn seines Vortrages, der im Rahmen der Phainomena Sammlung der Tübinger Gesellschaft für phänomenologische Philosophie gedruckt wurde. Mit diesem Satz bringt Barbarić gleich zu Beginn zum Ausdruck, in welchem Dilemma sich alle Auseinandersetzungen mit dem Thema Sprache befinden, seien diese sprachwissenschaftlicher, literaturwissenschaftlicher, philosophischer oder sonstiger Natur: Ist die Methode der Beschreibung dessen, was ich beschreiben möchte, der Gegenstand der Untersuchung selbst, so wird die Untersuchung unweigerlich ein Teil der Problematik. Kann man den Untersuchungsgegenstand nicht von der Methode abstrahieren, so muss man wie Barbarić klarstellen, dass die untrennbare Verbindung der Ausdrucksform mit dem Untersuchungsfeld einen Einfluss auf die Untersu-

Damir Barbarić:
Die Sprache der Philosophie,
 Attempto Verlag Tübingen, 2011.

chung, deren Darstellung und die Ergebnisse selbst hat. Diese Problematik führt er genauso treffsicher, wie knapp aus.

Die Herausstellung der Problematik in aller Deutlichkeit, das immer-wieder-verweisen auf die Unvollkommenheit der Beantwortung der sich gestellten Frage (wie u.a. auf S. 52) ist sicherlich eine der Stärken des besprochenen Textes.

Barbarić hinterfragt seinen eigenen Gedankengang, sucht einen Weg zur Beantwortung einer Frage, an der sich schon viele Forscher und Fachwissenschaftlicher vor ihm abgearbeitet

haben und die doch noch nicht beantwortet werden konnte. Kurz, fachlich zutreffend, aber eigentlich nur die Eröffnung eines weiteren Problemfeldes und die Überleitung zu einem weiteren Umweg in der Beantwortung der eigentlichen Frage, so können viele von Barbarićs Ausführungen zusammengefasst werden. Eine Definitionsfindung von Terminologie (S. 11-17), Betrachtung der Bedeutung von Sprache und eine Auswahl von Diskussionen und Postulationen über Bedeutung und Inhalt von Sprache oder Sprachentwicklung folgt, zunächst geht es um die moderne Sprachwissenschaft (vgl. S. 17-25), woraus sich wiederum die Frage nach der Sprachauffassung Hegels ergibt, welche anhand der philosophischen Sprachbetrachtung erörtert wird (S. 25-35), woran sich ein weiterer Abschnitt über die Auffassungen Hegels (S. 35-38) und Humboldts (S. 38-41).

Seine Überlegungen zu Hegel und Humboldt führen Barbarić zurück zu dem „uralten [...] Umgang mit der Sprache, nämlich für die Erfahrung der hervorbringenden, poetischen und rhetorischen Macht der Sprache“ (S. 41).

So folgt erneut ein Exkurs, über Aristoteles, erneut zu Humboldt und der modernen Sprachwissenschaft (S. 41-52).

Wieder springt Barbarić, inhaltsorientierte Sprachwissen-

¹ Vgl. King, G.Heath: Existenz, Denken, Stil: Gedanken einer Grundbeziehung. Walter de Gruyter 1986. S. 119.

schaft (S. 59- 65) wird erneut angesprochen, erweitert um die Verwebung der europäischen Sprachen und die semantischen Wechselwirkungen zwischen den Sprachen, die Veränderbarkeit von Konnotationen, Übersetzungsproblematiken, Eigenständigkeit und Abhängigkeit von Sprachen (ab S. 62-82). Er leitet über zu Übersetzungsschwierigkeiten (S. 66- 71), dem Fremdem und dem Eigenen in den Sprachen und dem Verstehen, die Bedeutung des Altgriechischen (S. 72-81) und der Adaption und Auseinandersetzung mit dem griechisch-philosophischen Spracherbe, besonders in der deutschen und altslawischen Sprache (S.78-81).

In diesem sprunghaften Stil verfolgt Barbarić seine Ausführungen zur Beantwortung – ja, welcher Frage eigentlich? Sicherlich, es geht um Sprache, semantische, emotionale Aufladung von Sprache, Bedeutung, Nutzung und Wirkung von Sprache, Sprachtheorien, Sprachwissenschaften, Sprachphilosophien. So verwirrend inkonsistent in ihrer Reihenfolge, wie es wirkt, so sind seine Ausführungen auch inhaltlich. Fachlich richtig, inhaltlich interessant, aber in einer Kürze, die großes Fachwissen voraussetzt, um den Ausführungen folgen zu können.

Barbarić verweht philosophische mit sprachwissenschaftlichen Ansätzen, stellt Beziehungen her, springt durch die Historie der Philosophie und der Sprachwissenschaft, sowohl geografisch, als auch zeitlich. Nimmt man den abgedruckten Aufsatz in seiner vorliegenden

Form, so verliert die eigentliche Fragestellung vielerorts an Raum, verblasst und wird durch die Unmenge an Umwegen verdrängt.

Konstatiert Barbarić eingangs, er werde sich der eigentlichen Frage, nämlich der nach „dem Wesen der Sprache“ mittels eines Umweges nähern (S.10), so scheint der Umweg selbst, die „Frage nach der philosophischen Terminologie“ (S.11) am Ende eigentlicher Forschungsgegenstand geworden zu sein. So kommt Barbarić auf S. 52 selbst auf die Frage, ob seine Ausführungen nicht „*immer weiter von unserem Ausgangspunkt*“ fortführen würden, benennt diesen dann jedoch als die „Frage nach dem Sinn der philosophischen Terminologie“.

Meines Erachtens werden beide durch Barbarić aufgeworfene Fragen letztendlich nicht beantwortet. Er selbst subsummiert am Ende seiner Ausführungen, dass seine Ausführungen weder ein neues Forschungsprogramm begründen, noch als eine „*bloße Ausschweifung der eitlen Gelehrsamkeit zu verstehen*“ sei. Barbarić zeigt hier, dass er seine eigenen Worte reflektiv zu betrachten und zu bewerten weiß, er sich der Sprunghaftigkeit und enormer Diversität seines Aufsatzes bewusst ist. Die Stellung wichtiger und wissenschaftlich bedeutsamer Fragen, die Herausstellung der vorhandenen Problematiken und das Angehen der Untersuchung im Bewusstsein der hier ausgeführten Schwierigkeiten ist sicherlich eine der Stärken von Damir Barbarićs *Die Sprache der Philosophie. Die weitgefächerten*

Ansätze zeugen von großem und fundiertem Fachwissen. Barbarić denkt immer wieder über althergebrachte Erklärungsmustern hinaus, er verbindet gekonnt (so beispielsweise die deutsche und altslawische Deutungs- und Übersetzungsproblematik des Altgriechischen S.76-81) und ist in seinen Gedankengängen flexibel.

Jedoch bleiben viele Fragen offen, zu schnell wechselt der Autor die Fragen, die Betrachtung der Begrifflichkeiten, zu ungenau stellt er heraus, was seine Kernfrage nun eigentlich ist, zu beliebig erscheint der gewählte Erklärungsweg an manchen Stellen.

Für Leser, die ein fundiertes Wissen bezüglich Philosophie, Germanistik und Sprachforschung haben, ist dieser gedruckte und überarbeitete Aufsatz durchaus empfehlenswert, da die Ausführungen interessant sind, Deutungsweisen eröffnet werden und Anregungen für Diskussionen oder weitere Arbeiten enthalten sind. Einem interessierten Leser jedoch, der nicht den entsprechenden Fachgebieten entstammt oder entsprechendes Fachwissen parat hat, werden sich viele Passagen kaum oder gar nicht erschließen.

Julia Elena Enkelmann

Historičar i arheolog, prof. dr. Enver Imamović u svojoj knjizi „Korijeni Bosne i bosanstva“ iznio je podatke koji ukazuju da je u srednjovjekovnoj Bosni postojao i djelovao univerzitet. Na prostoru srednje Bosne u 14. stoljeću postojalo je učilište sa međunarodnom reputacijom. O tom srednjovjekovnom učilištu koje je djelovalo na prostoru Bosne i Hercegovine nema puno podataka u aktuelnoj povijesnoj literaturi, pa se tako legenda o jednom od najstarijih univerziteta u Evropi spominje tek u okvirima pretpostavki i nedokazanih tvrdnji.

Imamović ipak iznosi kako je postojanje srednjovjekovnog bosanskog učilišta u potpunosti argumentirano dokumentima koji se nalaze u državnom arhivu u Torinu.

„U potrazi za podacima za vlastita istraživanja, historičari su u Torinu naišli na dokumente koji govore o postojanju srednjovjekovnog univerziteta u Bosni. Tko god da istražuje srednjovjekovnu historiju nužno po-sjećuje centre arhiva u Dubrovniku, Veneciji, Torinu, Miljanu i Vatikanu, zato što je Bosna imala najviše kontakata sa tim zemljama zbog trgo-

NEŽELJENA BAŠTINA *Korijeni Bosne i bosanstva*

vine. Bosna je bila eksportno područje za čitavu Evropu,“ rekao je prof. Imamović.

Iz arhiva u Torinu podaci o učilištu su zapisani u jednom sudskom protokolu 23. jula 1388. godine, kada je pred tribunalom inkvizicije odgovarao

Jacob Bech, građanin iz mjesta Chieri, jugoistočno od Torina. U zapisnik suda dao je izjavu da je deset godina ranije bio poslan u mjesto koje se zove **Bosna** i u kojem vlada gospodar koji se zove **ban**.

Iz Italije u Bosnu na studije

Izvjesni Jakov je trebao usavršiti učenje koje je slijedila sekta (bogumila), a naveo je podatak da su prije njega u tu zemlju, odnosno kod tamošnjih učitelja (magistara), odlazili na naukovanje brojni građani gradića Chieri.

„*Iz spisa se zaključuje, da je riječ o sljedbenicima heretičkog učenja koje je zvanična crkva osuđivala i proganjala, te da su dotični održavali prisne veze s hereticima iz Bosne. Podaci koje je zabilježio torinski sud savršeno se podudaraju sa stanjem kakvo je bilo u Bosni tokom 14. stoljeća. U Bosni se hereza toliko razvila da se nije samo slobodno slijedila, nego je takoreći slovila za državnu vjeru, što je bio jedinstven slučaj u Evropi*“, svjedoči nam povjesničar Imamović.

Iz sudskoga protokola od 23. 07. 1388. godine, kada je pred tribunalom inkvizicije odgovarao Jacob Bech, građanin iz mjesta Chieri, jugoistočno od Torina. U zapisnik suda je dao izjavu da je deset godina ranije bio poslan u mjesto koje se zove Bosna i u kojem vlada gospodar koji se zove ban.

Izvor: al Jazeera, screenshot

Red. []

50 GODINA NJEMAČKO-HRVATSKOG DRUŠTVA IZ MAINZA

Promocija njemačko-hrvatskog prijateljstva

19.12.2018. u Mainzu je obilježena 50.godišnjica postojanja Njemačko-hrvatskog društva u Mainzu. Svečano obilježavanje jubilarne 50. godišnjice uspješnog djelovanja tog društva posvećenoga jačanju i povezivanju gospodarstva između dvije zemlje, čuvanju i poticanju prijateljstva dvaju naroda, ali i promicanju bogatog kulturnog, nasleđa Hrvata i Nijemaca u ovom gradu, započeto je susretom gradonačelnika Mainza Michaela Ebлинга i hrvatskog veleposlanika u Njemačkoj dr. Gorдана Grlića Radmana.

Osim gradonačelnika i veleposlanika , koji su u svojim govorima istaknuli kako i Hrvati i Nijemci moraju biti ponosni na ovo društvo i 50-godišnje prijateljstvo, svečanosti su nazočili konzulica za kulturu Biserka Lukan, bivši gradonačelnik Mainza Herman-Hartmut Weil, glavni direktor Industrijske i gospodarske komore u Mainzu Günter Jertz, predsjednik Hrvatsko-njemačkog društva u Splitu Zoran Ribarović te članovi hrvatskih kulturnih zajednica iz Neu-Isenburga i Wiesbadena.

Ugostili su ih predsjednik Njemačko-hrvatskog društva i počasni konzul RH u Mainzu Richard Patzke te generalni tajnik Viktor Piel, a s hrvatske strane predsjednica *Hrvatske kulturne zajednice Mainz*, Katica Vraneša.

Dr. Gordan Grlić Radman, (3.d.) i Michael Ebлинg uz članove predsjedništva Njemačko-hrvatskog društva u Mainzu

Sve je počelo davne 1967. godine kada je osnovano Njemačko-jugoslavensko društvo - bila je to jedna od prvih takvih udruža u zemlji. U vrijeme kada "na mnogim mjestima u svijetu nalazimo više neprijateljstava nego prijateljstava", društvo "je promoviralo prijateljstvo između Mainza, Zagreba i Hrvatske na svim razinama društva", rekao je Richard Patzke, glavni tajnik društva.

O tome svjedoče brojne gospodarske suradnje. Između ostalog, Rainer Brüderle osnovao je u svom dosadašnjem radu kao federalni ministar gospodarstva *Njemačko-hrvatski gospodarski forum*. Također su uspostavljeni partnerstva između liječnika, policijaca, sportaša i muzeja, partnerstva su u Mainzu, Zagrebu i Splitu.

Kada su 1968. godine Njemačka i tadašnja Jugoslavija potpisale tzv. *Ugovor o vrbovanju radnika*, u Njemačku su organizirano i u većem broju počeli stizati prvi *gastarabajteri* iz tadašnje Jugoslavije. Zahva-

ljujući partnerstvu glavnih gradova tadašnje Republike Hrvatske i pokrajine Porajnja i Falačke (Rheinland-Pfalz) na područje oko rijeka Rajne i Majne dolazilo je posebno puno Hrvata.

U početku je cilj *Njemačko-jugoslavenskog društva* bio pomoći ljudima koji su ovdje došli, pružiti im podršku pri nastojanjima da pronađu svoje mjesto i da se uključe u njemačko društvo. Težište rada bila je kultura¹ i njegovanje prijateljskih veza među ljudima, a u posljednje vrijeme sve više i poslovnih veza.

Posljednjih godina je naglasak upravo na tome, na gospodarskim odnosima.²

Međutim, 50 godina nije samo razlog da se osvrnemo na svečanu prigodu, već i signal da je vrijeme za početak sljedeće generacijske promjene, kako bi se mreže koje su stvorene i dalje

¹ Primjer pozitivne prakse je donacija ranih izdanja hrvatskih knjiga knjižnici Muzeja Gutenberg u Mainzu. Vidi tekst objavljen u *Riječi* broj 43, Wiesbaden 2013. Str 16.

² Ivica Košak: Dan hrvatskog gospodarstva, Riječ br. 33, Wiesbaden. 2002.

ispunjavale životom. Doprinos tome je studentska razmjena između Mainza i Zagreba, koju koordinira gospodin Piel. U tom okviru, tri studenta sa Sveučilišta Johannes Gutenberg i Viske škole primijenjenih znanosti u Mainzu posjetit će i upoznati Zagreb u proljeće 2019. godine. Annabell Eichele, jedna od studentica Sveučilišta u Mainzu kaže:

- Moji roditelji su iz Hrvatske, a ovaj program razmjene mi pruža divnu priliku da upoznam njihovu zemlju.

U budućnosti će se razmjena studenata koristiti i za održavanje mreže između Mainza i Zagreba, izrazio je želju prof. dr. Zoran Ribarović, koji je kao *gastarbeiter* u dobi od 32 go-dine bio prisutan na osnivanju *Njemačko-jugoslavenskog društva* u Njemačkoj. Danas, u 82. godini života, prof.

dr. Zoran Ribarović je vjerojatno najaktivniji *veleposlanik* Mainza u Hrvatskoj, naglasio je Viktor Piel. Između ostalog, dr. Ribarović je izdavač troježne brošure *Gutenbergova revolu-*

cija, a zahvaljujući njemu u Splitu je postavljeno poprsje Johanna Gutenberga - *čovjeka tisućljeća*.

Ivica Košak

Hrvatska kulturna zajednica - Ogranak Matice hrvatske u Wiesbadenu, inspirirana programom Njemačko-jugoslavenskog društva iz Mainza, organizirala je literarnu tribinu i radionicu u srijedu, 9. 01. 2019. godine u Wiesbadenu. Skup je održan u okviru programa hrvatska čitaonica - Հենակտաթեր ՑՊԱՆԻՑՐՑՎՈՒ, a koji se provodi svake druge srijede u mjesecu.

**OGRAVAK MATICE HRVATSKE
WIESBADEN**

ՀԵՆԱԿՏԱԹԵՐ ՑՊԱՆԻՑՐՑՎՈՒ

Literarna tribina i radionica:

GUTENBERGOVA REVOLCIJA
u povodu 550. obljetnice smrti Johanna Gutenberga
1400. – 1468.

*Moderacija: Uredništvo časopisa RJEĆ
u srijedu, 9. siječnja, 2019. godine
s početkom u 19:00 sati
u Domu kardinala Kuharića
(Hrvatska katolička misija)
Holsteinstr. 15a, (ugao Waldstrasse 39a)
Wiesbaden*

Hrvatsko-njemačko društvo u Splitu već nekoliko godina radi na javnoj promociji Gutenberga i na osvještavanju važnosti njegova pronaleta za sveukupnu kulturnu povijest. Kruna tih zalaganja zacijela je otkrivanje kamenog poprsja Johanna Gutenberga, u galeriji splitske Sveučilišne knjižnice, a u povodu 550. obljetnice Gutenbergove smrti 3. veljače 2018.

JOHANNES GUTENBERG
kameni poprsje, djelo akademskog kipara Tonislava Šulca, u galeriji splitske Sveučilišne knjižnice

VELIKO MEĐUNARODNO KULTURNO SLAVLJE U WIESBADENU

U subotu 1. rujna pred gradskom vijećnicom u glavnom gradu pokrajine Hessen, po četrdeset i treći puta održan je tradicionalni Međunarodni ljetni festival. Hrvatska kulturna zajednica – Ogranak Matice hrvatske u Wiesbadenu nastupila je zajedno s raznim inozemnim udrugama i institucijama. Vladimir Duvnjak, generalni konzul Republike Hrvatske iz Frankfurta, posjetio je šarenii festival i stekao uvid u kulturni rad hrvatske zajednice.

Već dugi niz godina Međunarodni ljetni festival je sinonim za kozmopolitski karakter Wiesbadena. Udruge i posjetitelji pokazuju kroz svoje sudjelovanje da su predani otvorenosti i toleranciji u društvu. Oni jasno govore kako u tradicija glavnog grada nema mjesta za rasizam. Raznolikost grada odražava se na Međunarodnom ljetnom festivalu.

Impresivno je vidjeti s kakvom srdačnošću sudionici svjedoče gostoprimstvo i onda kada su gosti. Raznovrsne i zabavne prezentacije na pozornici dokazuju da su razlike i različiti nastupi bogatstvo društva.

Međunarodni ljetni festival u Wiesbadenu je Blagdan susreta / Fest der Begegnung.

Festival je i dobra prilika za uspostaviti nove kontakte ili čak nova prijateljstva.

Kulturna raznolikost i kozmopolitizam grada Wiesbadena ne

poznaju granice, a što je posebno jasno na Međunarodnom ljetnom festivalu. Festival od 1. rujna ponovno je pokazao kako ljudi različitih etničkih skupina i vjerskih orijentacija ne samo da mirno žive zajedno, već i zajedno slave. *Bez društava kao što je Hrvatska kulturna zajednica (HKZ-Wi), festival ne bi bio ono što jest*, - rekao je

Ömer Sekmen ispred Wiesbadenskog vijeća za strance.¹ Zajedništvo i iskustvo novoga, a ne komercijalizam ili politika, bili su ogledalo rada nacionalnih i internacionalnih udruga.

Iako je slavlje bilo u prvom planu, kulinarske vještine bile

¹ <https://www.wiesbaden.de/leben-in-wiesbaden/gesellschaft/migration-integration/content/auslaenderbeirat.php>

su tu više od okrijepe. Program slavlja odgovorio je na nekoliko bitnih pitanja vezanih za sam utjecaj kulture i supkulture na ponašanje društva. Trajni utjecaj utjecaj kulture na ponašanje potrošača, a koji se najbolje manifestira kroz skup materijalnih i duhovnih vrijednosti uvjetovanih tradicionalnim okvirima i suvremenim promjenama koje formiraju prihvatljivo ponašanje članova društva.

Iako zvuči samo po sebi razumljivo, kulturni rad nije stajao u prvom planu većine nacionalnih izlagača. *A kultura je jedan od najznačajnijih društvenih faktora i kao takva ima okvirno značenje za ponašanje* – naglasio je gospodin Heinrich Schmidt, predsjednik Hrvatske zajednice "Kroatien" e.V. Neu Isenburg.¹ Suradnja kulturnih udruga kao što je HKZ-Wi i Hrvatske nastave Hessen ima zajedničku zadaću a to je: *izvanučionička nastava kao oblik nastave koji podrazumijeva ostvarivanje planiranih programske sadržaja izvan školske ustanove* - kazala

je Lidija Bodalec, koordinatorica Hrvatske nastave Hessen.² Dobar primjer izvanučioničke nastava bio je upravo nastup učiteljice Vedrane Moslavac na 37. internacionalnom ljetnom festivalu u Wiesbadenu 2012. godine. *Tada su tu stariji učenici hrvatske nastave iz Wiesbadena predstavili na štandu hrvatske kulturne zajednice najstarije hrvatsko pismo – glagoljicu*, što je zabilježila Ana-Maria Klisić, učenica Hrvatske nastave u Wiesbadenu za portal Hrvatske nastave.³

Dobro raspoloženje susreta potaklo je razgovor o novim inicijativama i planovima za budući rad. Slijedeći primjer izleta koji je izведен u suradnji radne grupe *Kultur als Lebenshilfe* i HKZ-Wi u Poreč 2016. te Dubrovnik 2017.⁴

² <http://www.hr-nastava-hessen-saarland.skole.hr/>

³ <http://www.hr-nastava-hessen-saarland.skole.hr/hocete-li-vitetovazu-na-glagoljici/>

⁴ <http://lebenshilfe.hkz-wi.de/>

matinskih gradova u 2019. Godini. Ovaj višednevni izlet/studijsko putovanje bi trebao biti novi izazov društvenom radu u okviru HKZ-Wi.

Gospodin Siniša Škarjan, *Kulturverein Bad Homburg – Dubrovnik e.V.* pozdravio je iskorak HKZ-Wi na ovo-godišnjem internacionalnom ljetnom festivalu u Wiesbadenu i naglasio kako - *bolja suradnja i zajedničko djelovanje hrvatskih društava u regiji treba unaprijediti rad lokalnih zajednica*.

Ivica Košak

KULTURNA ZAJEDNICA NA KRAJU JEDNE SEZONE

Sijelo, prelo i kolo

Wiesbaden, 1. 12. 2018. godine. Pred nama je kraj godine. Vrijeme da se pogledom unazad (*Antej*) procijene smjernice za predstojeće (*Prometej*) razdoblje.

Zvući jednostavno. Ponavlja se godišnje. I, u organizaciju jednog kulturnog društva, već uhodana tradicija. Samo, što je to kulturna zajednica? Jesmo li tu da bismo preslikali nešto navodno nužno potrebno kao projekciju našeg identiteta ili postoji nešto više. Naravno, znamo, može se i tako reći - ne trebamo, ne znamo i nećemo. *Sijelo, prelo i kolo* nazvao je u 18. stoljeću hrvatski prosvjetitelj Matija Relković takvo ponašanje. U djelu

Satyr illiti Divyi csovik napada takvo prostodušno ponašanje kao ostatak, reminiscenciju turske vladavine.

.Matija Anton Relković suprotstavlja se tom renitentnom otporu jedne populacije i zahtijeva permanentno obrazovanje. A time je već opisao zadaću budućih pokoljenja. Pa tako i naše *kulturene zajednice*. Jer kultura znači rad, posao. Ne samo u privredi, nego i permanentnom obrazovanju. Kulturna zajednica, u slobodom prijevodu znači radnički sindikat. Nije to nikakav pogrdni naslov, nego jasno suprotstavljanje tradiciji u kojoj je, *pleti kotac kao otac*, društveni član, pripadnik jedne zajednice, gledatelj i gledateljica u publici. Publici koja ne misli svojom glavom i koja ponavlja refren balade. I očekuje objavu. I veseli se kada čuje poznato i uhodano. Kao ono: - *pleti kotac kao otac*.

Ne, to ne znači kako se treba izmišljati nešto novo, zamijeniti Božićni sajam *Sezonom zimskih radosti*. Ukloniti svetog Nikolu i dovesti Djeda Mraza. Ne, ne i sigurno ne, iako se s trgova i ulica, društvenih mreža pa i političkih platformi tvrdi kako postoji, predstoji opasnost gubitka njihovog tradicionalnog *sjela, prela i kola*. Njihovo glasno ponavljanje „*zahte-*

vanja naroda“ prelazi u ductus društvene smotre. Eto i mi se danas bavimo tom pojmom, ali s ciljem koji je Immanuel Kant zacrtao u 18 st.: *Što je prosvjetiteljstvo? Prosvjetiteljstvo je čovjekov izlazak iz samoobmane*.

Pleti kotac kao otac - nije i ne može biti rješenje za budućnost.

Zavodljivi govor populista zatamnjuje u konačnici ljudsku unutrašnjost. Dostoevski je napisao nešto neobično o ovome:

“Čovjek koji laže sebi, i vjeruje u svoje laži, postaje nesposoban da prepozna istinu, u sebi ili u ikome drugom, i naposljetu gubi poštovanje za sebe i za druge. Kada nema poštovanja za nikoga, ne može više da voli, i u sebi, povinuje se svojim impulsima, odaje se najnižim formama užitka i ponaša se na kraju kao životinja u zadovoljavanju svojih poroka. I sve to dolazi od laganja – drugima i sebi.”

(Braća Karamazov, II, 2).¹

Ivica Košak,
Wiesbaden, 1.12. 2018.

¹ *Message of his holiness pope Francis for World communications day, 24 January 2018.*
https://w2.vatican.va/content/francesco/en/messages/communications/documents/papa-francesco_20180124_messaggio-comunicazioni-sociali.html

SPASIŠ LI JEDNOGA, KAO DA SI SPASIO SVIJET

Dobrovoljna humanitarna akcija u Africi

zbrinjavanja oboljelih od dijabetesa jednog siromašnog sela u Africi.

Janika Ernst, redovna članica Hrvatske kulturne zajednice – Ogranaka Matice hrvatske u Wiesbadenu sprovedla je humanitarnu akciju zbrinjavanja oboljelih od dijabetesa u Republici Togo. Nije to bilo samo odricanje i ulaganje deset dana godišnjeg odmora za pteročlanu ekipu dragovoljaca. nego i izuzetan primjer pozitivne prakse.

U pripremi za razgovor iskrasnula su mnoga, naizgled samorazumljiva pitanja. Tko je ta Janika, zašto to radi i ne krije li se iza toga nešto sebično? Postoji uistinu nešto posebno u toj akciji? Podimo redom. Redakcija časopisa Riječ imala je priliku 11. siječnja 2019. godine da u Heliosklinici DKD u Wisbadenu porazgovarati s inicijatoricom i glavnom suradnicom humanitarne akcije

Riječ: Kako biste se predstavili, gospođo Ernst?

Janika Ernst: Rođena sam 1964. godine u Tuzli gdje sam pohađala osnovnu školu i zavšila srednju medicinsku. S tom diplomom još nisam bila medicinska sestra. Za to je potrebno jednogodišnje stažiranje i polaganje državnog ispita. U načelu, time se završava obrazovanje medicinske sestre, ali ja time se nisam zadovoljila. Željela sam više i osjećala se pozvanom za socijalno-pedagošku službu. A za to je potreban studij.

Riječ: Dakle odlazak u Sarajevo?

Janika Ernst: Ne, život je odlučio drugačije. Troškovi života i studija u Sarajevu postali bi preveliko opterećenje za moju obitelj. Morala sam potražiti mogućnosti da sama ostvarim ono

što mi roditelji nisu mogli pružiti. 1984. još za vrijeme školskih raspusta, otišla sam u Njemačku. Na par tjedna kod prijateljice, koja je sa malom bebom trebala dadilju.

potvrda kako je socijalno pedagoški rad bitan za održanje društva.

Riječ: Rad u *Centru za zbrinjavanje izbjeglica* bio je dobrovoljan?

Janika Ernst: Isključivo. Potrebe su bile ogromne, zahvalnost onih koji su primili pomoć bila je mnogo više nego utjeha. To je ulijevalo snagu i bodrilo u trenucima slabosti.

Riječ: Izbjeglica su se vratile, što je ostalo?

Janika Ernst: Suosjećanje, ne kao samlost, nego volja da se pomogne potrebitima. 1996. godine odlazim na novo radno mjesto u Kurpark-Klinik u Wiesbadenu na mjesto savjetnice za dijabetičare. To zahtjevno radno mjesto je bilo vezano za obuku i doškolovanje u razdoblju od sljedeće tri godine kao kvalifikacija za jednogodišnji studij za specijalizaciju kao *Certified Diabetes Educator*. Ova akademska titula je bila potreba za radno mjestu u *Njemačkoj klinici za dijagnostiku / Deutsche Klinik für Diagnostik* u Wiesbadenu gdje odlazim 2002. godine. Na tom radnom mjestu sam do danas.

Riječ: Sami pripadate migraciji iz redova siromašnog stanovništva južne Europe, sudjelovali ste u humanitarnoj akciji zbrinjavaju izbjeglica iz Bosne. Nekoga bi pogled unazad učinio samozadovoljnim i stvorio želju da se opusti? Umjesto toga, Vas nalazimo na dobrovoljnoj akciji duboko u Africi. Kako to objasniti?

Janika Ernst: *Sve im treba!* Tako je glasila lozinaka inicijative prijatelja i suradnika koji su 2012. prikupljali pomoć za Togo. Republika Togo je jedna od najsuviđenija zemalja Svilja.

Riječ: I kako se ta posjeta s turističkom vizom pretvorila u stalni boravak?

Janika Ernst: Iznenada i neočekivano. Ljubav je bila odlučujuća. U moj život je ušao Tony, slijedi udaja i u 1985. godini sin Sascha.

Riječ: Je li time radna karijera prekinuta?

Janika Ernst: Ne, naprotiv diploma medicinske škole mi je priznata, a 1987. godine dobivam u gradskoj klinici u Idsteingu i radni ugovor kao medicinska sestra.

Riječ: Da li je time školovanje prekinuto?

Janika Ernst: Samo privremeno. 1992. godine rađa se kći Stella, a u Bosnu dolazi rat. Slobodno vrijeme za vrijeme materinskog dopusta provodim u *Centru za zbrinjavanje izbjeglica* iz Bosne u Bad Schwalbachu. Činiti dobro u tom trenutku nije bila sam nužda, nego i

S dohotkom manjim od 50 € mjesечно po zaposlenom nemoguće je pokriti osnove životne potrebe stanovništva.

Riječ: Što je prioritet *Savjeta protiv dijabetesa* u Africi kod onih kojima i inače sve nedostaje?

Janika Ernst: Prvo, ja mogu najbolje ponuditi pomoći u okviru vlastitih mogućnosti i sposobnosti. A drugo, dijabetes nije samo bolest urbane civilizacije. Dijabetes se javlja i kao posljedica neishranjenosti u ranom djetinjstvu ili pak samih trudnica. A što je posebno tragično, ishrana odraslog stanovništva u Africi slijedi istu kobnu logiku koji poznajemo iz suvremene *fast food* prakse zemalja čije stanovništvo može živjeti u izobilju. Ratarske površine u Africi služe sve više za proizvodnju namijenjenu za izvoz, dok lokalnom stanovištu preostaje nekvalitetna hrana zasnovana na škrabu i šećeru.

Riječ: I što može u takvoj situaciji učiniti pojedinac?

Janika Ernst: I ono malo što netko od sebe može odvojiti, može predstavljati puno za onoga koji nema ništa. Donaciju koju je naše grupa pripremila za Togo osigurali su njemački pacijenti za pacijente u Africi. Naša akcija edukacije provedena je u dogовору s jednom lokalnom klinikom koju vodi dr. med. Kokou Sodjekoun. Sodjekoun je studirao u Švicarskoj i zahvaljujući poznavanju njemačkog jezika on može posredovati u takvim akcijama. Državna zdravstvena organizacija u Togu vodi tešku borbu protiv lepre i side kao epidemiske prijetnje globalnih razmjera. Dijabetes nije zarazan, pa se čini manje opasan. Pa ipak, šećerna bolest se širi poput epidemije kao neposredna posljedica siromaštva, neimaštine, ali i neznanja. Dijabetes ugrožava radnu sposobnost, a time i otpornost stanovništva.

Riječ: Kako ocijeniti uspjeh jedne takve akcije?

Janika Ernst: Za razliku od prve takve akcije prije osam godina, gotovo da i nije bilo pacijenata koji nisu znali da boluju od šećerne bolesti. Nažalost njihov tretman nije zato bolji što oni sad znaju da imaju klinički relevantnu dijagnozu. Naša aktivnost ide u dva pravca, educirati pacijente lokalno i evocirati saznanje o potrebi na globalnoj razini. Ali grupa koja je osmisnila i provela ovu akciju ide i dalje. Pripremamo i sakupljamo sredstva potrebna da se osigura izvor pitke vode za lokalni školski centar. Sudionici akcija preuzeli su na sebe i teret školarine za desetero djece iz lokalne škole. Nije nam bitna ocjena učinjenog, koliko nam je bitno da nastavimo s novim projektima.

Riječ: Srdačna hvala gospođo Ernst!

Razgovor vodio: Ivica Košak

DUH ASSISIA U WIESBADENU

Susret s novim voditeljem Hrvatske katoličke misije u Wiesbadenu

U prostorijama Hrvatske katoličke misije u Wiesbadenu razgovarali smo s **fra Kristijanom Montinom**, voditeljem misije i redovnikom *Franjevačke provincije Bosne Srebrenе* s provincijalnim sjedištem u Sarajevu¹.

Riječ: Fra Kristijane, recite nam nešto o sebi, o svom djetinjstvu....

Fra Kristijan: Rođen sam u Sarajevu 1981. godine, u obitelji koji po ocu vuče korijenje iz Italije, a po majci iz Hercegovine. Moj pradjet po ocu došao je iz sjeverne Italije, grada Brescia u Boku Kotorsku kao

restaurator sakralnih objekata. Tu se rodio i moj djed, 1898. godine koji je igrom slučaja došao u Sarajevo, tada multietničkom gradu u Osmanskom carstvu. Moje prezime Montina potječe od talijanskog Montini, a što je bilo i prezime poznate obitelji Monitni iz koje je potekao i papa Pavao VI.

Riječ: Kakva su vaša sjećanja na Sarajevo vašeg djetinjstva?

Fra Kristijan: Sarajevo je i danas Evropski Jeruzalem kako ga je nazvao papa Franjo prilikom posjete gradu 2015. godine. U Sarajevu se susreću različite vjere i kulture, imamo zajednice koje su bogate svojom poviješću i tradicijom. Sarajlje nemaju problem s ovoliko zajednica na gradskom prostoru. To se vidi i po arhitekturi. Jedna do druge su sinagoge, crkve i džamije. Muslimani, katolici, pravoslavci i ostale manjine, svi smo tu živjeli i radovali se zajedno. Olimpijada 1984. donijela je gradu i svjetsko obilježje.

Riječ: Kada ste doživjeli da pripadate jednoj redovničkoj zajednici?

Fra Kristijan: Otac me je poveo na vjeronauk kao pripremu za prvu pričest, u obližnju župnu crkvu. Ostala mi je u sjećaju hladnoća atmosfere koja me odbijala. Požalio sam se ocu, koji je na sreću shvatio situaciju i poveo me do zajednice pri *Franjevačkoj teologiji* u Sarajevu. To je bilo nešto drugo. Sredina je odisala životom kakvog sam poznavao, igrao se nogomet, časkalo uz televizijski program, divanilo k' o u jednoj familiji. Tu, eto tu želim dolaziti, rekao sam ocu. Vjeronauk me je približio idealima franjevaca, *miru i dobru*.

Riječ: Život u gradu ipak nije bio idealan?

Fra Kristijan: Ne, imao sam 11 godina kada je ratni užas stigao u Sarajevo. Ranjavanje 1992. godine i odlazak u bolnicu osvijestilo je moj pogled na svijet. Tu sam već kao dijete sagledao kako se pred nasiljem gube razlike između bogatih i siromašnih. I veliki i mali postaju jednako

¹ **Franjevačka provincija Bosna Srebrena** je jedina ustanova koja neprekinito djeluje na ovim prostorima od srednjeg vijeka. Franjevci su došli u Bosnu 1291. godine i tu su trajno ostali. Ta se godina uzima za početak njihove nazočnosti na bosanskom tlu, premda su oni i ranije zalazili u ove krajeve, odnosno već od sredine 13. stoljeća. Tako je provincial "provinciae Sclavoniae" (Hrvatske) u svojstvu papina izaslanika 1248. god. posjetio Bosnu. Franjevci su došli u Bosnu kao iskorjenitelji nauka "bosanskih krstjana", zamjenivši dotadašnje misionare dominikance, koji su također radili na suzbijanju istog nauka.

ranjivi. Poslije sedmog razreda osnovne škole došao je Dayton. S mirom sam mogao napustiti Sarajevo i, kao neku vrstu odmora, završiti osmogodišnju školu u mjestu Klobuk.

Riječ: S rađanjem ideje ili želje da se posvetite redovničkom zvanju?

Fra Kristijan: Da, obratio sam se s tom željom fra Mirku Majdandžiću, koji me 1996. godine poveo u sjemenište u Visokom. To je franjevačka klasična gimnazija. Novicijat sam proveo u Livnu. Slijedi studij teologije u Sarajevu i svećeničko ređenje 2007. Godine.

Riječ: Kao svećenik, odlazite li odmah u pastoralni rad?

Fra Kristijan: Pa, već kao đakon upućen sam na praksu u Beogradsku franjevačku župu. Slijedi mjesto kapelana u Nišu. Poslije slijede župe u Svilaju, Fojnici, Uskopju, župi Osova. 2011. godine odlazim kao kapelan u austrijsku župu Kufstein u Tirolu. To je bio pastoralni rad u austrijskoj župi s posebnom brigom za hrvatske iseljenike na tom području. Od 2018. godine postajem župnik za vjernike na hrvatskom jeziku u Wiesbadenu. Hrvatska katolička župa Wiesbaden utemeljena je 1. siječnja 1971. godine. Tada su joj određene i granice: Rheingau i Untertaunus, a kasnije joj je pripojen i dio Main-Taunusa (Kelkheim). Misija danas broji oko četiri tisuće vjernika. Prostire se na području koje obuhvaća više od polovice biskupije Limburg.

Riječ: Kako bi opisali vašu zadaću i pastoralni rad?

Fra Kristijan: Crkva treba biti mjesto ujedinjenja. Mjesto molitve, ali i sklapanja poznanstva. Širiti dobro nije tek samo nedostizivi ideal, nego zahtjev svakodnevnog rada. Ne može se ostati zadovoljan učinjenim, nego kroz duhovnu obnovu postati bolji. Ljudi, vjernici trebaju osjetiti crkvu svojom bez obzira na porijeklo. Crkva je zajednica vjernika, ona je njihova! Ova poruka je naša misija. Mir i dobro ili latinski Pax et Bonum su ideali koje treba živjeti.

Riječ: Pored zadaća koje imate kao pastoralni radnik, župnik, što vas posebno veže s franjevačkim redom?

Fra Kristijan: Ja sam predsjednik *Vijeća za dijalog i ekumenizam* u franjevačkoj provinciji Bosna Srebrena. To je institucija koja provodi ono što mi popularno zovemo *Duh Assisija*¹. To je poziv na mir s naslovom *Bog je mir*. Vjerski vode pozivaju na molitvu jer mijenja svijet i sudbinu čovječanstva i naglašava da je svijet bez dijaloga svijet bez nade. U pastoralnom radu surađujem sa sestrom Gordanom Davidović koja je voditeljica *franjevačke mladeži* (FRAMA.)

Riječ: Hrvatska kulturna zajednica – Ogranak Matice hrvatske uživa gostoprимstvo u Domu kardinal Kuharića. Naš časopis *Riječ* odražava rad zajednice. Koje poveznice vidite u životu župne, vjerske zajednice i jednog kulturnog društva?

Fra Kristijan: Kulturna zajednica je bitna i važna za izgradnju identiteta, njegu kulture i jezika. Kroz časopis *Riječ* izražava se primjer dobre prakse. Suradnja među Hrvaticama i Hrvatima u iseljeništvu nije samo nužna veza nego treba biti važan stil života. A prema riječima starog grčkog filozofa Platona: Pravednost društvenog poretku, države, se sastoji u tome da *svatko* radi svoj posao, odnosno onaj za koji je sposoban i da ne ometa druge u obavljanju *njihovih zadataka*².

Riječ: Srdačno hvala fra Kristijan!

Razgovor su vodili Slaven Ljiljanić i Ivica Košak

¹ Papa Ivan Pavao II (1978-2005) prvi put je 27. listopada 1986. godine pozvao predstavnike različitih religija, a koji su pozvani u Assisi da surađuju u molitvi za mir u svijetu. Povodom Godine mira, kakvom su Ujedinjeni narodi proglašili 1986., oko 100 predstavnika velikih religija dalo je svečanu izjavu o miru i osudilo svako nasilje u ime religije. Grad svetog Franje je tako postao simbolom međureligijskog dijaloga. Zajednica Sant'Egidija preuzeila je ideju o međuvjerskom susretu za mir i od tada poziva predstavnike raznih religija na susret u različitim gradovima.

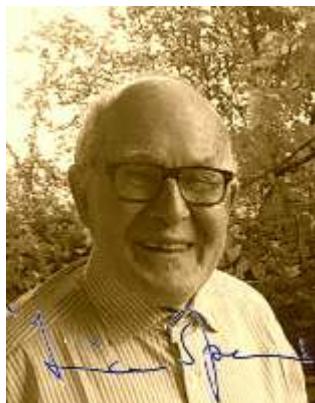
² Im Rahmen der Ständeordnung soll jeder die Aufgabe übernehmen, für die er am besten geeignet ist. Das Staatsgefüge ist optimal strukturiert, wenn der Staat dafür sorgt, dass alle Bürger die ihren jeweiligen Fähigkeiten entsprechenden Tätigkeiten ausüben und Übergriffe in fremde Zuständigkeiten unterbleiben. Platon, *Politeia* 433a–435a.

IN MEMORIAM

Duboko potreseni javljamo svima da nas je napustio dugogodišnji predsjednik i član uprave *Hrvatskog kulturnog društva e.V. Rhein-Main*.

Ivan Marija Šponar

* 15.08.1932. - † 02.01.2018.

Dugogodišnji pastoralni asistent u Hrvatskome dušobrižničkom uredu u Frankfurtu na Majni **Ivan Šponar** umro je u 86. godini života u utorak 2. siječnja 2018. godine u Ittenbachu/Königswinter.

Ivan Šponar je od 1965. djelovao u *Hrvatskoj katoličkoj misiji* u Frankfurtu kao socijalni radnik, a potom u *Hrvatskome dušobrižničkom uredu* od 1971. do 1995. kao pastoralni asistent.

Ivan Šponar bio je dugogodišnji tajnik i predsjednik *Hrvatskog kulturnog društva*, te djelovanjem u regiji surađivao s *Hrvatskom kulturnom zajednicom u Wiesbadenu*. *Hrvatsko kulturno društvo e.V.* osnovano je 18. srpnja 1970. godine u Frankfurtu na Majni. To je **prvo** hrvatsko kulturno društvo u Njemačkoj, a ujedno i **najstarije** takvo društvo u Europi. Još u samom početku društva su članovi prije svega živjeli u području Rhein-Maina, to su bili radnici iz Hrvatske, učenici, studenti i intelektualci... Društvo je djelovalo i pod nazivom *prijatelji Matice hrvatske*, te *kolektivni član Matice hrvatske* Frankfurt/Rhein-Main, a od 2002. godine djeluje kao *Hrvatsko Europsku kulturno društvo*.

Od njemačkog predsjednika Richarda Karla Freiherra von Weizsäckera dobio je *Savezni križ, Bundesverdienstkreuz, za zasluge*.

Rado se sjećamo njegovog pozdravnog dopisa za *Riječ*:

...Ovom prilikom Vam Želimo ujedno potvrditi uredno primanje Vašeg glasnika Riječ kojeg s interesom pratimo i ponekad se pitamo, kako Vam uopće uspije redovito prikupiti toliko vrijednog, zanimljivog i poticajnog materijala, ne samo iz kronike Života i aktivnosti Zajednice, nego i s područja idejnih razmišljanja o povezanosti s domovinom, njenom prošlošću i sadašnjosti. Zamisao i ostvarenje Vaše ljetne Škole hrvatskog jezika za našu ovdašnju djecu zasluguje da postane model i za druge hrvatske udruge ovog područja.

*Uz prijateljske pozdrave, s nadom za daljnju iskrenu suradnju
Vaš Ivan Šponar, tajnik HKD-Rhein-Main
(za Riječ br. 7 iz 1994. Godine)*

IN MEMORIAM

Duboko potreseni javljamo svima da nas je napustio dugogodišnji predsjednik i član uprave *Matrice hrvatske Mannheim-Ludwigshafen*.

Ilija Peran

8.03.1947. - † 02.01.2018.

Ilija Peran je rođen 8. ožujka 1947. godine u Gmicima, općina Rama-Prozor u BiH.

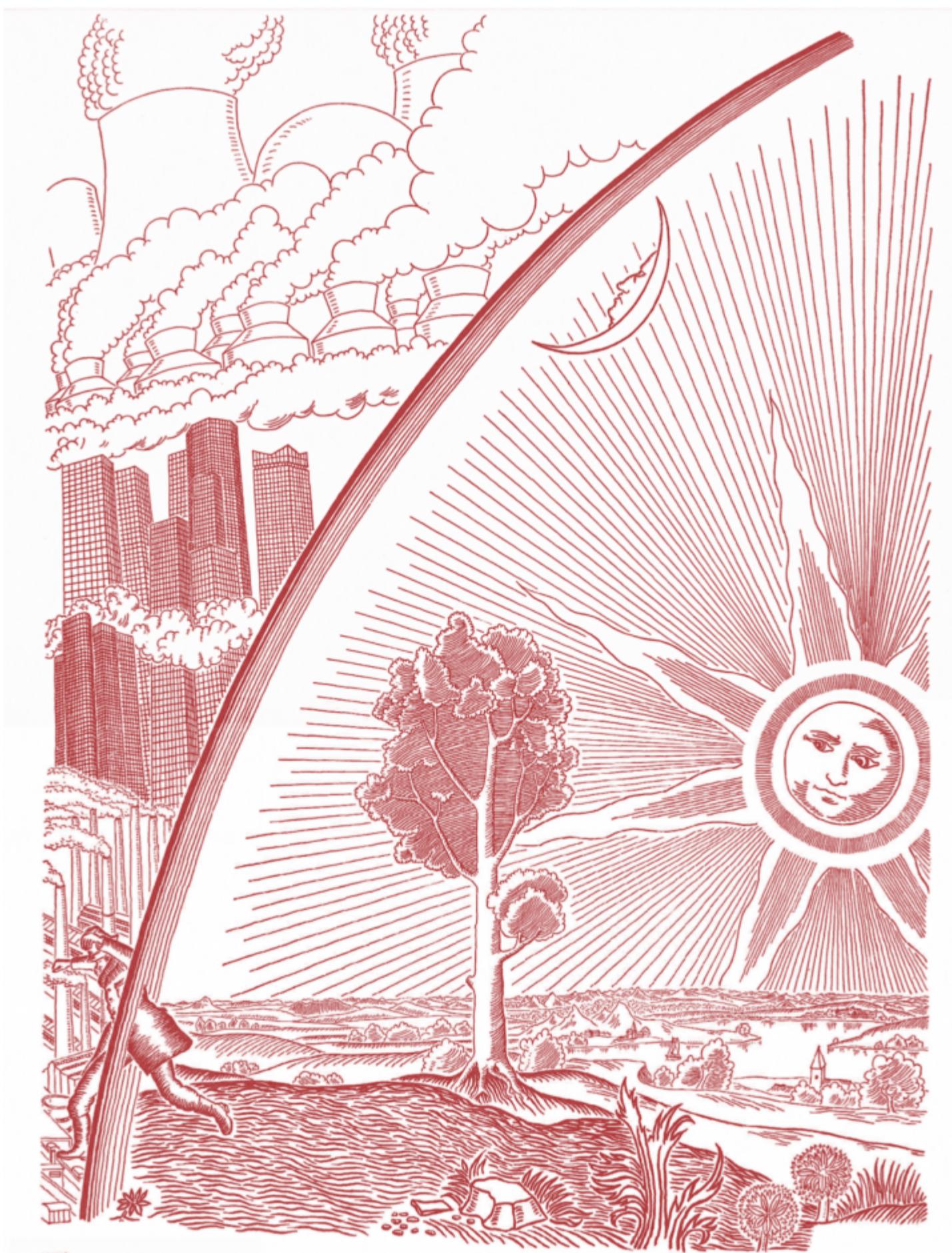
U Njemačku, točnije Frankfurt stigao je davne 1968. godine gdje počinje raditi kao socijalni savjetnik pri Caritasu u Mannheimu. Tu je ujedno započeo studij i diplomira za socijalnog radnika. Ilija Peran bio je dugogodišnji predsjednik Njemačko-hrvatskog društva, predsjednik Matice hrvatske Mannheim-Ludwigshafen, osnivač DKG Croatija te jedan od osnivača HDZ-a u Mannheimu i jedan od osnivača Hrvatskog svjetskog kongresa Njemačke.

Uz predsjednicu ogranka Matice Hrvatske iz Ludwigshafena Ankicu Horvat, **Ilija Peran** iz HKZ Mannheim sudjelovao na tribinu u povodu *Svjetskog dana knjige i autorskih prava* koju je priredila *Hrvatska kulturna zajednica u Wiesbadenu*.

Tribina je bila posvećena hrvatskoj knjizi i autorima, poglavito onima čiji radovi nastaju u našoj sredini, radovima hrvatskih iseljenika ili migranata

*

Neka nam sjećanje na prijatelje, kolege i suradnike bude na blagoslov!

24/90 „Sok u profast“

humboldt graf

JOHANNES GUTENBERG

*kameno poprsje, djelo akademskog kipara Tomislava Šalova, u galeriji splitske Sveučilišne knjižnice
(Foto: Arhiva redakcije)*

ER
Rijec

Vol. XXVIII, Nr. 56/57, Wiesbaden MMXIX
ISSN 2196-6109